

Olgugi, et tegelikult selle sõjaväe osade väärtus ei olnud ühetasuline, kuid kindral Kuropatkini aruannet uurides saame ometigi mulje, et vaatamata madala kstmise taktilise väljaõpetamise peale, oli sõjavägi alguses ilkogi käsutetaw ja kindel riist waenlase tohmiseks; nii mõtleksid kõik, kes toll ajal kindral Kuropatkini lähedal seisis, olgugi, et kindral Kuropatkini otsus temale käsutada antud sõjavägede ja alluvate juhtide kohta tema enese hingelise mõju all seisis — omi wigu katta, sõjaväe väärtust alandades, ja olgugi, et kindel juht oleks kahlemata võita võitnud, veel enam — selle sõjaväega oleks pidanudki võitma, — siiski annab ta 4-da jao aruanne meile tulewiku jaoks õpetust. Seepärast peame neile sõnadele, kust meie tulewiku jaoks õpetust ammutame, usaldust awalbama. Alluvate juhtide wigu arwustades unustab õnnetu kindral ära, et ise sõja õnnetas sõpetamises efimesena süüdlane on. Diglane otsus olude kohta selles sõjas ütleb: „Ei ole sõjas midagi hädaohlikumat kui see, et juht kohtleb oma vägede väärtuses“! Aga Mandshuria õnnetustes ei ole süüdi ainult juhatus, osa süüdi langeb ka väeosa peale.

4-da Siberi korpuse reserv-diviisid, Siberi meestest moodustatud, olid hääd. Seda aga ei võid ütelda 5-st Siberi korpusest. Kuropatkini ütleb:

Wene reservi osad nõuavad koolitamisest, koolitajastamisest ja õpetuste kordamisest pikka aega.

„Selle korpuse osade koolitamisest ja õpetuste kordamisest oli ainult 14 päewa kasutada. Sõdade kogemused näitavad aga, et niisugusest lühikesest ajast on vähe väljaõpetamist, iseäranis ei jätku sellest wanadele aastakäitudele“.

Kui see reservikorpused oleks mobiliseeritud ühes 10-da ja 17-da korpusega, siis oleks temal, filmas pidades, et need kaks wiimast korpust enne sõjaväljale viidi, raudteelolude tõttu õppusid 2¹/₂ kuud aega jäänud, millest koolitamisest ja täiendamisest küllalt oleks jätunud, et selle korpuse osad Ujaojani lahingus end paremini oleks ülemal pidanud, kui seda kindral Orlovi kolonn tegi. Nagu me mäletame, tegi kindral Kuropatkini oma aruandes kindla wahje osade, mis Türgi sõja algusel, talwel 1877—78 a. olid mobiliseeritud, ja nende wahel, mis pärast Türgi sõda mobiliseeriti ning sõjaväljale saadeti. Ei wõi ju imestada, filmas pidades Wene sõjaväe puuduliku väljaõpetamist, et reservi osadel 2 nädalat õpetuste kordamisest wahje oli. Meieaegse mobilisatsiooni nõudeid filmas pidades oleks pidanud sellest ajast küllalt olema, sest mehed, kes neid reservi osasid moodustasid, olid ju ennem wõrdlemisi pikka aega teeninud (5 aastat).

Aga ka aktiiv-osaad Euroopa-Wenemaalt jälsid palju soowida. Korpused ja diviisid ilmusid sõjaväljale mitte oma täies koosseisus. Tihti tuli ette, et osad ilmusid paigale 15—20% puudujäggiga meeskonnast ja kuni 25% ohwitseridest. Iseäranis suurel määral tuli see ilmsiks 10-as korpuses. Selle korpuse 9 diviisid tuli veel teine nähtus ilmsiks. Diviisid

täiendused ei julanud rahuaegse kaadri meeskonnaga lohtu, vaid mõlemate osade vahel, peale esimest lahingut, tekkis koguni vihawaen. Europatkin kirjutas selle kohta: „Minule tanti ette, et kaadrid süüdistawad referwiste, et need lahinguwäljalt ära jooksnud ja kaadrimeeste nõuete peale, lahinguwäljale jääda, wastonud: „Teie olete sõdurid — sõdige, aga meie oleme maamehed.“ Nii läks nii kaugele, et kaadrimehed kaotasid referwistide peale tuld andma; wiimased wastasid neile. Nõudsamad „maamehed“ kindral Hirschelmanni rahulikul ja kindlal juhatusel muutisid end kaljukindlateks sõduriteks ja wõitlesid Mukbeni all suure wahwusega.

Wanemad aastaläigud on sõjats wähe tõlbulikud.

Täienduste (referwide) üle kirjutas kindral Europatkin: „Olgugi, et meil oli täiendusi küllalises arwus, siiski ei täiendanud meie omi Kaugesse Idasje minewaid osasid tekkiselt noorte aastaläikudega. Ümberpöörduks, kubermangudes ja koguni maakondades (kreisides) ei olnud täienduste wõtmine aastaläikude järele mitte ühtlane. Tuli ette, et ühes ja samas kubermangus ja maakonnas wõeti noored ja teises maakonnas wanad mehed. Sõja pinnal selgus oislohe, et aastaläigud 38—43-ni olid füüsiliselt ja hingeliselt kõige nõrgemad ja kõige wähem usaldatavad. Kõik juhib tõendawad ühel meelel, et wanad aastaläigud, niihästi moraalselt kui tu füüsiliselt kõhtusid, osasid. Suurem osa tuleliinilt jooksnuid olid just wanadest aastaläikudest. Muidugi oli ka nende seas rõdumustawaid erandisi, oga nende mass tungis seljatoguse teenistusse. Wäijuhid wõtsid seda arwesse ja wõimalust mööda loondasid neid seljatoguse teenistusse. Europatkin kirjutas: „Meie maamees peale 35 eluaasta jääb tihti tumaks, saab korupojats ja taotab sõduri wälimuse ja hinge. Sõja raskustele ei ole ta nii wastupanew kui nooremad aastaläigud“ . . . Peab ka arwesse wõtma, et wanematel aastaläikudel on juba pesa ühes selle tagajärjega. — lastega. Nende waade ja püüd on pesa poole — kodusse sihitud. See wõttis nendelt rõdmsa meele ja julguse, mis sõduri tähtsamad woorused on. Selle tõttu oli neil kogu sõda arusaamatus; kodunt kuisati neid mitte ennasalgawusele, waid lihtsalt soowitati jaapanlaste wastu ennast mitte juhtida lasta ja selleks omi ohwitseri maha nottida. . . Doome näituse ühe iseloomuliku juhtumise üle. Mukbenist taganemise juures tekkis osades koratus; leidus palju mehi, kes püsisid maha wistafid. Käskjalg Europatkini staabist, sõjariistata mehi kohates, sai wiimaste poolt küsimuse: „Kulla inimene, ütle melle, kust tee Wenemaale wiib?“ Käskjala etteheite peale, kuidas tohib niiwõrd argpüks olla, wastasid nad: „Kulla inimene, mis sõdurid me siis oleme — waata, mul on 6 last kaela peal!“

Edaspidisel sõja wältusel toimepandud mobilisatsioonides wõeti ülemaal toodud wäärnähtused arwesse ja wanemaid mehi kas ei wõetud sugugi, wõi määrati seljatoguse teenistusse. See käst oli seda tähtsam moraalselt, et Euroopa-Wenemaal wäljateeninud mehed arwati tagawara

wälte. Tuli ette, et see õnn kultus ka niisugustele meestele olaks, kes 3 aastatti ei olnud teeninud. Europa poliitika muutuse ja revolutsiooni tartuse togajärjel leiti tarwilikuks Kaugesse Idasse saadetud ofade asemele uued lüna, tarmitades selleks reserv-diviise, misjuures sõjaringtonna juh-tidele õigus anti wäljoteeninud aastakäikufid kinni pidada, neid uute ofade loomiseks tarmitades. Üks osa wanemaid mehi, wastawaid kinnipeetawale armule, lasti koju. Sel wiisil, lisab Kuropattin juurde, sündis uus wäär-nähtus, mille togajärjel siisemaal olewad reserv-diviisid meesmaterjaali poolest kindlamad olid kui sõjapinnal olewad. Ainult pärast Mukdeni õnnetust hakkasid sõjapinnale ilmuma täiendused noorematest aastakäikudest. Senini aga leidus sõjapinnale tulewates täiendustes mehi, kes kiirlastja (magafin) püssiga tuttawad ei olnud. Raaturwäele ja inseneriwäele saadeti tihti täiendused jalgwäe meeskonnast wõi meeskonnast, kes tegewates wäe-ofades sugugi polnud teeninud, näituse's kirjutajad ja muud sõdurid, kes enimem kõiksugu asutustes teeninud. Ülewal toodud oludest selgub, mills wäejuhid palusid, et enne lahinguid neile täiendusi mitte ei saadetak, sest nemad ei uskunud wiimaste wastupanu püsiwusse. Juhid lootsid nõrgestatud kaadritega lahingus palju enam ära teha. Ütused astusid lahingusse sagebaste poolest koosseisus. Ühes sarnase nähtuse põhjuseks olid laialdased komandeerimised kõiksuguste kohuste täitmiste alal kauge-masse ja lähemasse seljatakuse'sse. Transpordi korraldamine nõudis 328 ohwitseri ja 22.000 sõdurit. Palju mehi läks kõiksugu wooride arwesse. Juhid olid ise süüdi selles, et nendele alluwaisse ofadesse wähe mehi jäi, sest nad ei wõtnud kindlaid abinõusid komandeerimiste kiisendamiseks tar-witusele. Rõige hädaohhtikum aga oli ofade kokkujulamine lahingutes. Riipea kui kaotused hakkasid awalbuma, lubati üks jagu mehi, juhtide eneste nõusolekul, tulejoonelt ära minna haawatute wiimiseks ja saatmi-seks. Sarnaste samariidi kohuste täitmine läks wiimaks õige hädaohhtil-tuks. Leidus ju ka palju ligemisearmastajaid, hääsüdamlikke mehi, keda teistel ettekäanetel tulejoonelt lahkumine ei huiitanud. Kuropattin kirjutab sellest ebawoorusest: „Mina nägin isikli'ult haigete wantrit, mille ümber kümnekond terweid mehi tegutses. Sellel ettekäandel lahtusid omawoliliselt mõnedes rügementides sadanded mehed. Ühes esimest korda lahingusse astunud rügemendis tõusis niisuguste meeste arw märkja üle tuhande mehe! Need olid suuremalt ojalst kõik wanemate aastakäikude mehed. Kaadriwäe mehed aga selle wastu pidasid end tulejoonel hästi ülewal. Nad kiwinesid omis tunnetes ja koondusid ohwitseride ümber, wastupanu täieliku wahwuseni wiies.“ Ka noored nekrutid pidasid end sõjapinnal hästi ülewal.

Üldise sõjawäe teenis-tuskohustuse mõju Wene wäe peale.

Peab tähendama, et Wene meeskonna ma-terjaal peale 1877—78 a. sõja üldise wäeteenis-tuse kohustuse tõitu omas wäärtuses weel sugugi ei tõusnud. Jüüfiliselt jäi ta peaaegu samaks, kuid moraalset, hingeliselt, oli langemine nähtaw, iseäranis tööstuse maakondest mobiliseeritud netru-

tite seas. Lahingus ja väljaspool lahingut nõudis meeskond ohvitseride poolt suuremat järelvaatust. Meeskond oli üldiselt närwilikum kui enne. Europat in tõendab, et lahingutes osad moraalselt kõvenesid, vaatamata nurjaminefute peale. Tema ütleb: „Meie kiwinefime oma õnnetustes. . . See on rõõmus ja ainult Wene wäes wõimalit nähtus.“ Wene mehe tuimust kõigi õnnetuste mõjude wastu on ennegi toonitatud, aga „kiwinemine õnnetuses“ ei wasta tegelikut tõele. Selle Europatkini wäite lütkomad ümber armurikkad andmed, mis ta oma oruande teistes kohtades ette toob, ja see wäide ei wasta kõige esmalt sõjakäigu tagajärgebele.

See oli esimene sõda, milles Wenemaa wõitles üldise sõjawäe teenistuse kohustuse alusel moodustatud sõjawäega, sest sõjas 1877 a. ei andnud see uuendus end weel tunda. Europatkin kirjutab sellest mõjust: „Üldine sõjawäe teenistuse kohustus tõstis kahtlemata moraalselt meeskonna wäärtust, aga meie kultuuri madala pinna tõttu on lihtsale inimesele arusaamist, distsipliini ja kohusetunnet raske sisse kaswatada.“

Ust, isaarile alluvus ja isamaa armastus on weel meie ajal hääd sõburi ja kindla wäeosa loomiseks mõjuwad, aga need tunded on wiimasel ajal kõwasti pöratud ja Wene mehe südames rewolusioonilise propagandaga kõiyutatud. Selle tagajärjed andsid end Kauges Soas sõjas tunda ja tulid awalikuks meeste seas, kes kõike armustasid ja oma seltsimeeste pääle halvasti mõjusid. Meid mehi hoiti waljusega distsipliini piirides ja nad olid ainult nuhtlust kartes sõnatuulelised. Europatkin kahetseb, et ihunuhtlust sõja ajaks uuesti tarmitusele ei wõetud. Tema näeb ainult ihunuhtluses abinõu sarnaste elementide käeshoidmiseks, sest raske olla, tema arwamise järele, rohkearwuliste juhtide wastu esimeste eest hoida. Tulejoonel juhtide filma all näis distsipliin sõja wältusel rahuldaw olewat, kuid seljataguse kohta seda ütelda ei wõi. Ülemjuhataja poolt terawalt armustatud juhtide nõrtus, wooride arwulise kaswu ja laialise komandeerimise mõttes, arusaadawalt mõjus distsipliini peale nõrgestawalt. Oli weel teisi nähtusi eesliinil, mis korra tõstmiseks kaasa ei mõjunud. Et talwe sõjakäigul Kauges Soas sõbur wälja näha ei wõinud nagu paraadil, on selge ja arusaadaw. Aga luba, peale ettenähtud warustuse, williseid tekte, wilt- ja nahksaapaid, teetanne ja muud traami soowi järele kaajas kanda, mõjus kitsendawalt ja halvawalt kogu lasturkonna liikumise ja tegewuse peale lahingus. Sarnast nähtust poleks pidanud lubama, filmas pidades, et selles sõjas, eelmistega wõrreldes, warustuse eest suurepäraliselt ja hääde tagajärgedega hoolitseti, mille järeldusel terwisline seisuford, ifegi Mutkbeni all onnides elutsedes, hääd oli. See oli ülemjuhataja suureks teenuseks. Olugi, et kohtsõjas juurbewedu kergem on, aga rohke arwulise sõjawäe kauaaegne paigal wiibimine, pääleegi tehwas maakonnas, nagu Mandshuria oli, ja ainute üheroopaline raundee — kõnelewad ülemjuhataja korralduste kajuts.

Rauges Idas olematel
Wene sõjavägedel puu-
dus sõjaline waim.

Kui meie armesse wõtame, et hää hoolitsemise pääle vaatamata, sõjavägi mitmel wiisil oma sifemise korra reeglite wastu efsis, siis saame mulje, nagu oleks kuulus Wene sõduri wähenõudlikkus ja ka teised hääd woorused kaduma läinud. — Igatahes nad polnud enam sel mõddul maitswad meie eegsele üldise sõjaväe teenistuse kohuie alusel moodustatud Wene sõjaväele. Ühels filmapaistmaks nähtuseks oli, et meeskonna nõudmistele litalbatud wiisil wastu tuldi. Asi läks isegi nii kaugele, et kindlaks määratud wäljaastumise, lähteohtele ilmumise j. n. e. ajast ei juudetud enam kinni pidada ainult seepärast, et see wõi teine osa ei olnud jõudnud oma teejoomist lõpetada j. n. e. Wene ohwitser ei mõistnud kindlaid nõudmisi sõdurile ettepanna ja allabeitwus sõjaväes oli ainult relatiivne. Teisiti ei wõinud see ka olla, sest sõjaline waim, Euroopatlini tõenduste järele, puundus Mandshuria pinnal wõitlewates osades. Tema ütleb: „Meie ajal enam kui kunagi enne on sõjaväe hingeline jõud rahwa meeleolust otselohje ärarippuw ja sellest walitsetaw. . . Sõjast on siis edu oodata, kui see rahwa tohtmise järele sünnib ja rahwas ise edu saawutamiseks sellest osa wõtaw. . . Eesmärgid, mille saawutamiseks meie Rauges Idas wõitlemise, polnud arusaadawad ei ohwitseridele, ei ka sõduritele. N hulolematu sõja üle tõusis kõigis rahwalihitides kuni selle lõpuliku wihtamiseni ja, iseenesest mõista, ei wõinud isamaalitsi tunnet äratada.“

Koljud hääd ohwitserid tegid sellest järeldusi, aga feltstonna kihiltes walitses ükskõiksus. Ainult mõnifada lihtsamat meest andis ennast wabatahtlikuna üles, kuna aadeli, kaupmeeste ja teadufemeeste pojad ei tunginud wälle. 10.000-st üliõpilofest, kes riigi kulul õppfifid, andfifid end wabatahtlikfudena üles ainult üsfifitud, arsti:eaduse uurijad wälja arwatud.

See ükskõiksus, mida Wenemaa selles wõitluses Rauges Idas pæwawalgele tõi, kus tema pojad wõitlesifid arusaamatute humide eist wõõral maal, poni nõtkuma ka tõige tõwema ja kaljutindlama sõduri südame. Kust wõis sõduri südames püha sõjaline waim lahti puhkeda, kust wõis tema waim tõuget kangelastegudele saada, kui isamaal ükskõiksus walitses? Ja oleks see ainult ükskõiksus olnud!

Rewolutsiooniliste parteide juhifid suurendasifid iga nurjaminekut määratumalt, seda oma eesmärtide lättesoamiseks kasutades. Tekkis terve kirjandus, mis oli sifhitud usalduse lõhtumiseks ohwitseride südames tõrgema juhi wastu, sõduri südames — ohwitseri wastu ja sõjaväes walitsufe wastu. . .

Aga seda oli weel wähe! Mehed, kellel mingit ühendust rewolutsiooniga ei olnud ja kelle südames isamaa wastu tussus armastus, aitasifid laofa, oma kirjeldustega ajaliranduses sõjas walitsewate olude üle, sõjalise waimu lõhtumiseks, distsipliini langemiseks. Teises kohas kirjutab ta: „Rahwa kihilte ja feltstonna sõjawastane meeleolu mõjub osade ülewalpidamise

vääle lahingus. Kangelastegude kõrval leiab üffikute ja kogu osade argus omale aset. Tihti tuli ette, et mitte ainult meeskond, vaid ka ohvitserid terretena wangi langefid; kahjuks ei pandud nende wastu täies ulatuses sellekohast seaduse waljust maksma."

21-ſel juunil 1904. a. kannab Europatkin sõjapinnalt keisrile ette: „Meie õnnetused on ſelgeks teinud, et sõda Jaapani wastu meie sõjawäes mitte populäärne pole. See sõda ei tõsta waimustust, ei kõwenda waimu. Suurem jagu mehi täidab oma kohuseid ilma niisuguse waimustufeta, misſugusega jaapanlast-d meie wastu sõdiwad. Ühest jaost anoniim kirja-dest, mis miya olen ſaanud ja milledes meeskond oma juhtide pääle kaebab, tõstetakse ſagedasti küsimust: „Ütlege meile, meie tahame teada, kuhu meid juhataſe ja mis eest meie peame ſurema...“ Kesktes oludes oleme meie cma waenlast õppinud tundma ja austama, aga halb on ſre, et nõrte ifeloomu leidub, kes waenlaste jõudu suurendawad ja kaſuhirmu tekitawad“. Need anoniim-kaebustkirjad muutufid sõja lõpul ähwardawateks sõimlusteks nende juhtide wastu, kes sõja jattamiſe eest ſeiſid.

Kuropatkin ei olnud ju „suur kindral“ juhtimise mõttes. Seba tunnis'ab ta ise. „Suurt meest“ wajasid sõja olud, milles Kauges Idas tuli wõidelda sõjawäel, kelle ſeljataga rewolutsiooni hydra ju pääb tõstis. Sõjawäe juhi puuduste tõttu ei tohi meie cga ſellest mehest ilma austufeta möõda minna, ſest tal tuli mitte ainult jaapanlaste, waid ka omaſ laagr's, oma inimeste wastu, nime't kõigi ſeesmiste halbade olude ja ajaloolifelt Wene rahwa ifeloomu ſüwenenud sõjawastaste joonte wastu wõidelda. Eduard Daniels omas tõõs: „Kuropatkin kui wäejuht ja riigimees“ ütleb täie õigusega Kuropatkini kohta: „See oli üks targe- mateſt ja paremateſt oma rahwa poegadest. Ta ei olnud küll wäejuht, aga riigimehe woorused olid tal omaſed ja sõjaasjandust tundis ta kui hää teoreetik; ta oli sõjawäe õpetaja.“

Ohwitseri ſeiſus, keſ- mifelt mõttes, polnud tekkis, näeme ſest, kui waatame, kuidas Wene sõjawäe täteſti kindel hingelifelt. Koosſeis moodustud oli, meeles pidades Friedrich Suure sõnu: „Sõjawäe waim ſaab leegitſemifeks jõudu algufelt — wäe ohwitseridelt“. Kuropatkin tõendab, et wäeosade ohwitseride koosſeis arwulifelt nõrkt oli. Ida-Siberi rügementides oli algufelt pääle ohwitse- ride arwuline koosſeis niimõrd nõrkt, et roodud ju leitnantidega eesotſas lahingusse pidid astuma. Dlugi, et ſifemaal ohwitserifid palju ida sõja- wäljale ſaabeti, fiiski tõid kõifugused laialdased komandeerimifed nende puudufe ilmfile. Pääle selle ſifemaal ſaabetawad mobilifseritud osad polnud nõutawa arwu ohwitseridega koostatud. Kõhlete haigeksjäämifste ja lahingus ſaadud kaotuste kog'järſeks oli, et paljud bataljonid kapteni- teſt, roodud leitnant deſt, lipnik'udeſt ja aſe-lipnik'udeſt olid juhitud. Pal- jud ohwitserid, haawadest ja haigufteſt termeks ſaades, ei rutanud oma wäeosadesse tagafi, waid wiibifid ſifemaal kauem, kui ſee tarwifit oli.

Nad elutsefid kumde kaupä linnades, olgugi, et nad ammugi juba terwed olid. Seltskond ega kohalikud wõimud ei pidanud niisugusi nähtust autumaks. Ka arstid ja ematueerimise komisjonid olid ohwitseride wastu enam kui pehmed. On juhtumisi ette tulnud, et rügemendi juhid, terwise parandamiseks sifemaale lubatud, wiibisid sääl terwe aasta, ilma et oleks püüdnud wõitlewa rügemendi juurde tagasi pöörata. Seljataguses wiibides said nad sama palga, mis tegelikusti wäes, sest nad olid paberi pääl itkagi rügemendi juhid. Kui hädaoht möödas oli, ilmusid need „kangelased“ wäesofadesse, nagu seened pärast sooja wihma, ja mõnigi osaw ja kindel ohwitser, kes nende äraolekul rügementi juhtis, pidi nende pärast omas ametilõrgenduses seisma jääma. Oli ka mehi, kes ohwitseriseisuse asti lugu pidasid ja pääle mitmelordsete haawamiste itkagi oma osadesse tagasi püüdsid tulla. Nende seas oli mehi, kes pääle teise ja kolmanda haawamise weel koguni lahtiste haawadega oma osadesse tagasi ilmusid. Need lihtsad, ennatfalgawad kangelased wõiwad igale sõjawäele uhtluseks ja auks olla. Ohwitseride ja meeskonna kaotuste wõrdlew protsent annab kindral Kuropattinile õigust tõendada, et ka selles sõjas Wene ohwitser surra mõistis, samuti kui wanastigi.

Idas wõitlEWate wägede ohwitseride koosseisu kaotuste täitmiseks määrati sifemaalt, Kaukasusest ja Turkestaanist ohwitseri. See ohwitseride määramine polnud ei hoollega ega tähelepanemisega läbiwiidud. Ohwitseride täiendustes tuli ette häidri, tegeitrus teentstufes olnuud, kindlameelseid, ifamaaliste tunnetega ja sõduri iseloomuga ohwitseri, kuid weel enam tuli kahtlustaratawaid elemente, nagu ifituid, kes oma tegewuse pärast tegewasti wäest referwi heidetud, tumeda minewituga ifituid, kes ohwitseriseisusse ainult pehme Wene iseloomu ja lõtwuse tõttu püsima olid jäänud; tuli ette haigeid ja alkoholituid. Hästi pidasid end lahingutes ülewal sõduritest ohwitseri seisuse ja alam-lipnikkudeks tõstetud mehed, kuna tagamara-lipnikkude kohta seda ütelda ei wõi. Kuropattin ütleb lõpuks: „Üldist kokkewõtet tehes peab ütleva, et oli wäga suur puudus nõutawatest, juhtiwal afimel seiswatest sõduri iseloomuga, raudsete närwidega, kõigis olulordes kohtumata ja nüüdisaegse wõitluse pidamiseks wastawate omadustega meestest. Nähtawasti ei olnud kool ja elu 40 — 50 aasta jookful niisuguste kindlate iseloomude arenemiseks kaasa aidanud, sest muidu poleks tegewas wäes farnaseid karaktereid nii wähe estanud“.

Niisugust kindral Kuropattini ottust filmas pidades ei ole Saksja ohwitseri Ulrichi sõnad liialdud, kes Wene sõjawäge tema Muldeni alt taganemise juures waatles ja sellest kirjutas: „Üleliig'e alkoholi tarwitamise mõju all, mitte arusaamise selguses, arwustasid paljud Wene ohwitserid oma riigi ida poliitikat awalikult kõige alatumais joontes. Liht sõdur, seda kuulates, hakkas tagant järele nende meeste eeskujul ka arwustama. Mina ei liialda, kui ütlen, et kaunis suur ja raske osa süüdi Wene ida sõjawäe lagunemises langeb just nende meeste pääle ja oleneb

Buudutades jaanuaris 1905. a. jaapanlaste selkatooga ettevõetud kindral Mišitšhenko õnnetut ratsakäitu, kirjutab polkownik Nowitski: „See mees ei ker'inud oma iseloomu mõttes kestmise tasapinnani, tema ei toonud vastavaid tõendusid mehifusest, mis juhtimail kohtel seiswail isikutele wäärilistem on, kui isiklik julgus waenlase ees. Tema ei pääsenud meie sõrgemate juhtide üldisest saatusest — nii kui teisedki, sai tema kaswatusel oludes, mis ei wõimaldand isikliku algatuse arenemist, kindla iseloomu ega wabade ja iseseiswate waadete saamist“. Kuropattin toetab pol ownit Nowitski waateid, kirjutades: „Baljud kindralid, kes rahua ajal suure eduga kolmest sõjawäe liigist koosseiswaid osasid juhatafid, ei näidanud küpsed olemat sõjas juhtima suuremaid, kõigist liitidest koosseiswaid osasid; tuli ilmfile, et rahua ajal olid wähe diwiifide ja korpuste juhtimises harjutatud.

Juhtidel puudub mehisus enda wastutusest otjusi teha. Suuremal osal neist oli karakteriliseks jooneks kartus wastutuse eest, mis talistas seda wõi teist tähtsat otjusi enda wäale wõtta. Nende seast peab Kuropattinini ennasti efimesele kohale seadma. Ka tema oli samuti nãhe nüüdisoegse juhatuse tingimustele küps, nagu ka temale alluwad korpuse ja diwiifi juhid. Tema alaline alluwate juhtide korraldustesse segamine oli põhjuseliks, mis juba algusest pãle nende juhtide aktiivust kitsendas. Salla kindralstaabi kirjatõõs: „Kuropattin“ — on õiglaselt õeldud: „Wãgede lähedus oli temale hãdaohtlik. Üstisastjad surusid teda oma alla.“ Etadlbergi kãstudest ei leia meie muud, kui et õõit sünnib Kuropattini nimel, Kuropattini käsul. Alguses segas tema end korpuse juhtide korraldustesse, siis diwiifi, pãrast rügemendi (polgu) ja wiimaks bataljoni ja koguni roodu ülemate korraldustesse. Selle tagajãrjel oli tal itka raskem ja raskem oma üldisest olukorras aru saada ja waenlase tegevust ja kawalust hinnata. Oberst-leitnant v. Tettou lisab siia juurde: „Et Kuropattin kindla kawa jãrele ei mõelnud ega lõõtanud, on nãha neist üstuste alalõpmaa lõõtumistest ja suurest üstuste tirjust koosseisust, millega tema toime sai“. See oleneb wãitlustesse süurenemisest. Kuropattin kirjutab: „17-as armee-korpuses oli 6 kindralit wõitluses, 12-al oktoobril oli aga juhtimisel kohtadel ainult üks kindral ja 5 polkownikut. Diwiifi juhtide tegevus oli wãhe wãljopaiseter. Mis tegid brigada juhid, — ei ole minul teada!“ Niimoodi kirjutades unustab Kuropattin aga ära, et see asicolu oleneb korraldustest, mis lõõtusid üstusi ja ühes sellega neutraliseerisid ka juhtimise kindralite tegevust. Eüüdi selles oli aina tema üstfi.

Et tema sarnasse õnnetusse olutorada sattus ja wãeüstuste lõõtumistest loobuda ei suutnud, põhjenes ametile mittewastawate kindralite ja staabiohwitjeride sõrwaldamise tarbes ja ka selles, et tema ettepanekud anderiklamate ohwitjeride ülendamisest sõjaminiستيرiumist sagedasti läbi ei pääsenud. Tema loob suureks weaks Peterburi astustest segamist opereeritwa sõjawäe isikistesse asjadesse. See oli muudugi kahjulik; aga ka

ebaloomulil on iga äffiku sõjalise nurjamineku pärast juhte vahetada. See juhtide vahetamise haigus ei olnud Wene sõjawäes uus. Pärast esimest nurjaminekut Blerna all tõusis tohe 9-da korpuse juhi kindral Krüdeneri ja 5-da diviisi juhi kindral Schöber-Schulderni kõrvaldamise küsimas. Tolleaegne kindral v. Hasenkampff kirjutas kindralstaabi päewaraamatus: „Kui meie iga nurjamineku järele lörgemaid juhte hakkame vahetama, siis loome õh'onna, milles teegi midagi ilma kätuta ei julge teha.“ Nii kui nii puudub suuremal hulgal iseseisvus, mehifus suuremat wastutust oma pääle wõtta ja üleüldse ettewõtte tahtmine.“ Nii siis näeme, et 1904. a. sündis see, mis 1877. aastalgi. Meeldiwama otsuse kui kindralitele ja staabiohwitseridele annab ülejuhataja kindralstaabi-ohwitseridele. Tema liidab neid kohusetunde, õiglase ja wäsimata töö eest. Kuid ühes staabis wiibivate wäljamaa ohwitseridega lisab ta veel juurde: „Kõik lörgemad juhid ühel meelel toonitawad, et wäga hääd teoreetilise haridusega ja hästi wäljaarenenud waimu poolest kindralstaabiohwitserid on wõõrad wäeosadele. Neil puudub praktiline teadus otsustamiseks, mis selle wõi teise osa käest wõib nõuda ja peab nõudma; kuimõrd see wõi teine käst teatawates oludes lähimuidaw, kuidas selle wõi teise käsu täitmises õõrumistest hoiduda j. n. e. Kindralstaabi ohwitseride pitsemaks ajaks riwiteenistusse määramine leiti soowitaw olewat.“

Lõppõna: Wene iseloomute on nüüdisaegne jalgwäe lahing wähe omane.

Karopatkini aruandest selgub, et sõjalise edu saawutus üldise sõjateenistuse kohustuse alusel moodustatud wäega oleneb nüüdisaegses sõjas esimeses joones rahwa meeleolust. Nüüdisaegses rahwuswahelises wõitluses peab hindama materiaalseid ja tehnilisi abinõusid, aga kõige päält tuleb arwesse wõtta rahwa hingeolu. Kus rahwa ja tema wäe waimline jõud ülelaalus, kus isamaa-armetus ja tema kasuks toodub kahjade rõõm suurem, sääl on enam lootust ja kindlust wõidu pääle. Et see asjaolu Wene-Jaapani sõjas jaapanlaste prolt oli, tõendab Wene sõjawäe juhi mitmes kohas oma aruandes, näibates, mis see sõda Kauges Idas mitte Wene rahwusline sõda ei olnud. Wenemaal waabati selle sõja pääle kui mingisuguse walitjusaajalise, sihiliku koloniaalse ettewõtte pääle. Sõjawäes ja rahwa seas ei wõetud nurjaminekuid nii südamesse ja ei tuntud niisugust põlewat häbi, nagu seda prantslastel Sedani ja preislased Jena pääle mõtelbes tundsid.

Et üldise sõjateenistuse kohustuse alusel moodustatud wäega edu saawutada, on tarwis üksmeelsus rahwa ja sõjawäe wahel. Kindral Karopatkini põhimõtet õigeks tunnistades ja nüüdisajal kõigi rahwaste kohta seda matsmaks pidades, põhjendab ta kindral Loringhoven oma wäidet, kui ta ütleb, et tema aruandest ja sõjakäigu wältusest wõib otsustada, et Wene rahwas üldisele sõjakohustusele sõjats Jaapaniga 1904—1905. a. weel läps ei olnud, õfalt Wene rahwalistide madala kultuurilise pinna poolest, õfalt rahwa ajaloolistest oludest ja Wene ilmawaadetest tingitult.

Ülemal toodub ajaloolised asjaolud näitavad, et osade sõjaline väärtus Wene sõjaväes XIX aastaja teisel poolel longema hakkas. Oigugi, et Kauges Idas Wene sõdur veel oma isade wiisi järele õffitsites wõitlustes Butilowi ja Nowgorodi kungastel ja Shaha lahingu lõpul oma wanasti kuulsa Wene täagilöögi esile tõi, ei olnud see lõõt fiisti enam isade oma wääriline.

Üts kõrwalt waatlew wäljamaalane toetab Kuropatkini seletust, kui ta ütleb: „Waatomata Wene mehe hääde passiwsete omaduste pääle, ei ole tema nüüdisaegsels jalgwäelahinguts kohane materjaal, sest tema iseloomus on wähe pinda pääletungimise waimu arendamises ja ta ei ole iseseisew. Kas need, nüüdisaegse lahingu pidamises tarwiksitud omadused tema iseloomus wäljaarenewad, näitab meile aeg. (Wiimane suur ilmasõda aga näitab, et need omadused Wene iseloomus ei ole wäljaarenenud. Wiimases sõjas Wene jalgwägi pääletungilahingus wõidelda ei osanud).

Wene-Jaapani sõda näitab selgelt, et hoolimata ilufatest sõnadest, mis wenelane omas iluõlalises ja kujurikkas keeles teha armastab, ei suuda ta tegudega ometi näidata, et pääletungimise waim Wene sõjaväele omane on. Täie õigusega ütleb Wene iseloomust Leroy-Staulieu: „Karakterlikes suurwenelose iseloomu joonels on passiwne julgus, negatiwne tahtjõud ja inertne oles, mis kiiimast ja mätlusest kureda loodusega olenewad.“ Elu ja ajaloo sündmused arendasid tema waimus stoitfismi, mille ennastjalgaw wahwus temale waewalt selge ja mõistetaw on. Selge on, et see stoitfism tema waimu nõrkusest areneb, aga ei mitte tema uhlusest. Tema waim on liig lihtne ja naiw, et uhte olla. Keegi ei mõistnud kannutada ja surra nõnda, nagu seda Wene mees tegi. Tema tawafes kannatuses, hädas ja surmas on m dagi haawatud looma allaheitwusele sarnast, mis seesmise usulise tundega selgitatud. See seesmine usuline tunne Wene lihtmehe südames on temale enesele suuremalt jaolt andumine Jumala wõimule, mis ta unistusest waba ei ole. Ei tohi iialgi unustada, et need Wene rahwa kihid, kes haritloste hulka ei kuulu, mõilewad ja tunnawad orientaalset ja on kergesti anduwad kõigile äärmistele mõjudele. Kure kiiimo, tatarlaste ile, Swan hirmsa wägiwald ja aastofadafid kestnud orjus jätid rahwa hinge kustumatud ja sügawad jäljed. Nad selgitawad küllalistel andmetel Wene rahwa orientaalset mõtewiisi ja müsilist kalduwust.

Nii fiis täie õigusega wõlbasse Kuropatkini aruande kohta, seda arwustates: „See aruanne, waatomata tema subjektiiwuse pääle, on huwitaw selles mõttes, et ta meile wõimalust annab sügawalt Wene rahwa hinge tundma õppida.“ Oiglaselt wõlbasse Kuropatkini, et ta tema waimu pääl oli melantoolia wari. Ja kui see nii oli, fiis on ta selge, et selle mehe waim ei olnud wõidurikka wõejuhi waim, sest wõidurikas wõejuh ei olegi ilma rõõmsa optimismita mõeldaw!

Wene juht ja Wene sõdur ilma sõjas. Ratsume järele waadata eeltoodud Wene sõjawäe psüühika kirjeldust viimase ilma sõja andmete põhjal. Andmeid on meil vähe, veel pole ajaloolisi uurimisi, kuid Wene sõjawäe psüühika pilti võib siiski omale ettekujutada. Wõtame kindral Kennentampffi ja Samsonowi armeede operatsioonid 8. Saksa armee vastu augusti lõpul ja septembri algul 1914 a. Ida-Preisimaal. 800.000 wene last 1700 kahuriga tungisid sakslaste pääle, kellel 210.000 meest ja 600 kahurit oli, ja said walusalt lüüa. Milles seisab selle walusalt lüüasaamise põhjus, mis Samsonowi armee täieliku häwitamisega ja Kennentampffi raste taganemisega lõppes? Võib olla, ei olnud küllalt häa Wene sõdur? Kahelks Saksa armee seisis suuremalt jaolt „Landeswehri“ ja „Landsturmi“ osadest koos, kes wanematest aastakäitudest moodustatud ja päälegi, Gumbinenni all päälerõhuma, arwulifelt juurema waenlasega wõideldes, raskesti kurnatud olid, kuna pääletungimas Wene wäes efimeise järgu po'gud oma noorte aastakäitudega olid. Võib olla, oli Wene osade strateegiline paigutus ja lahingu plaan halb? Ei! See oli häa — jeda tunnistab feldmaršhal Hindenburg. Wõib olla, sõjariistade tehnika oli halbem? Ei! Sõjariistade tehnika oli sõja algusel kõigil ühesugune, jeda tunnistab kindr.-leitnant Schwarte oma raamatus: „Tehnika ilma sõjas“. M kes seisab siis põhjus? Põhjus seisab täielises manövreerimise oslamatuses ja manövreerimise puudumises juhatuses ning kärmises positiivsus. Kennentampffi osade ülespidamine on lihtsalt kuritegu. Selle pääle waalamata, et temal suurepäraline ratsawägi oli, ei teinud ta ühtegi katsset oluforra walgustamiseks; tema unustas täiesti „armee ratsawäe“ ülesanded. Ka Samsonow tõttas pimedalt. Waadale Wene korpuste manöwrit. Kas on see paendum manövreerimise wiis? Lahingu plaan oli häa, aga wägede marschmanöwer halvasti läbi wiidud. Nii siin kui ka endistes sõdades ilmutab end täiesti puudulif ettevalmistus nüüdisaegsels sõjapidamiseks. Mendes lahingutes Ida-Preisimaal augusti kuu lõpul ja septembri algul, kui ka sõjas 1904—1905 a., näitab armeekorpuste juhid oma kõlumust, algatuse ja raudse tahtmise puudust. Kust wõis see suurte sõjawäe masside juhutamise oskus ja moodsaft wõitlusewiisist arusaamine tulla, kui Wene kindralstaabi akadeemia professori polk. Resnamowi sõnade järele ei olnud weel 1911 a. Wene juhtidel ühist „doktriini“ wõi metoodi ja wõtte koostöla olemas. See oli Wene sõjawaes wana lugu — tuletame ainult meelde kindral Kurovatkini aruannet! Wollownil Resnamow oma raamatu: „Nüüdisaja sõda“—sissejuhatuses kirjutab 1911 a.: „... meie nurgaminekud ei põhjene mitte juhatuses, waid neil on alaline põhjus alusels. See põhjus — lordame — on nüüdisaegse sõja wiiside mitte õige tundmine. Täielise alguparasuse pääle mitte preterdeerides, wõisid endale julguse kõesolemas

tirjatöös lugejale wäljaarmee operatsioonide suure Euroopa sõja tingimustes ehitada ja nüüdisaegseid metoode ja sõjalüstimuste otsustamise wiise näidata. Minu eesmärk on meie aja sõjast ja nüüdisaegsest lahingust ühesuguseks arusaamiseks ja ühesuguste metoodide (ühise doktriini) ülesseadmiseks, kui ka lahingu ülesannete lahendamiseks jõudu mõõda kaasa aidata. Kui see mulle jaoltki forda on läinud, wõin oma waewa tasuta lugeeda."

Pääle wäejuhtide raudse tahtmise, kindla waimu ja plaanide julge täitmise tuli ilmsiks ka, et Saksa sõdurid ja ohwitserid paremini nüüdisaegsele sõjapidamisele on ettevalmistatud. Sakslased ostasid paremini äratasutaba nüüdisaegse tule jõudu, ühe sõnaga — wana asi — wene-lased, nii kui ikka ja alati, ei osanud tulelahingut pidada. — Wenelased kaotasid wangilangenutena lahingutes augusti lõpul ja septembri algusel 135 tuhat meest. Waa aame, misuguse pildi annawad meie lahingud Warsfawi all oktoobri algul. Sani jõelauust kuni Warsfawini seisid 18 Saksa diviisi 60 Wene diviisi vastas! Warsfawist tungisid 5-e Saksa diviisi pääle 14 Wene diviisi; 60 Saksa bataljoni vastu 224 Wene bataljoni. Wäsinud Saksa diviiside pääle, kes hüjuti Kennenkampfi ja Samsonowi wäed purustasid, tungiwad wärsked Siberi diviisid, Wene sõjawäe uhtus. Täie koosseisuga Siberi diviisid Saksa bataljonide vastu, kes 14 päewa jooksul 300 km. ära läinud ja poole, isegi toimwerrandit oma koosseisust olid kaotanud. 19. oktoobrit taganewad sakslased Widarka ja Warthe jõgede joonele. Wenelased ajawad neid eialgu taga, aga siis jääwad maha. Misparast? Tehnika tõrkus! Wenelased ei suutnud sakslaste poolt äraldõhutud teesid forda seada ja oma kommunikatsiooni korrastada. 11. nowembril hakkab Mackensen Lodzi sähis pääletungima. Mis on sellega kätte saadud? Selle pääletungimisega wõtawad sakslased algatuse jälle oma kätte wenelastelt, kes 14. nowembril Sileesiasse tahtsid sisse tungida. Suurwürst Nikolai Nikolajewitschi suurepäraline plaan läks nurja, selle pääle waatamata, et temal suur jõuline ülekaal oli. Jällegi wäejuhtide kõitumus ja nende ostamatus nüüdisaegse lahingu pidamiseks olid süüdi. Suworowi õpetus oli ka siin matsew: „Edditakse mitte armuga, waid ostusega“. Lodzi lahingus tuli täiel mõõdul päewaselgele wenelaste manõwreerimise ostamatus, algatuse ja kolkutõla puudus tegewuses. Wenelastel oli Lodzi lahingutes peaaegu wiiekordne ülekaal. Lodzi juhtumised näitawad, et Wene juhudel puudus ühine „sõjakool“, üksmeelsus wõtetes ja ülesannete teostamises. 7—13 weebbruarini 1915 a. tegid sakslased Augustowi metsades wenelastele „werefaua“. 100.000 wangi ja mõnisada tuhrit andsid wenelased selles lahingus sakslastele. Wene 10. armee oli täiesti häwitatud. Ja niimoodi läheb asi kuni sõja lõpuni. Kus sakslased, jään on wõit. Milleks peitub selle saladus? Sakslaste raudses tahimises, kindlas waimus ja kõwades närwides, wäejuhtide manõwreerimise osawuses ja ostuses nüüdisaegist sõda pidada. Saksa sõduri pääletungiwaimus, Wene sõduri passiwuses, tema ükskõitsuses, nõrgas ettevalmistuses, Wene wäejuhtide

nõrgas tahtejõus ja iseloomus, nende nõrkades närvides. Saksa tehnikat polnud ida väerinnal tugevam kui Wene oma. Wene lastel oli suur ülelaal jõubudes; sakslastel olid ida väerinnal nende kestmised ja halwemad wäeosad. Saksa paremad wäeosad olid lääne väerinnal. Pääle Wene wäerühutuse wigade, tema saomatuse ja passiwuse, tuleb kohutawalt itaifits Wenemaa nõrk ettemalmistus sõjaks. Jälle wana lugu. Algukest pääle tuli puudus lastemoonast, — püüfideft ja muust. 1916 aasta keftpaigas oli kõike seda küllalt, kuid pääletungitw waim, isamaaline waimustus olid juba kustunud, nüüdisargne sõjateadus oli sõduritele ja noorematele ohwitseridele tundmata. Selles sõjas tuli ilmfi's, et Wene mehe waimustus ei ole püfiw — sõja püha tuli kustus ruttu. Patriotism oli õige nõrgalt rahwakihiides wälja arenenud. Seljatagused pildid 1904—1905 aasta sõjast kordusid. Kui nüüd küll walitsuse politika armustamist polnud, siis oli selle asemel juhtide korraiduste armustamine. See armustamine on wana asi ja wäga kohane Wene iseloomule. Wene fotfioloog Stronin oma raamatus: „Politika kui teadus“ ütleb: „Ei ole maa pääl rahwast, kellel enesehukkamõistmine nii omane, armustamine enese kallal nii halasamata, kui meie.“ Ustu juhtide oskuse kõigutati kõige agaramalt ohwitseride armustamisega. Sõjaline waim Wene ohwitseride massis oli selle sõja ajal nõrk, sest ainult sõjalise waimu puudusega wõib ohwitseride massilist mangilangemist seletada. Uus, sõja wälitusel loolisi tulnud ohwitserikond oli nõrgalt wäljädpetatud. Tagawarawäe ohwitserid omas massis ei olnud ka paremad. Nende seas oli rohkesti röömustawaid erandid, kuid mass oli nõrk wäljädpetuse ja waimu suhtes. Nastate poolest wane mad ohwitserid mõjusid oma nurisemisega sõjaraskuste üle halvawalt sõduri meeolule pääle. Et loгу Wene ohwitserikonnas sõjaline waim nõrk oli, seda tunnistab ka Wene rewolutsioon ja kodusõja käik. Juba 1911 a. nägi kindral Michnewitsch ette, et Wene intelligentsil sõjatas waim tulewates sõdades saab nõrk olema. Oma „Strategia“ I jao siisjuhatuses ütleb ta: „Alga rahwa waim ei peegeldu mitte alati intelligentsi meeolus, ja wõib wististi tõendada, et meie rahwamassid on sõjakamad kui suurem osa meie intelligentsist, kuhu juba hakkawad siisse tungima waleõpetused, mis sõda kujutawad kui mõõdapääsematut ilmutust inimliste jeltskondade elus.“ Riigis, wõitlewa sõjawäe seljataga, puhles keisrikõjas ettetulnud tumedate juhtumiste tagajärjel ja keisri enese riigitarwuse puudusel rewolutsioon lahti, mis kui laawa laiaki lagunes. Rewolutsiooniga läks Wene sõjawägi kindlal sammul hulatusle wastu.

Wene sõdur rewolutsiooni ajal. Kuiwõrd Wene armee septembri lõpuks lagunes, on allpool toodud sõja teadaannete wäljawõtetest näha, mis minu alla usaldud saarestiku kindlustatud positsiooni staapi sel ajal saadeti, kui sakslased saarestikkude wõtmist teostasid. Põgenemise püüki eellinult kujutab wäga iseloomulikult 107. k a h u r w ä e d i w i s i o o n i b a t a r e i j u h t oma teadaandes: „... Wanem ohwitser kandis ette, et Kuresaare linn, elanikkude teate järele, olla seitseme Saksa

ratsawäelase poolt mõetud ja et 30 luurajat 472. polgust ei tahta neid säält välja lüüa, sest et neil olla nimetud polgu ülema poolt käst antud linnas korterid välja valida. Batarei sõduritel olid sõjariistad: 19 rewolvrit ja 72 poolmõõka; karabiinid luurajatel ei olnud. Sellepärast läksin mina polguülema juurde, et viimaselt kaasabi paluda. Polgu juurde lähenedes ei näinud ma roodusid ega rühmi, kõik läksid trobikonnana, karjalises hulgas, kus riivid täiesti puudusid; ohwitseride järel käisid mõned üllitub wahwamad sõdurid, teised kõik läksid osalt püsse ära wistates, osalt püssidega, kuid batarei juurde väljajõudes, jäid nad selle tahta seisma, mõisid jalad lahti ja hakkasid konserwe sööma, kuna haiged ühes haawatutega edasi läksid. Minult moori juures nägin kuulipildujaid. Polguülem kutsus ohwitserid välja ja kästis neid oma roodusid korraldada. Ohwitserid ja polguülem ise püüdsid korra jalale seada, manitsedes ja seletades, et tarwis on ainult 7 ratsawäelast välja lüüa, kuid keegi ei astunud välja. Batarei juhid manitsesid jalawäe mehi, häbistasid ja söimasid, wandusid ja nõudsid, et nad omad püssid ratsawäelastele annaksid, aga jalawäelased oma püsse ära ei annud ja ütlesid batareile: „Kui batarei niisugune wahwa on, siis mingi ta ette“. Kui ohwitserid kõik lõneosawuse olid ära tarwitanud, siis kästisid ja nõudsid nad täitmist, kuid jalamehed karjusid äritult wastu: „See pole endine surweaeg (!) ja kiskendama meie pääle ei tohi (!)“. Siis kutsusin ma batarei ratsaluurajad, nendega ühinesid mõned ratja- ja jalamaatuulajad ja see salt, ahelitku paistudes, polgu ülemaga eesolias liikus edasi, waenlase peffitsenud ratsawäelastega tulewahetusse astudes, kusjuures kaht neist wangi langesid, kuna teised wiis ära põgenesid, batarei tiwa ligi kargasid ja hakkasid teda lastma. Et batareid tule alt välja wiia, komandasin ma traami, aga ise jäin batareid läbilaskma ja nägin, kuidas kõik mahajäänud jalawäelased püsside otsas walged lipud üles tõstsid — terve tee ühe korraga löi walgetest lippudest õitsema, aga et batarei oma teed jattas ja sellega ühtlasi waenlase ratsawäelaste tule enese peale tõmbas, siis lastsid jalawäelased, et batareid kinni pidada, wiimasele tagant järele; selle juures said mahajäänud batareimehed, nende seas ka weltweebel Kononow, oma meeste poolt tuld. Siin mõis näha, kuidas ühed teiste palwete pääle haawamisteks nende kättesse lastsid.

Sakslased piirasid Põide juures 4. oktoobril laialijooksnud 107. diviisi jäänused ühes tema staabiga ümber. Sõdurite ülewahpidamise kohta sel tõsijel momendil kirjutab 107. kahurwäe diviisiooni 1-se batarei noo-

rem ohwitser oma teadaandes järgmist: "... Kell 20 jätsime meie lastmise järele ja lahing lõppes. Kell 23 teatas löökroobude ülem staabi ülemale, et soldatid õo ajal koewikus ei soowi olla ja et nad kõik on laiali läinud. Staabi ülem käsitsi ohwitserisid kuulipildujatega wahti pidama jääda, mis ta täideti". Kuidas Edrwe poolsaarel madrused end ülewal pidasid 30. septembri ja 1-se oktoobri lahingutes, on 12-tollilise ronnabatarei ülema teadaandest näha: "... 1. oktoobril s. a. kell 5 p. l. oli S'rui tuletornist märgatud udupiirih nähtawale kerkimat waenlase laewostikku, mille pääjõud koosnes 3-st "Kaiser'i" tüübilisest laewast. Pääle lahinguhäire löömist, mis koha peäle waenlase jõudude ümmumist järgnes, asus meeskond batareis oma kohtadele, nagu see lahingutorras ettenähtud, ja mina wõtsin 3-da torni komando oma pääle, kuna batarei kohta komandot leitnant Bartenew'i läest polnud wõimalik ülewõtta, waenlase tegewuse arenemise tõttu. Pääle teisi batarei kogupanku awas waenlane wastutule. Kuni waenlase tule alguseni läitis meeskond oma kohuseid hästi. Kuni esimesed waenlase kogupaugud kaitsekoobaste 2-sele liinile longesid, sai meeskond rahutuks ja hakkas tööst kõrwale hoidma, waenlase mürskide langemist waabeldes ja rahulolematust awaldades: "Misparasti on waenlase laewad nii lähedale lastud, et nad batareiga lahingut wõiwad pidada". Sedamööda. Kuidas waenlase mürskide langemine batarele lähenes, kaswas meeskonna rahutus, kuna lastmise tabamus ja tegewuswõime langes; kui waenlase mürsk 1-se torni ligi langes, kuuldufid minu torni pääl paanilitud hädahüüded: "2-ne torn on puruks lastud" ja meeskond, mind traali pääle wiimast ülelääguteest eemale tõugates, jooksis kohtade päält ära ja tormas 3-st kaitsekoopast ja 4-st tornist mööda põllu pääle, eelolewa metsa suunas. Torni otja ülfli jäädes ja nähes, et 1-ne ja 2-ne torn niisamuti meeskonnast mahajäetud, tulid seisukohalt alla ja jooksin edasiliikuwale meeskonnale järele, et teda kinni pidada ja oma kohale tagasi tuua. Selle ülesande täitmisel oli mulle abiks kätteande wanem Drehow, kes kõige lahingu aja kui ka pärast seda wahuust ja kindlat meelt awaldas. Aga minu käsksused ja palwed, samuti ka Drehowi ähwardused ja kirumised ei awaldanud meeskonna pääle mingisugust mõju ja ainult pärast püssitule awamist 4-st tornist, mille meeskond oma kohta ei jätnud, ja ähwardust, et kõik jooksitud maha lastakse, hakkas meeskond tagasi tulema, ise jäljuures maa ligi küürutades, nähtawasti ainult püssipankude kartusele alludes. Utujelt seisma jäänud lastmine algas uuesti, kuid meeskonna töö polnud sugugi rahuloldaw: kätteandmine jäi hiljaks, sihtimise täpiväälsus kadus, osa meeskonnast oli jooksul metsa jõudnud ja ei tulnud säält enam tagasi. Pääle mõne waenlase kogupaugu, mis peagi üksteisele järgnesid ja batarei läheduses maha longesid, tõusis meeskonnas uueste paanika, ja ta tormas endises suunas laiali; üks osa peitis end betoonifindlustuse tahta.

(Järgneb).

V*).

„Et ole midagi tähtsamat elus“, ütleb õiglaselt kuulus Preisi strateeg, „kui tähipäältselt äramäärata waatepunkti, millele truuts jäädes peame ära mõistma, juurdlema ning harutama kõiki asju“**). Püüame ta wähestes sõnades selgitada waatepunkti, millel lawaseme püsida.

Ajaloo kogemuse põhjal ei saa olla tunnistanamata, et tülid rahwaste wahel on loomulil asjade tääl. Seepärast esinebki sõda sellasena ajaloolisena tõsiasjana, mida wõimata eitada. See tõsiasi näitab, et sõja põhjused juurdumad sügawas, osalt inimese enda loomuses, osalt wälises ilmas. Nagu terme ühistondlik elu on kottulüüdetud püüdest, ihadest, tundeist ning huwidest, mida jälgivad indiwiduumid, nii seisawad rahwasmahelisedki suhted alalises rahwusliste huwide jälgimises, mida rahwad on äratunnud. Kui niisuguses olutorras kottupõrge wastupidiste huwide ja püüete wahel möödapääsematu on, siis woiwad tülid rahwaste wahel labuda ainult, kui riigid end äraütlemad oma iseseiswusest ning poliitilistest huwidest. Kuid see on mõttetu. Iga rahwas kujutab endast isiku, kellel looduse poolt on antud nii andeid kui pahesid ja kes awalub kindlais kultuurilistes püüdes ja poliitilises torras. Teatud rahwa iseloomulikud iseäraldused on tema eduka arenemise pandiks; osa, mida ta ilma ajaloo etendab, ei olene ainult rahwa asupaigats olewa maa geograafilisest seisukohast ja kliima oludest. Need on ainult tingimused, kuid mitte põhjused. Ei, rahwa waimuilma ja ühtlasi tema tähtsuse maailmas määrab tema kultuurilise arenemise tõrgus ja moraalsete ideaalide laitmatuus. Rahwa täielikuis arenemiseks on wähe ainult intellektuaalset arengust, määratumate teadmiste tagawara kogumiseft. Ajalugu näitab meile rahwaid, kes, seistes palja tõrgemal kõigist teistest rahwast oma intellektuaalse arenemise poolest, olid uppund omi pahede rappa ning tarbund moraalsesse tühjusse ja seepärast olid sunnitud ajat andma noortele rahwaille. Rooma ja Büütsantji riigi ajalugu jääb selles alati õpetlikuis näituseks. Minult sellel rahwal on õigus osa mängida ajalooes, kes, peatamata edasi minnes intellektuaalses arenemises, kunagi ei liju alla oma moraalsel tasapinda niiwõrd, et ta kaotaks usu paremasse tulewikku, omasse elujõusse ning moraalsesse ideaalsesse.

*) B. „Sõduri ühis“ nr. 1, 1921.

***) Clauseritz „Vom Kriege“, 111—142.

Kuid rahva kultuurilise arenemise aste peegeldub tingimata tema ühiskondliku elu korras, ja moraalsete ideaalide omadused mõõdapääsemata vajutavad omi jälgi tema riikliku korralduse aluseisse. Rahva ühiskondlik elu, mis rajatud jõuetu eksploateerimisele tugewa poolt, osutab rahva moraalsel kõdnemisel ja on tema riikliku elu ratsionaalsuse kriteeriumiks.

Ent rahvusvaheliste suhete alasse astub iga rahvas kõigi oma individuaalsete huvidega, waadetega ning püüetega, samuti nagu iga ühiskonna liige toob endaga ühiskonda kaasa omad võimised ja huvid. Kui sellest waatepunktist waadelda rahwaste ühiskonda, siis esinemad huwide wõitlus ja wastastitused kokkupõrked mõõdapääsemata seaduste tegevusena. Sellased kokkupõrked on mõõdapääsematud niikaua, kuni selgitamata rahwaste omawahelise rahuliku tegevuse piirid, kuni üldisel koksulleppel kindlaks määrata igauhe tegevuse wabaduse piirid, kuni leidmata üldine erapooletu aluspiind riikide poolt kättepuütawate huwide paralleelselt arenemiseks. Rahvuswaheliste suhete alal leiab täielikku tarwitamist see ühiskondliku elu suur seadus, mida Shering awaldas sõnades: „Igaüks elab ilmale ja ilm igauhele“*). See suur mõte on rahvuswahelistegi suhete aluseks. Mida enam rahwaid läbistab teadmine, et nende wõimete ja jõudude täieline arenemine on wõimalik ainult wastastitkusele abistamisel ning teiste rahwaste õiguste ja elutingimuste austamisel, seda wähem juhtub nende huwide kokkupõrkamisi ja seda wähem rikutakse nende enda õigusi.

Kuid see aeg ei ole weel saabund. Täniini rahvuswaheliste suhete alal unustakse täielikult, et kui meie saawutame ühe wõidu teise järele wäliste loodusnähtuste üle, kui me sellega piirame hirmsate loodusnähtustuste kahjuliku mõju n:ng päästame oma elu ja waranduse, siis ainult selle tõttu, et wäsimata juurdeleme looduse seadusi, püüdes tungida tema sügawamaisse saladustesse. Me unustame, et mida enam me tunneme iseend, omi puudusi ning wõimeid, mida enam juurdub meisse teadmine, et kui ilm on meie tarwis, siis oleme meie ka ilma tarwis, seda suurema wõimu omandame endi kirgede, mõtete ja tegevuse üle, seda selgemalt saab mõistuse arenematuse ja paigalseisu pimeduses ning meid ümbritsewas kõlblises kõdnemises särama meie moraalne ideaal — meie arenemise tagatis ja elu juhtiw alus.

Ent millal oli tarwitusel see seadus rahvuswaheliste suhete alal? Millal oli aeg, kui rahvuswahelise elu, selle seaduste ning tingimuste põhjalik ja igakülgne uurimine oli igauhe eesmärk, kes wõisid mõjuwad olla rahvuswaheliste suhete käigu ja sihi juhtimisel?

W. ie niisugust aega ei tea. Wastupidi, hoolimatus noide eluliste küsimuste wastu, põlgatus wõi suuremeelne heatahtlikkus rahvuswahelise

*) Shering, „Der Zweck im Recht“, Spz. 1877, Bd. I, S. 99.

õiguse suhtes, fataalne alistumine teostund faktile, enese tegelikkude huwide täieline mitterõõstmine rahvuswahelises elus, samutigi teiste rahwaste seaduslikkudest õigustest mittearusaamine — need on meie ajal walitsewa sihi alused. Suure usinusega ja hoolega uuritakse orgaanilise ilma wäiksemaidki awaldusi, uskumata tähepanelikkusega uurivad mõned loobusteadlased mõne taimne igat tolmuterakest, mingisuguse maakooha põiki ja paralleelseid graniidi kihte, aga rahvuswahelise elu nähtusi loetakse weel tänapäewini mitte wäärt olewat, et neid igatülgfelt tundma õpitaks ja aramäärataks. Kõik on ühel arwamisel, et rahu on parem sõjast, et waja edendada rahwaste wahel rahulikke ja taubanduslisi läbikäimisi, et on soowitaw rahvuswaheliste suhete alal maksmapanna parem ja kindlam lord, kuid kas palju tehakse selle eesmärgi saawatamiseks — seda küsimust wõetakse harwa harutamisele. Ei ole kahtlust, et meie ajal Euroopa rahwad wõrdlemata paremini tunnawad teine-teist kui eelmistel aastajadadel. Siiski, kui palju praegugi weel on eelarwamisi, mis sunnitaw teises rahwas nägema „leppimata waenlast“! Wähe-haawal sellased arusaamised juurdumwad sügawasse rahwa teadmusse, neid pärrib üks inim põlwe teiselt, nad tungiwad iseloomu ning lõpuks saawad „rahvusliku“ poliitika alkoormiks ja „poliitiliste püüete“ eesmärgiks.

Wähe sellest. Tsegi meie aastajal, mis oma kõrge kultuuriga ja riiklisarstooniga ughusiab, on hürilikkult malkew arwamine, et rahvuswaheliste suhete ala on loomulikult määratud piiramata omawoli ning süüfilise jõu aktide areenaks. Ei ole teist ala, millega kokkupuutuksid tähtsamad inimkonna huwid, kuid ei ole ka teist tegewuswälja, millel omawoli ja toores jõud omaks suurema awaruse ja wabaduse. Maakeral allub kõik kindlaile seadustele — ainult rahwaste wahelorrad ei tunne neid. Siin walitseb seaduse asemel seaduste puudumine, õiguse asemel — omawoli!

Kuid wähe sellest. Niisugune waade ei walitse mitte ainult „publikumis“, ei: seda toetawad ja lootawad laiali selle teaduse „preestrid“, kes on pühendand end kõikide sotsiaalelu nähtuste uurimisele. Juristid jõuawad kirjutada kehataid teaduslikke traktaate majaanu õigustest õhu ehl ümbritsewa omanduse peale; nad on ühel arwamisel selles, et rahwa riiklik elu ei ole mõeldaw, kui omawoli walitsemas, kui puudub juriidiline lord; nad lepivad heatahtlikult kokku ka selles, et nüüdisaegsed rahwad, oma täielisels arenemiseks ning eluliste eesmärkide saawatamiseks, peawad tingimata olema alalises ja õieti korraldud wästastikuses läbikäimises. Lõpuks, nüüdisaegne õigusteadus ise on rajatud sellele põhimõttele, et tema uurimise objektiks peawad olema kõik ühiskondliku elu wälised suhted ning nähtused kõige laiemas mõttes, kui nad ainult paendumwad juriidilise analüüsi alla. Juristid ei jaa jätta nende hulka arwamata riikidewahelisi suhteid, mida ellu kutsund rahwaste elulised tarwidused. Kuid waatamata selle tõstasja tunnustamise peale, et rahvuswahelised suhted on täiesti wälis juriidilist laadi ja et naeruwäärt

oleks pidada neid ainult moraalseits — ei taha suurem hulk juriste sellegi peale vaatamata heameelega lubada õiguse domineerivust rahvusvahelistes suhetes. Paljud eitavad rahvusvahelise õiguse olemasolu, ja veel vähem on neid, kes arvavad võimaliku olevat juridiliste normidega äramäärata sõdivate rahvaste vahelordi. Nende arvates on sõda piiramata omavoli ja kõige hirmsamate vägistamiste seisukord.

Niisugune waade rahvusvaheliste suhete peale valitseb eriti Saks õigusteablikes kirjanduses. Sellase waate seletust tuleb näha õiguse definitsioonis, mida on esitanud Saksamaa paremad juristid, kelle eesotsas seisab kuulus romanist Ihering. Selle looli arvamise võib väljendada vähestes sõnades: õiguse alus on jõud. Õigus ilma jõuta on unistus! Et küünida selle suure tõeni, kulub inimkonnal ära mitu aastatuhandet!

Iheringi sõnade järele on õigus ja jõud taks lahutamata mõistet. — „Õiguse mõiste“, ütleb tema „ei ole loogika mõiste, vaid puhas jõu mõiste.“ *) Seal, kus puudub jõud ja sundus, ei või olla juttu õigusest. Ja seepärast, et rahvusvaheliste suhete alal ei ole kõrgemat jõudu ega võimu, millele alluks riigid, on selge, et ei saa olla rahvusvahelist õigust üldse ning sõja õigust eriti.

See arvamine näib niivõrd kohane ja loostõlas elu kogemustega, et ta pidi omandama absoluut-tõe autoriteedi juristide juures, kelle mõistuse filmapiir on märgitud Codex juris'iga ühelt poolt ning kodumaa teaduste koguga teiselt poolt. Kui uskuda neid juriste, siis tuleks oletada, et wanad roomlased juba nägid ette nüüdse aastajaja ristiusuliste rahvaste vajadused, kõlblised ja õiguslikud waated, kultuurilised ülesanded, ühiskondlikud ja riiklikud korrad. Tõo klassikaline rahvas peaks siis olema mitte meie õpetajaks meie ellu astumise efimestel sammudel, vaid tema õiguse mõistete järele peaks olema loodud meie waated sotsiaalse elu tingimuste peale, samutigi riikliku elu alused ja rahvusvaheliste suhete teadused.

Wacamatata Rooma õiguse aluste igawese walitsemise ebatõhususe ning ebaloomulikkuse peale, juurdub siiski Saksamaal arvamine, et õiguse alus on jõud — ja see arvamine laguneb taugele laiali üle Saksamaa piiride. Rahvusvahelise õigusteabuse häbits ijeegi unemal ajal mõned neist, kes on pühendanud end eriti selle teaduse uurimisele, leiavad võimaliku olevat wäita, et sõja õigus on mõttetu, sest sõjategevuste ajal peab walitsema ainult toores jõud. **)

Selle waatega me leppida ei või. Arvamise, et õiguse alus on jõud, loeme meie inimesele mittewääriliseks, hädaohtlikuks ühiskondlikule

*) Ihering „Der Kampf um's Recht.“ 1872 S. 8 etc. Wien — „Der Zweck im Recht“ I, 318.

**) Funck-Brentano et Sarel. Précis du droit des gens. Paris 1877. p. 496. Wõrdle Funck-Brentano. La civilisation et ses lois. Paris 1876 p. 379.

ja riiklikule korrale, hulatusstoovaks rahvusvahelisele elule. Veel enam, meie äärmise arusaamise ja weendumuse järele käib Iheringi waade otse wastu tõelikkudele faktele ja inimese elu progressiivse arenemise seadustele.

Misjulgune printsip ei ole inimese wääriline seepärast, et sunnib lahtitulema oma kõlblikest iseisewusest, isiklikust wabadusest ja usust õiguse lõpulikkude ja mõõdapääsemata wõidusse wägivalle üle, seaduse wõidusse anarkia ja korra wõidusse omawoli üle. Kui tegelikult õigus oleks alati füüsilise jõu pool, siis ei jääks inimesel, kelle pühamate õiguste kallal toimetakse suurimaid kuritööd, muud üle, kui alistuda ja paluda „aman“. Kui see nii oleks, siis nõuab meilt loogika tunnustada seaduslikuks need koledad kuritööd, mida türklased oma jõu ja wõimu abil tõiime panid kaitseta bulgaarlaste kallal.

Räsitetaw arwamine on kardetaw riigi sifemiselegi korrale, sest et tema õige arenemise alus seisab seaduse austamises. Seadus aga — üldiselt öeldes — ei loo õigusi ega mõtle neid wälja. Elu ja au puutumatu ei tunnusteta iga inimese õigusel mitte seepärast, et seda kaitseb kaelaohutuline seadus, waid seepärast, et igaühel on oma loomuse alusel eraldamatu õigus oma elu ja au peale. Seadus peab kaitsema õigusi, kuid ta ei ole isiku päralt olemate õiguste allikas.

Eriti hulatusstoow on see teooria rahvuswaheliste suhete alal. Siin õigustab ta kõige pöörasemaid õiguse rikkumisi niiwõrd, kui palju üleohut kannatajad ei suuda wastupanu ülesnäidata ja heatstemist nõuda oma jõu, kuid mitte õiguse nimel! Kui tõesti jõud oleks kõrgemaks alusels rahvuswaheliste suhete alal, siis peaks leppima sellega, et kõik rüüstamised, metsikused ja piinamised on seaduslikud sõja abinõud. Misjulgusel juhtumisel peaks loogiliselt tunnustama paremaks sõja õiguse teostajaks turdlasi, kes wigastawad haawatuid, piinawad ning rõõwivad rahulikke elanikke. Waja ainult järjekindlalt arenendada seda kahjatsemise-wäärt teooriat, et weenduda tema täielises nõrkuses. Tõepoolest, kogu see teooria on rajatud arusaamatusele. Õiguse kaitsemise tord segatakse siin ära õiguse endaga ja tehakse tema orgaaniliselt sijuosaks. Tegelikult aga, kui õigust wõidakse kaitseada jõuga, wõimuga ehk sundusega, ei järgne sellest jügugi, et jõud, wõim ja sundus peaksid sisalduma õiguse mõistes, et õigus ilma nendeta ei oleks mõeldaw. Oles naeruwäärt eitada wõltsusaldaja õigust oma raha saamise peale sel juhtumisel, kui see õigus ei ole elluwõidaw selle tõttu, et wõlgnikul puudub igasjulgune warandus. Misjulgusel juhtumisel on wõltsusaldaja õigus siiski olemas, seda wõib tunnustada kohus ja kaitsta kogu riigi wõim.

See ongi põhjus, mispärast teeldume astuda lipu alla, millele kirjutud sõnad: „Õigus ilma jõuta on unistus!“ Meie läheme wälja sellest põhimatest, et nii nagu üksikime on rahwaski teatud eraldamatude õiguste allikas.

Nii nagu tuleb elulisi vahelordi riigi sees uurida, selgitada ja ära määrata juriidiliste normidega, samuti alluvad rahvastevahelised suhted konkreetide seaduste tegevusele. Kui on õige arvamine, et seal, kus puudub kohusetunne, ei ole ka õigusetunnet,*) siis on selge, et elu ja teaduse ülesanne on nende vastastikuste õiguste ja kohuste äratundmisele jõuda. Täiesti arusaamatuna esineb meile teguviis, millega maksimaalselt see äratundmine era, ühiskondlikus ja riiklikus elus, eitada seejuures sama äratundmise võimalust tsiviliseeritud rahvaste vahel. Meile öeldaks, nii nagu ei või olla juttu õigusest metslooma suhtes, kes ei tunne mingisuguseid kohustusi, on ka naeruväärt tõendada, et rahvad omavad mingisuguseid õigusi sõja ajal.**)

Kuid sõja õigus on ikkagi olemas ja sisaldub nende seaduste ja kommete kogus, mis määravad riikide ja nende sõjariistust jõudude tegevuse sõja ajal. Sõja õigus on vastuvaidlemata sel määral, mil on vastuvaidlemata sõda ise. Tema selja taga on mitme aastaja kogemused, tõttide tsiviliseeritud rahvaste teadvus ja õiguse ning õigluse tunne, mida äraosta ei saa.

Tõeliktult, sõja õigus on sellest ajast alates, kui riigid jõudsid omavastastikuste kohustuste äratundmisele. Tema arenes ja muutus vahetpidamata vastavalt kultuur-rahvaste mõistete muutustele. Selle õiguse nimel nähtakse mõitjalt vaenlase maa rahulikkude elanikkude elu ja au puutumatu, selle õiguse nimel jääb võidetugi austuse ja kaastundmuse väärikseks inimeseks.

Kaske on leida peale sõja õiguse arenemist teist näitust, mis paremini tinnitaks üleilmset seadust, mille põhjal loogu looduse ja inimkonna kultuuri ajalugu avaldub vaimu edasitungiwas võidus materia üle, kui sõja õiguse arenemine. Minult vähehaaval tündlustub äratundmine, et see õigus olemas on ja tundub tema tegevus. Uguses, vanal ajal, oli sõda tõesti teineteise armuta mahatapmine. Klassika ilma rahvad ei võinud arusaada omi vastastikuseid õigusi ja kohustusi, sest nad ei mõistnud inimest kui subjekti, kellel on temalt ärawõtmatud, eraldamatud õigused. Kuid ajal, mil rahvad ei olnud veel jõudnud selle äratundmiseni, kui füüsilise jõud oli inimese saatuse ja õigusliku seisukorra kõrgemaks määraks, kui ainult kodaniku loeti õigusevõimuliseks, aga igat võõramaalast vaenlaseks, kes seisis väljaspool seaduse kaitset — siis esines religioon uue, parema korra kuulrajana, külwates rahvaste hinge kaastunnet vaenlase ja lugupidamist inimese vastu. Tol ajal kandis inimesearmastuse ja humaniteedi tunnet religiooni autoriteet ja sõja häbasid piiras ärganud südametunnistuse heal. Suur ja unustamatu teenus on ses suhtes ristiusul, kui armastuse ja andeksandmise religioonil.

*) Funk-Brentano. La civilisation et ses lois, p. 34.

**) Ibidem p. 379. Sama autor andis välja eelpool nimetud raamatu rahvusvahelisest õigusest, mis öieti öelda on „õigus“ „metsloomade“ vahel.

Kuid kultuuri ja tsivilisatsiooni arenedes, sel möödul, mil riikides kindlustakse lugupidamine inimesest, tema isiklikust vabadusest, pääbeist, tundeist ja õigustest, rahvusvaheliste suhete ning sõja ala vähehaaval allub teatud määrustele ning korrale. Rahvad, kes on kogu oma ühiskondliku korra ja kultuuri aluseks võtnud lugupidamise inimesest kui inimesest, ei võdi jätta tunnustamata teistele rahvaile teatud eraldamata õigusi. Selle asjaolu tõttu sõja ajal pannaife piirid toorele jõule mitte ainult religiooni ja inimesearmastuse nimel, vaid kujuneb teadvus sõja kumbeist ja seadustest, mille rikkumine waenlase poolt kutsub välja furveabindud ja annab kannatajale õiguse heaksteagemise peale.

Sel teel on aastasadade kestes väljakujunend sõja õigus ja seepärast omab ta kohustawa jõu. Mida enam sõja ajal lõõwad lõktele fired ja sõdivate vastastikune vihtamine, mida enam sumbutatse lahingute mürinaga südametunnistuse ja inimesearmastuse häält, ühe sõnaga — mida enam füüsilise jõud — materia — läheneb piiramata võimule, seda tugewamini peab rahvais avalduma õigusetunne ja seda lähemat peab olema õiguse idee lõpulist võit õiglusetuse üle.

Bõhjenedes sellele, oleme weendund, et mida kõrgem on teatud rahwa tõbliline ideaal, seda humaanssem on ta sõja ajal, seda truuskõnditumalt alistub ta sõja määrustele ja seadustele. Jaa sõda on sõdivate rahwaste tõblise ja intellektuaalse arengu väljendaja.

Mida kõrgem on teatud rahwa juures tema väljaarenemine, seda möödapääsematum on tema kohustus austada wastase õigusi. Rahwas, kes võib otsekoheselt kaasatunda teiste kannatustele ja otustada oma enda elu ohwerdada rõhutute päästmiseks, ei saa olla austamata sõja õigust ning kaasatundmata igale katsele, millega püütatse piirata rahvusvahelise sõja hirmsaid tagajärgi. Temale võidatse luuletada igasuguseid kuritõid, võidatse süstemaatiliselt ja osawasti laialilaotada tema kohta walet ja süüdistusi kõige pöörasemates metšitustes, kuid tõendada seda ei suuda keegi, ei walede sepiitšjad, ei nende hooljad laialilaotajad. Sõjawäed on alati olnud rahwaste intellektuaalse ja tõblise seisutorra peegeldajaks ning neis on alati awaldunud ühistõndlit struktuur ja kord. Aga rahwa sõjawägi, kes on sõja altarile pannud elu oma wendade wabastamiseks wäljalannatamata ikkese, ei wõi unustada oma kõrget humaanset missiooni. Riisugune sõjawägi võib kannatada lüüasaamis, wiletusi ja puudusi, mis harilikult üle inimese jõu käiwad, kuid ta ei rüweta ealgi oma lippu, mille rahwas talle annud au ning kuulsuse sümboolina, metšitustega ja barbaarsusega. Sellase rahwa sõjawägedes külgefundind halastuse tunne sõja ohwri wastu kindlustatse teadmisega, et nad kohustud on austama sõja kumbeid ja õigust.

VI.

Sellelt waatepunktilt tahamegi waadelda tähtsamaid nähtusi sõjas, nipalju kui nad puutuwad rahvuswahelisse õigusse sõjategewuse ajal.

Tunnistades olemasolevate riikidevaheliste suhete juures sõda täiesti mõõdapääsematuks, fiiski samal ajal kinnitame, et sõja õigus ei ole fantaasia väljamõelus, vaid ajaloolise kogemuse ja rahvusvahelise elu nüüdisaegse seisukorra tulemus. Olles sügavalt veendunud selles, et saabub aeg, mil sõda tõesti saab erandiks ja mil riigid leiavad otstarbekohasema abinõu tellinud tülide lahendamiseks, oleme kindlad, et seni — rahvaste suurema vastastikuse tundmaõppimise ja arusaamise määral sõja õigus esineb ainsana abinõuna, millega saab sõjalt äravõtta metsetu iseloomu ja piirata temaga ühenduses olevaid viletsusi.

Veel enam. Me lubame endale armamise, et kui sõja õiguse teadmus saab omaks igale isamaa kaitsjale, kui selle ettekirjutuste rikkumine saab erakorraliseks faktiks, kui sõjaväed tulevad arusaamisele, et üldiselt tunnustub sõjatommete täitmine ei või halvata sõjaliste operatsioonide edukat läiku — siis solidaarsuse tunne ja rahvusvaheliste sõdade arm peab vähenema asjaolude sunnil.

Nii siis, rahvaste solidaarsuse tunne peab arenema ühejugal määral nende silemise, ühistondliku elu arenemisega. Ja rahvusvahelise elu alal jõuab läte aeg, mil teostub sotσιαalse elu suur seadus, mil „iga rahvas elab ilmale ja ilm temale“.

Me loodame, et ei ole kaugel aeg, mil pannakse häbiposti piiramata füüsilise jõu poolehoidjad ja mil õiguse mõiste wabaneb praeguse materjalistlikest seletusest ja sisust. Usume õiguse lõpulttu mõidusse ifegi seal, kus teda häbematuks rikutakse, sest usume õiguse ideaalsesse jõusse.

Meie „praktiline“ aastafada, mis näib inimese elu eesmärgi hõlpsas rikkatsaamises ja igasuguste materjaalsete paremuste kokkukujumises, ning abinõu selle saavutamiseks leiab olevat walesti mõistetud „olemasolu eest wõitlemise“ teoorias, ei wõi tarduda sellel madalal õigusest arusaamise astmel, mida seniajani on wõetud kui ainuõiget ja ratsionaalset. See füüsilise jõu kumardamine wastab läinud aegile, kuid käib otse wastu tulewikule. Tõesti, me kaldume ainult minewiku uurimisele ja tähelepanemisele, unustades, et tulewikulgi on omad õigused. Ent see suund ei wõi edasi kesta; tema on wastolus logu kultuuri ja nüüdisaegse ifiwilifitsiooni arenemise alusseadusega. Sama seadus on ta progressi, inimese, ühistonna, riigi ning rahvusvahelise elu edasiammuwa ja peatamatu arenemise seadus. Areng ei wõi ifialbuda tagasiminekus; ta ei ole mõeldaw füüsilise jõu walitsemise ja selle ees kumardamise juures; ta on wõimatu õiguse ja korra puudumisel. Progress on mõeldaw ainult liikumisel edasi: tema eesmärk ja ideaal on tulewikus.

Progress ilma ideaaleta on unistus.

Ent õigus, mis needitud minewiku tardund elu talju külge ja mil-lel puudub alus tulewikus, on sunnitud muutuma wägiwallaks ja omawolliks.

Õigus ilma ideaalideta on fakt. Nelja aastasaja wäljusline türklaste despotism kriislaste üle on samutigi fakt.

Sel wiisil isegi sõja õigusel on omane teatud ideaalne külg: selle täielik wäljaaränemine on tulewiku ideaal, kuid selles ei wõi näha tema nõrkust eht puudust, waid, wastupibi, tema lõpulisu wõidu tagattft. Mit nagu ei wõi saada arapühitud maa pealt rahwas, kes usub enda elu-õnne, kes püüab oma rahwusliste ning ideaalsete eesmärklide poole, samutigi peab lõppude lõpuks õigus wõitu pühitsema füüsilise jõe üle nii riitliku kui rahwuswahelise elu alal.

II. Peatükk.

Hõda ja leadus.

Edda siviliseeritud rahwaste wahel allub seadustele ja kombeile, mis wäljastujunend praktikas. — Nende seaduste kogumine sõdwate riikide humides. — Bon Hartmann'i ja Rüstow'i wastupidine arwamine. — Faktid lükkawad ümber selle arwamise ja filmapaistwad sõjategelased ei jaga teda. — Wõnede rahwuswahelise õiguse kirjanikkude waate ekslikkus sõja seaduste kogumise peale.

Õiguse all mõistetakse harilikult juristide seaduste ja normide kogu. Kas wõib tahelda kindlate sõjaseaduste olemasolus, kui on olemas sõja õigus? Ent mis on seadus?

Montesquieu wana definitsioon on praegu weel parem paljudest uutest. Tema ütleb: „Seadused on tarwilikud suhted (rapports), mis kujunewad asjade loomust, ning ses mõttes alluwad kõik olewused seadustele *). Kui sõna asemele „suhted“ panna sõna „määrus“ eht „normid“, siis saame täieliku mõiste Montesquieu definitsioonist. Omas klassikalises töös püüab ta tõepoolest alati selgitada olewaid elulisi suhteid, süweneda nende ajaloolisse mõttesse ning natsionaalsesse otstarwesse eesmärgiga, et äramõista seadused, millele nad alluwad. Sellelt waatepunktist ei ole raske arusaada riigi seaduseandliku wõimu ülesandest. Kui kõigil elulistel suhetel on omad seadused, mis kujunewad nende loomust, kui kõik inimised on teineteisega seotud kindlate õiguste ja kohustustega, siis peab seaduseandja ülesanne seisma nende reaalsete suhete igakülgset uurimist ning neist järgnewate ja neile wastawate seaduste täppealset äramääramist.

*) Montesquieu. De l'esprit des lois, liv. 1, chap. 1, 2.

Tarvitades sama mõtet rahvusvahelistes suhetes peab tunnustama, et nemadki peavad omama omi seadusi, mis vastastid nende suhete erilisele loomusele ja otstarwale. Kui rahvusvahelised rahulised suhted alluvad teatud seaduste tegemisele, siis, nagu ülalpool nägime, ei ole mingit põhjust eitada määruste olemasolu, mis on rahwastele sunduslikud sõja ajal. Järgnewalt, on waja, et rahvusvahelistesse suhetesse puutuwad seadused saaksid selgitud ja täpisealt piiritletud, defineeritud.

Kuid siin esineb raskus, mis on rahvusvaheliste seaduste formuleerimise isearaldus. Riikidewahelised suhted on rajatud täieliku rippumatusse ideele. Nad ei wõi tunnustada enda üle ei kõrgemat, ei seadusandlikku, ei kohtulist wõimu. Nad on ise wõimulandid ja ei allu kõrwalisele autoriteedile. Kui ei oleks riikide rippumatust, ei saaks olla juttu läbitäimijest nende wahel.

Siit järgneb, et rahvusvaheliste suhete alal seadusi, mis peawad olema kohustawad riikidele, wõib maksmapanna ainult wastastitufel kokkuleppel. Niisugust kokkulepet wõib konstaterida maksuwajele saanud rahvuswahelistes kommetes ehk weel paremini wõib seda awaldada rahvuswahelises lepingus. Kuid oleks täiesti ekslik arvata, et määrused rahvuswaheliste suhete jaoks on olemas ainult sel määral, kuidas nad formuleeritud tombeis ehk lepinguis. Sellane järeldus on täiesti wastolus seaduse mõistega, mis tuletatud eluliste suhete olemusest ja mis wastaw nende loomu omadustele.

Ei ole kahtlust, et waidluste ärahoidmiseks riikide wahel nende wastastituste õiguste ja kohustuste üle on wäga soowitaw, et nad lepitid kokku ühisel jõul selgitada neile kohustawaid juriidilisi norme. On täieline alus oletada, et mida paremini saawutakse see eesmärk, mida wähem on kahtlusi tarwitusele wõetawa rahvuswahelise seaduse mõtte ja sihu kohta, seda parem on rahwaille endile ja seda õigemini wõib kindlustuda nende wahel tekkind läbitäimine. Siig kergemeelne oleks oletada, et kindlate määruste puudumine on alati kasulik sellele riigile, kelle pool on praegusel filmapiigul füüsilise jõud. Jõud ei ole õigus, waid alati kaheteraga mõõd: praegu tugew riik wõib teistes olukorra tingimustes osutada täiesti jõuetuna. Lõpuks, kui rahvuswahelistel suhetel on tõesti omased konkreetsed määrused, kui nad järgnewad nende suhete laadist, siis ei saa olla järeldamata, et ilma nende määrusteta rahvuswahelised suhted ei wõi kindlustuda ega edeneda. Igapäewased kogemused weendawad kõiki, et rahvuswahelised suhted, mis wäljakutsutud omi füüsiliste ning intellektuaalsete jõudude igakõlgsse arendamise tarwidusest, saawad iga päewaga ikka suurema ulatuse ja meieajal on jõudnud enneolemata suuruseni.

Kõik need harutused näiwad meile niiwõrd kaaluwatena, et wõimata kahelda selle juures, et on äärmiselt torwilik ja kasulik riikide omawahelise kokkuleppe teel kindlaks määrata juriidilised normid, mida nad tunnis-

tawad endale kohustawaks. Wõiks arvata, et weel wähem wõib kahelda selles küsimuses sõdiwate riikide suhtes. Sõda esineb sarnasena hirmsana wiletsufena ja äratad inimese loomalikke kirgesid sel määral, et ainult õiguse- ja seadusetunne wõib olla mõjuwaks takistuseks, mis ohjeldataks andeksandmata barbaarsete lorbasaatmist ja wõimalust mööda wähendata sõja toledaid tagajärgi.

Seepärast näib meile rahwuswaheline kokkulepe sõja seaduste maksmapanemiseks eht, teiste sõnadega, sõja kommete kodifikatsioon mitte wähem tungimawalt tarwilikuna ülesandena tsiwilise/eritud riikidele, kui rahu ajagi rahwuswaheliste seaduste kodifikatsioon. Selgitades sõdiwate poolte mõistet seaduses, wõib osalt ärahoida üleliigsed karmused, piirata kuulmata surweabinõude tarwitusele wõtmise juhtumisi, mis harilikult langewad täiesti süüta inimeste peale, kes ei suudagi toimepanna kuritegu, mille eest karistetakse, ega ärahoida kuritegude toimepanemist.

Rii siis ei saa olla tunnustamata sõja seaduste täpipealset definitiooni eht nende kodifikatsiooni kui lähemat eesmärki neile riikidele, mis on sihitud rahwuswahelistest kokkupõrkest tekkinud hirmsate wiletsuste wäendamiseks.

Siiski ei saa kuidagi sarnast waadet lugeda walitsewaks ei sõjawalitsuste, ei ujukijunittude ja juristide hulgas. Weel Brüsseli kongressi tööd 1874. aastal andsid põhjust wääramata tõena wäljatuulutada, et sõja seaduste kodifikatsioon ei ole mitte ainult mõtteta, waid koguni äärmiselt mitte-soowitaw.

I.

Eriti energiliselt ja kahtlemata autoriteediga kirjutas nimelt jes mõttes lugupeetud Preisi ratsawäe kindral von Hartmann tuntud Saksa ajakirja „Deutsche Rundschau“ weergudel (1877 a.). Autori argumentatsioon on äärmiselt lihtne ja awaldub wäites, et ei wõi olla ei sõja õigust, ei seadust; järelikult ei wõi juttugi olla wiimaste kodifikatsioonist.

Autoril on itka lähtepunktiks „rahwuswahelise idealsmi“ wastastikk seadmine „sõja realismi“ nõuetega. Sama sõja reallism teeb täiesti wõimatuls igasuguste möödapääsematute määruste ning seaduste maksmapanemise. Sõda on halastamata wõitlus rahwaste wahel, ja õit sõjahädade piiramise humaansed katsed peawad kaduma sõja operatsioonide walju tõsiduse ees.

Sellest waatepunktist näib, nagu peaks praeguse aastaja rahwuswaheline sõda kujunema samasuguseks armuta tapmiseks ja otsatumaks rüüstamiseks, millistega olid märgitud „jumala nuhtluse“ Attila wägede teod. Wõiks arvata, et Hartmann üldse ei tunnusta mingisuguseid piire sõdijate wõimule, mingisugust kitsendust wihase sõjawäe kirgedele, ja et Preisi kindral on külmawereliselt walmis õigustama haawatute tapmist, naiste ja laste löömist walade otsa.

Sugugi mitte! Loogika sunnib Hartmann'i koletiseks olema — terve mõistus ja inimesearmastuse tunded hoiavad tagasi läti, mis näib walmis olevat halastamata peksma ja surmama.

Sama sõjakirjanik mitte ainult ei tunnusta teatud sõjalommete (Kriegsgebrauch) olemasolu, waid koguni tõendab ilusais sõnades, et isiwilijeeritud sõjawägede au ja südametunnistus nõuab linnipidamist neist kumbeist. Tema ütleb: „Haribus, mis rahwa teadmusetuks omanduseks saand; südametunnistus, mis inimese südamele ütleb, mis ta tegema peab; kohustus, mis möödapääsematuna seadusena maksmapandub; sõnakuulelikkus laskude wastu, mis nõuawad pimedat täitmist; distsipliin, mis ühtku isiku tegewuse asetab teatud piiridesse, — need ongi jõud, mis peawad aitamä rahu-kultuuri sisse tuua sõja alasse“. Bealegi, lisab ta weel juurde, nüüdisaegsed sõjawäed on moodustud kõigist rahwastidest, ja seepärast ei saa nad olla alistumata oma kodumaa „õigustunde ja õigusliku ilmawaate“ mõjule. Võpuks, sama kirjaniku sõnade järele, „õigusetunne ning moraalil põhindubed“ peawad tingimata walitsema sõdijate kõigis tegewustes.

Kaske on paremini tõendada sõja seaduste kodifikatsiooni tungiwat wajadust, kui seba eelmistes sõnades sõja õiguse wastane on teinud.

Tõesti, kui haridus (Gesittung) peab sõja hädasid piirama, siis on waja, et ta ettekujutaks teatud määrused ja äramärgits teatud piirid sõdijate tegewusele. Kui haridus ja kultuur piirduks ainult omawoli ja barbarismi ohwritena hukunute kahjatsemisega, siis oleks see ainult libe pilge inimese südamele kõige kallimaile ning pühamaile tundeile. Kui südametunnistus ja kohusetunne peawad sõja hädade piirdumisele kaasaaitama, siis on waja, et südametunnistus end tunda annaks, ja et kohusetunne tegelikult awalduks. Selle eesmärgi saawutamiseks on tarwilik, et sõjas tegutsewad isikud selgesti ettekujutaks endile seda, mida nõuab neist kohus ja südametunnistus. Järgnewalt on waja esmalt kindlaks määrata, mis on sõja seadus ja millised sõjalombed on meie ajal waljajusunend. Meile esineb täiesti arusaamatuna, milline on see südametunnistus, mis ei tea sedagi, mis lubatud ja mis keelatud, ning milline on kohusetunne, millel puudub oma õiguste ja kohuste tundmine.

Beale selle, nagu eelpool nägime, ei wõi juttu olla kohusetundest, kui wastaspool ei ole õigusetunnet, ja ümberpöördukt. Sellest järgneb, et mõlemad sõdiwad pooled peawad olema ühtlaselt läbistud omaist kohusetundest; ainult sel tingimisel oma õiguste teostamine ühelt poolt tagab wastawate kohuste täitmist teiselt poolt. Järgnewalt, hariduse, südametunnistuse ja kohusetunde nimel peaks tarwitusele wõtma abindub selleks, et mõlemail sõdiwail pooltel oleks südametunnistus ja kohusetunne wõimalikult loostõlas. Sellane loostõla wõiks walitseda ainult rahwaste wahel, mis enam-wähem üheõrgusel hariduse ja isiwilijatsiooni astmel seisawad, ja mis oluliselt ei erineks teineteisest kõlbluse ning õiguse mõis-

tega. Seepärast ei võidagi oodata türlklastelt sõjamääruste ja -kõmmete täitmist, mis olid väljatöötatud ristiusuliste ja tsiviliseeritud rahwaste ühisel jõul. Rõpuks, rahwuswaheliste suhete alal wastastikust kohuse- ja õigusetunde ühtlast võidakse saavutada ainult riitidewahelise kokkuleppe teel.

Sama võib öelda sõjawäelise distsipliinist ja pimedast alistumisest ülemuse kästudele. Kui see kui teine saavad täiesti omawoli tahtajaks sõja ajal, kui ülemus ja alamad teadlikult wõtawad seda, mida neile ettekirjutab südametunnistus ehk õigluse tunne ja mida neilt nõuab sõja tarwidus. Kuid distsipliin ühes sõjawäes, mitte kohates kooskõla teises, waenlase omas, võib kergesti aset anda tundmisele, et waja andeks- anda niisugused teod, mis on wabandatawad ainult waenlase ülespidamisega.

Rõpuks, kui Hartmann'i sõnade järele sõjawägi peab olema läbiimbund selle rahwa õigusetundest, mille hulgast ta on tulnud, kui ta peab truusüdamlikult jälgima moraali ja tõbluse põhimõtteid, siis ongi sõja seadustele tugev reaalne alus pandud. Ja, sõjawäed on täielikult oma rahwa õigusetunde ehitajad, nad wiivad endaga kaasa sõtta kõik tõblised ideaalid ja kultuurilised ilmawaated, mis on rahwa wäärtuslikum omandus; kuid just see nüüdisaegsete tsiviliseeritud rahwaste õigusetunne, just need tõblised printsiibid ja vnu kohustuste teadwus kirjutawad ette sõjawägebele wõimalust mõõda pehmenhada sõja häbasid ja truusüdamlikult täita sõja kõmbeid ja seadusi.

Alalisk laimatus meieaegsete rahwaste õigusetunde vastu oleks, kui öeldaks, et nad ei tea mingisuguseid sõja määrusi ja kõmbeid. Sellaste sõjakõmmete olemasolu kõige puhtsüdamlikumana ja autoriteetlikumana tunnistajana esineb kindral Hartmann ise. Põhjalikult harutades sõdijate õigusi wastastelt ärawõetud territooriumi, sõjawangide ja eraisikute suhtes juhib lugupeetud autor alati tähelepanu maksuwajele pääsenud sõja kõmmete peale, näidates nüüd wäljakujunenud korra wõrreldes sellega, mis oli lehtajal ja weel läinud aastajal.

Loogika ja terve mõistus on kooskõlas sellega, et kui meieaegseil kõrgesti tsiviliseeritud rahwail on tegelikult olemas piirawad määrused ja kõmbed, mis neile kohustawad sõja ajal, siis on waja selgitada neid, äramäärata ja tagada nende ühtlast tarwitamist.

Samasugusesse iseendale waturääkimisse, nagu von Hartmann, langeb teinegi uuem sõjakirjanik, Schweifi polkownik Rüstow omas wõitluses sõja seaduste vastu. Kuid wahet nimetud kahe kirjaniku wahel ei ole märgata mitte ainult selles, et Preissi kindral loqu omas kawandis jääb teaduse kõrgusele, kuna aga Rüstow alatafa lastub kõlbmata poleemika sonimiste maaalustesse, waid nad erinewad teineteisest peaaesjalikult oma argumentatsioonil jõu ja sõja tingimuste tundmise poolest. Preissi kindral on omis lühikeses kirjutustes rohkem öelnud, kui Rüstow terwes raamatus.

Schweitsi polkownik irvitab awalktu künismiga nõudeid, et sõidivad riigid ja nende sõjariistus jõud filmaspealtsid mingisuguseid sõja määrusi. Tema waidleb, et põhimõttes on sõdjale lubatud kõik ja et ta võib tarwitada ükskõik milliseid abinõusid kahju sünnitamiseks oma waenlasele. Nii võib wõitja „riikliku seaduse“ (sic!) põhjal, wäheaawal ja pehmen-dawaid abinõusid tarwitades, äralõigata elanikkudel (ärawõidetud territooriumil) kōrwad (!).

Dige küll, Rüstow leiab wäga suuremeelselt, et niisugune kōrwade lõikamine wõidetud territooriumi elanikkelt, s. o. rahwa surumine wõitja wõimu alla igasuguste abinõudega, on „liig karm“, kuid teatud olukorras tunnistab ta pöödapääsematuls jellased metsilused.

See näide peats küllalt iseloomustama Rüstowi lästuswiisi ja waatepunkte. Ülalpool delbust järgneb, et siis ei saa olla juttu mingisugusest sõjalise wõimu kitsendusest ehl mingisuguste sõja kōmbete olemas-olust. Sest tunnistab ju autor, et sõja õiguse ja seaduste harutamine on „tühipealiste juristide lorisemine“ ja lollus.

Ent milline imestus saab haarama igat Rüstowi lugejat, kui tema, pärast neid kõlawaid fraase ja jultunud wäljaastumisi sõja õiguse wastu, leiab, et jama Schweitsi polkownik ise wäheipidamata andub sõja kōmmete harutamisele, tunnistades neid funduslikkudeks? Sama autor ei eita sugugi kohustawat jõudu sõja määruste juures, mis maksma pandud rahwuswaheliste lepingute abil.

Beel enam. Oma raamatu wiimaseil lehekülgil Rüstow, unustades oma argumentatsiooni eesmärgi ning kõik omad waljud protestid, leiab wõimaliku olewat wäita, et rahwuswahelise kokkuleppe abil oleks wõimalik muuta sõja kōmbeid (Kriegsgebrauch) sõja seadusteks (Kriegsgesetz)! Kui sõja kōmbed kord kodifitseeritud, siis wõiwad nad — sama autori sõnade järele — omandada kohustawa jõu. Kuid juriidilise kōmbe jõud järeldub ühe ja sama määruse alalisest tarwitamisest olulisele ühesugustes suhetes. Ent Rüstow ise tõendas juba, et on olemas teatud sõja kōmbed. Siit järeldub, et wiimased on samapalju kohustawad, funduslikud, kui palju seda on juriidilised kōmbed üleüldse. Järelikult ei ole sõja kōmmete kodifikatsioon nende kōmmete funduslikkuse tingimus. Tema ainult piiritleb neid paremini, selgitab ja tagab ühtlase arusaamise neist, ning nende täitmist sõdiwate rahwaste poolt. Kodifikatsiooni wastu, õieti welda, ei ole Rüstow'lgi midagi, nii et kõik tema kallale-tungimised sõja õigusele ja seadusele efinewad waid arusaamatumana kirena kistleda tuulewehkitega.

II.

Kahe wiimase sõjakirjaniku arwamiste arutamine sõja kōmmete ning määruste kodifikatsiooni küsimuses on tõestand, et selles küsimuses

sõjateirjanikkude endi keskelgi on olemas väga lahkuminemaid waateid. Loodame, et meil on korda läinud esile tuua nõutavas walguses need iseendale wasturääkimised ja segadused, millega on küllastud Hartmanni ja Rüstowi juurdlemised. Meie isiklikult oleme weendund, et mõlema autori tööd kõige suuremal määral kinnitavad kujukalt kokkuleppe waja-
dust riikide wahel selleks, et äramäärata omi sõjariistus jõudude tegevuse wabaduse sõja ajaks.

Ehk, võib olla, on ekslik sõjateirjanikkude argumentatsiooni juurde ajuda loogilise ja järjekindla mõtlemise seadustega. Võib olla, et von Hartmann ja Rüstow ainult awalbasid waate, mis wallitseb sõjawäelaste seas sõja kommete ja seaduste defineerimise kohta. Sõegi on väga mõimalik, et paljud sõjawäelased ei tunne ära ega kiida heaks selle üles-
ande lahendamise tungiwat tarwidust. Seepärast on lubatav mõelda, et Preisi kindrali ja Schweitzi polkowniku arutustes kuuldu ainult arwamise lajastus, millel palju poolehoidjaid Euroopa riikide sõja-
wägedes.

Riisugune seletus on põhjendatud juba seepärast, et sõjateirjanikkude kodifikatsioon on siiski „uendus“, mis põhjust annab tema hukkamõist-
miseks. Teisest küljest on arusaadaw mõnede sõjategelaste waenulikkus kõigi katsete wastu, millega püütakse saawutada suuremat täpipealsust ja kindlust sündmustiku juhtimises sõjawäljal, nagu on arusaadawgi, loomulik ja üldiselt tuntud mõne administraatori weendumus, et nende „tegevuse wabadusi“ ei tohi mingisugusel juhtu-
misel kitsendada mõni tegelik seadus. Sõegi tuuakse esile seda „tege-
vuse wabadusi“ ja „teguisemist oma äranägemise järele“ kui meieaegsete poliitiliste teaduste atsiiooni ja riikliku korra tuge. Samal põhjusel ollaksõegi walmis sõja õiguse kodifikatsiooni tunnustama sõjategelaste tege-
vuswabaduse rikkumiseks, waheljegamisels nende korraldawale mõimule. Wäljamineks sellest wale waatepunktist ei ole raste otsusele jõuda, et üldse ei ole mingit tegelikku tarwidust äramäärata kombeid, mida ilma selletagi, juba „wanasti“, kõitide isiwiliseeritud rahwaste sõjawäed nagu olewat täitnud.

Kuid seesugune waatepunkt on täielikult põhjendamata. Tegevuse wabadust ei kitsenda see põrmugi, kui täpipealsemalt kindlaks määratakse seadus, mis juba tõelikult olemas ja mida mõlemad pooled kawatsewad truusüdamlikult täita. Tegevuse wabaduse kitsendus võib aset leida waid siis, kui sõdijad ei mõtle üldse mingisugustest määrustest ehk sõja kombeist kinni pidada.

Kuid kas tõesti wastab sõjawägede huwilede see, et sõja kombed jääksid lõpmata waidluste aineks sõdijate wahel? Kas tõesti sõjalised operatsioonid mõiwad kannatada selle all, et wägede tegevusele pannakse

viirid, mille on wäljatõdand aastafajad ning sõjapraktika ise? Kas on õige arvata, et praegu walitsew arwamiste lahkuminek ühe wõi teise sõjatõmbe sunduslikkuse asjus ei ole põrmugi kahjulik ja karbetaw sõjawägebele?

Faktid, aga mitte „sõnelemised“ tõendawad kahtlemata, et on tungiwalt tarwilik äraseletada sõja seaduste ja määruste jõudu, millest sageli oleneb mitte ühe inimese elu, waid elanikkude kogu, tuhandete inimeste saatuse. Võiks nimetada palju kindlaid ajaloolisi fakte, mis kategooriliselt tõendawad lahkuminekut sõdjate wahel ühe wõi teise sõjatõmbe sunduslikkuse suhtes.

Peatame mõnebe faktide juures XIX aastafaja sõdabe ajaloo.

Kui 1812 aastal kindral-adjutant parun Wintzingerode wõeti wangi prantslaste poolt Mortier juhatusel, kirjutas Aleksander I würst Kutusowile: „Õegi türklasted ja Aasia rahwad mõistawad austada läbirääkimistele wäljasõitnud isikuid. Kuid näib, et kõik määrused, mis seni õegi kõige rewolutsioonilisema sõja ajal on pühalikult austatud, on nüüd põlatud ja aset annud Napoleoni omawolile. Kui teie kuni selle kätse jaamiseni ei ole weel tagasindubnud kindral Wintzingerodet, kes on wangi saanud waatamata selle peale, et ta kandis läbirääkija märki, käsin teid laata parlamentidõri seletusega, et ta on wangi wõetud sõjas walitsewate määruste wastaselt, et teda peab wäljaantama.“

Nad Aleksander I tähelepanemise wäärilisest sõnad tõendawad teatud „pühalikult austatud sõja määruste“ olemasolu, millest õegi türklasted ja Aasia rahwad on kinnipidanud, kuid mida tol korral prantslastel rikkusid. Siiski, Napoleon ja Mortier olid weendunud, et, wõttes wangi parun Wintzingerode, nad sugugi ei rikkunud sõjas tegelikult tunnustatud määrusi ja kõmbeid. Nad mõlemad oletasid, et kuna Wintzingerode tuli Moskwa, mis weel prantslaste wõimuses oli, ilma et tal oleks kaasa olnud sarwepuhkurit ja ülbse mitte täites kõiki parlamentidõri nõutawaid tingimusi, ei wõlnud ta la pretendeerida oma isiku puutumatus peale. Dige küll, parun Wintzingerode lähenedes Kremlile lästis teda saatwat kassalat siduda piigi külge walge rätiku, kuid Mortier arwamise järele oli sellest wähe, et omada parlamentidõri eesõigusi. Sel põhjusel wõetigi parun wangi ja Moskwaist wäljamineks wiisid prantslastel ta kaasa.

(Järgneb).

Soomusautod, tãnkid ja nende lahingutegevus.

J. Lutsar.

Sissejuhatus.

Sõna automobiil tähendab „iseliituv tõlb“, mis liigub misisuguse melaanilise jõuga harilikke teid mööda. Liitumise jõu allikaks on autode pãäl aur, elekter ja gaas. Selle jãrele, misisugune jõud autot liituma paneb, saavad nad ka omad nimed, nimelt: auru-, elektri- ja gaasi- ehk bensiniautob.

Auruautob tulewad praegusel ajal wãga harwa ette, seepãrast et auru saamiseks on waja aurulatel, mis oma raskuse ja keerulise konstruktsiooni poolest soomitaw ei ole. Wiimasel ajal ei tarwitata sõiduautode pãäl üleũlbse auru jõudu. Aur jõu allikana leiab weel harwa tarwitamist mõne raskeweoauto ehk traktorite pããl. Ka nendelt on ta juba kadumas.

Elektri jõu tarwõtamine auto liitumiseks oleks wãga soomitaw, kuid siiski on temal suured puudused. Esitels on raste leida allikat, mis regu- lããrselt elektriwooluga autot toidaks. Praegusel ajal tarwõtatakse selleks otstarbeks akkumulaatorid. Wiimasel aga nõuawad laadimist elektrijaamades. Misisugune seisukord piirab auto tõbrãiooni ja lubab ainult tõõ- tada selles kohas, kus on olemas elektrijaamad. Suurem osa jaame on harilikult linnades, mille raioonis siis ka elektriautob wõiwad tõõ- tada. Harilik reis, mida auto wõib teha laaditud akkumulaatoriga, on umbes sada wersta; pããle seda tuleb neid uuesti jaamades laadida. Nagu nãha, ei wasta elektriautob langeltki ajakohastele nõuetele. Muudugi on ka elektriautodel omad kasulikud omadused (tãib ilma mürinata, wõib igal ajal tõõ- tada j. n. e.), kuid kõil need omadused kaotastid oma tãhtsuse bensini mootori ilmumiseiga.

Bensini mootor on praegusel ajal kõige parem ja kasulikum jõu- allikas autode liitumapanemiseks. Bensini mootoriga auto on:

- 1) kihtja ja tãieliku konstruktsiooniga,
- 2) wõimalus igal ajal tõõ- tada,

- 3) laieldajad maa-alad, kus ta sõita võib,
- 4) kerge ja lihtne juhtimiseks ja
- 5) odava eksploateerimiseks.

Esimese auto, mis kõlbulik oli praktiliseks sõiduks teid mööda, ehitas Prantsuse insener Levasfor. Bensiinimootor, mis sellele autole asetati, oli Saksa inseneri Daimleri ehitud. Täheandab, et Levasfor tarvitas oma auto pääl jõuallikana Daimleri mootorit. 1894. aastal Pariisist Roueni pandi toime esimene proovisõit. Tee pikkus oli umbes 120 wersta. See proovisõit tõendas, et bensiinimootoriga auto on täiesti kõlbulik praktilisteks sõitudeks. Proovisõidust võtsid osa autod, mis olid valmistatud Panahrd—Levasfor ja Pegeaut tehastes. Kõikide autode pääl olid Daimler'i mootorid. Nagu sellest näeme, oli Daimler'i motor esimene, mis oma konstruktsiooni poolest kõlbuliseks jõuallikaks tunnistati autode liikumises, ja sellepärast on õigus esimesteks bensiinimootoreid loojateks nimetada insener Levasfor'i, kui ka insener Daimler'i.

1890—1914 aastani, s. o. kuni ilmasõja alguseni, oli läinud mööda üle 20 aasta. Selle aja jooksul täiendus bensiiniauto. Täiendused polnud mitte ainult teoreetilised ülesleided ja laboratooriumi katsete järglused: nad olid igapäevsete proovisõitude, katsete ja sõidusõitude tulemused, mis saavutud praktiliste teede pääl, praktilise töö juures. Nii töötati välja bensiiniautode tüüp, mis, kui mitte lugeda väikeid erandeid, on oluliselt igas firmas ühesugune. Ta on täiesti kõlbulik praktilisteks tödeks ja sõitudeks. Nagu näha, oli välja töötud normaalne bensiiniauto tüüp.

Niisugune normaalne tüüp on paljude aastate katsete ja proovide tagajärg. Tema konstruktsioonis on kõige vähemal ajal oma ajaloolik tähendus. Tema konstruktsioonis ei tehta enam muudatusi, mis põhjalikult tüüpi muudaks, sest auto on juba küllalt täielik ja ajatohane. Inimese mõista, et ka nüüdki veel auto lakkal tehakse tööd tema täiendamiseks. Katsetakse auto eksploateerimiseks odavamaks teha j. n. e.

Prantsuseaja normaalse bensiiniauto isiklikud omadused on järgmised:

- 1) Metallist (terasest) väljapressitud raam.
- 2) Jõuallikana vertikaalne bensiinimootor esimeses raami otsas, mille vāntvõlli telg on ühes joones pikuti raami teljega.
- 3) Kāigu kasti, mille sees on wabalt edasi-tagasi liikuvad hammasrattad. Kasti kōht on mootori ja tagumise telje wahel.
- 4) Mootori tegevuse edasiandmine tagumistele rattaille kardani võlli ehk kahe ilma otsjate keti abil.
- 5) Tagumised rattad lükkavad autot edasi, esimesed juhivad (on ka mõned autod, kus kõik neli ratast edasi lükkavad ja ka juhivad).

6) Juhtimise mehhanism — juhtimise sissejääd ümarguse juht-rattaga. Viimase pääl tats tõstewarrast*), üks nendest süüte, teine gaasi reguleerimiseks. Kolm pedaali — suur parempoolne koonuse wäljajuru-miseks, suur pahempoolne auto pidestamiseks, wäike — gaasi reguleeri-miseks (aktiiferaator). Tats tõstewarrast — üks läigu wahetamiseks, teine — käsihide. Raami eesotsas wänt mootori käimapanemiseks.

Auto seisab koos kahest osast:

1) Etipaashi ehk karosseri osa ja

2) mehaaniline ehk schassi osa, s. o. raam, mis rataste ja telgede pääle säetud.

Raam kannab oma pääl kogu mehhanismi, mis autot liikuma paneb. Nagu juba eelpool öeldud, töötasid 1890 aastast saadik kõigis riikides paremad jõud autode kallal, et neid kasulikumalt praktilises elus tarwitada. Katsetel ja proowidel olid hääd tagajärjed. Juba 1900. aastast pääle tarwitati autosid rohkesti ka raskuste wedamiseks.

Ilmasõja algusel hakati juba autosid tarwitama sõjamoona weda-miseks. Sõjawäljal selgus, et nad raudteele suureks abiks on. Kus raudtee lõppes, wõtsid autod tema kohuste täitmise endi pääle, millega nad hästi toime said. Nad ei mehanud mitte ainult sõjamoona, waid seisukorra nõudmistel sõdureidki, kui oli waja, neid kiiresti ühelt kohalt teise üle wiia. Prantslased tarwitawid sõdurite ülewiiimiseks laialiselt autosid. Nad wiisid ühe öö jooksul terwed korpused sadade werstade tahta. Kohe sõja algusel hakati ka juba autode pääle kuulipildujaid üles säädima ja autod sõitsid otselohe lahingusse. Niisugune autode tarwitamine oli ühelt poolt wäga soowitaw ja kasulik, sest ta andis võimaluse rutuliselt kuulipildujaid sinna loondada, kuhu olukorra tingimused neid nõudsid. Teiselt poolt aga ei olnud meeskond, kes auto pääl seiswa kuulipildujaga töötas, millegagi waenlase kuulide eest warjatud ja seepärast paljudi nendest said surma ja haawata. Tarwis oli meeskonda kuulide eest warjata. Sõjawäljal hakati tarwitama warjamise abinõudeks käepärast olewat materjaali (rauast ja terasest lehed jne). Sel ajal juba tehti rehastes katseid kogu auto soomustamiseks. 1914 aasta lõpul ilmusid juba sõjawäljale autod, mis täiesti olid kaetud terassoomusega. Esialgu olid need soomusautod warustatud ainult kuulipildujatega, kuid hiljemini warustati osa neist suurtükkidega. Sõjawäljale ilmudes, kohe pääle esi-meste lahingute, leidisid soomusautod omale koha paremate ja hirmsamate sõjaristade hulgas. Lahingutes, kus ilmusid soomusautod, põgenes waenlane. Waenlase püüsi ja kuulipildujate tuli ei olnud kardetaw soomusautole; teba wõis ainult suurtüki tulega häwitada.

1915 aasta algusel oli juba wälja töötud normaalne soomusauto tüüp. See tüüp kujutas harilikku woaatot, mis kaetud soomusega.

*) Tõstewarras — рычаг.

Soomustud lere pääle oli paigutud lats ümargust ümberläivat soomus-torni. Iga torni sees üks kuulipilbujä, mis ühes torniga ringi läib. See andis võimaluse autot ümbritsevat maastikku tule alla võtta. Pääle selle on veel harilikult ka tagumine juhtimise fisisead, mille abil võib julgesti ka tagurpidi sõita. Kõigi nende kasulikkude omaduste pääle vaatamata on ka soomusautobel, kui sõjariistal, omad pahad küljed:

1) võib liituda ainult kiwi- ja kõvapinnaga maanteed mööda (võib ka hädakorral põldusid mööda liituda, kus on üsna tasane ja kõva pind),

2) teed ja põllud, kus on sügavad augud, kaevitud ja pehme maapind, ei löiba soomusauto liikumiseks,

3) lumi takistab ka soomusauto liikumist (sügavam kui $\frac{1}{2}$ jalga).

Ka veoautol pole võimalik wabaneda nendest pahadest omadustest. Nagu näha, pahad omadused takistavad sõjaväljal autode täielikku tarvitamist nõutawatel kohtadel. Olemas olewad auto tüübid ei lubanud seda. Tarwis oli luua uus tüüp, mis oleks waba olnud neist takistawatest omadustest. Suure põnemusega tehti tööd selles mõttes. Pidi loodama auto, mis võiks liituda igal ajal ja igal kohal. Paljude katsete järele ilmus uus tüüp, nõndanimetud traktor, mis paljude detailidega erines harilikust autost. Viimaste rataste asemel on temal ilua osfuta lint, mis traktorit edasi lütkab. See lint ja suurejouline mootor (150 ja rohkem HP) võimaldavad traktori käimist teesid ja põldusid mööda, millel wälised augud, kaevitud ja ka pehme maapind. Sügawamatest kaevikutest ta siiski läbi ei pääse. Traktorid kaeti soomusega ja sõjaväljale ilmusid juba uued soomusautod, mis mitte polnud enam teedega seotud, kuid siiski oli selleski veel wähe. Soomusautode tegewuswiisid sõjaväljal, eriti lahingus, nõudsid neilt rohkem. Wähe oli sõita wälja mööda waenlase kaitsetaewitute ees: Oli waja kallale tungida wastasele, sõita üle kaewitulist ning traattõkkeist. Päälegi on traktoril liig wäike kiirus, mille tõttu waenlase suurükiid teda kergesti häwitada wõiwad. Nagu näha, ei suutnud traktorigi täita neid ülesandeid, mida lahingu olud temalt nõudsid. Soomusauto pahade omaduste kaotamiseks jätlati hoogsalt uute katsete tegemist. Kõige rohkem selles mõttes töötati Inglismaal. Umbes 1916 aastal lats inglasiel korda luua uus soomusauto tüüp, mida nad nimetasid „tänk’iks“. Sõna „tänk“ tähendab weetoober, wõi weetünn. Selle nime olla inglased uuele soomusautole annud seepärast, et jakslaste maakuulajate eest tänkide kui sõjariistade walmistamist warjata. Täntide üksitub osad olla walmistatud mitmetes tehastes. Ühed tehased walmistanud lered, teised mootorid jne. Tööde paremaks warjamiseks Salsa maakuulajate eest lastud kuulujutud ajakirjanduses laiali loguneda, et Wene frondil olla suur joogiwee pumbus, seepärast peab neid aitama ja nendele saatma weewedamiseks frondile terasest weenõud, mida kuulid läbi ei lööks. Walmis saanud täntide lerede pääle olla ifegi kirjutud: „Petrograabi, ette-

vaatlikult". Kui kõik osad saanud valmis, koondatud nad tsentraal-tehastesse, kus nad rutuliselt kokku pandud ja liinile saadetud. Tänkide ilmumise sõjalistile tööpoolele nõnda ootamata, et sakslastel polnud sellest aimugi. Nendel puudusid sel ajal täiesti spetsiaal sõjariistad tänkide vastu võitlemiseks. Umbes kuu aega kulus sakslastel ära, et esimesi püss-kahureid valmistada ja liinile saata tänkide vastu võitlemiseks. Täht erines hoopis harilikust soomusauto tüübist. Sõegi traktoril pole temaga suuremat sarnadust. Natasid asemel on tal kumbagil pool üks ilmaotsata lint, mis teda edasi lükkab. Schassi asemel on terasest lere, mis meeskonna ja mehhanismi täiesti waenlase kuulide eest kaitseb. Täht ei kardinud enam ei halbasi teid, ei sügawaid waenlase kaewituid, ei traattõlleid ega pehmet maapinda. Sõegi noor mets, õhulaste kiwi- ja puuseintega majad ei takista tähti edasitungimist. Ainult suurtükkide granaadid võivad teda purustada. Täht on juba täielikumate soomusautode tüüp. Tema on täiesti wabanend kõigist soomusauto vahadest omadustest. Ühtlasi on tema ka üks hirmsamasti sõjariistadest. Tähtide ilmumisega ligines ilmaõõja lõpp. Nad ei murdnud mitte ainult sakslaste kindlustud jooned läbi, waid ka Sassa wägede moraalse wastupanemise jõu. Tähtide tekkimine ei kaotanud mitte eelolewate soomusautode tähtsust sõjawäljal. Sõguis leidis oma koha, kus nad kasulikulid wõiwad olla. Sel pool kõneleme enam ühtlasjalikumalt soomusautode lahingutegevusest. Traktorite kohta peab aga ütlemä, et nemad, kui soomusautod, oma ülesandeid ei täida. Sõitels on neil liig wälte kiirus, sellepärast wõib neid waenlane kergesti oma suurtükkidega häwitada. Teisels, nende liitumist takistawad augud, kaewitud ja ka kõrgemad peenrad. Wäga kasulil on neid tarwitada rastuste wadamiseks wõitluswäljal. Nad wõiwad kergesti püss-erida raskeid suurtükke, lastemoona laste, warustuse wankreid jne. Ühe sõnoga, traktorid on wäga kasulilud ligema seljataguse teenistuses.

Soomusautode tegevus lahingus.

Soomusauto lahingutegevusest wõib soowitawaid tagajärgi ainult siis loota, kui tema pääl töötab hästi wäljaõpetud meeskond ja ta ise on täielikus korras.

Meeskond peab koosseisma osawast, külmawerelistest, tugewate närwidega sõduritest, kelledest igaüks põhjalikulit ostaks:

- töötada kuulipildujaga (kui on kahur, siis ka sellega),
- olla autojuhiks,
- rutuliselt ülesleida kõige wähemadki auto wead ja neid kõrwaldada,
- olukorrast arusaada,
- wäljawalida paraja filmapilgu tegevuseks.

Rui soomusauto on kolonni juures, siis peab ta igal filmapilgul võitlusels valmis olema. Selleks on vaja et päale lahingu ükski sõdur meeskonnast ei lahkuks enne, kui auto jällegi uueks võitlusels valmis seatud. Pääle iga lahingu on tingimata tarvis:

- a) auto ärapuhastada, läbiwaadata vedrud, pibed jne.
- b) kordaseadida kuulipildujad,
- c) täiendada lastemoona, põlewate- ja määrimisainete tagavara,
- d) järelewaadata tööriistade alalolel väiksemate vigastuste parandamiseks (tööriistade hulgas peab olema veel 2 raudlabidat, üks raudlang ja üks 10—15-naelaline haamer),
- e) läbipesta süüteküünlad, puhastada bensiini-, õlifiltrid ja ka tüüfa (chiller).

Rui on tehtud kõik, mis tarvis, siis tuleb mootor käima panna ja lasta töötada 10—15 minutit. Pääle selle sõita paarkümmend sõlda edasi-tagasi. Rui sel sõidul mingisuguseid defekte ilmsiks ei tule ja kindlasti julge ollakse, et auto täielikus korras on, võib meeskond puhkusele minna. Peab meeles püüma, et waga paha mõju awatavad teiste wäeosade päale niisugune juhtumine, kui soomusauto oma korrasoleku puudusel lohe päale käsu saamist lahingusse wälja ei sõida.

Lahingutes peab olema soomusautodel liikumise võimalus, kui mitte igale poole, siis edasi ja tagasi. Selleks peawad olema kiwiteed, ehk tasase, kõwa pinnaga maanteed. Põlbu mõõda sõitmine on võimata. Teelt ära keerata võib ainult niisugustel juhtumistel, kui ülesannete täitmine seda tingimata nõuab ja kui kindel võib olla, et maapind wäljal kõwa ja tasane on. Rülmetanud maa pääl võib seda julgemini teha; wihmase ilmaga ei tohi üleüldse tee päält ära minna. Nagu näeme, on soomusautode lahingutegewus täiesti teoolubega seatud. Oma tegewufels peawad nad walima filmapilgud, kui waenlane on niisuguste kohtade pääl, kus wabalt liikumise võimalus on. Kuriteoks peab nimetama korralduse, mille tõttu soomusautod peawad waenlase kallale tungima, kes istub kaitsekaewifutes traattõkete taga.

Waatame siis ligemalt järele, millal ja missugustes lahingutes on kõige kasulikum soomusautode tarwitamine.

Pääletungi lahing. Sel ajal, kui suurtükivägi oma tulega algab ettevalmistama meie wägede kallaleitungi, peawad soomusautod olema laugemal kolonni taga reservis, et waenlane ei märkaks nende olemist kolonni juures. Wastasel korral tarwitab ta kõik abinõud autode liikumise takistamiseks oma taganemise puhul (puruštub fillad, teeb kaewikud teede päale jne.). Tormijooksu algusega sõidawad ka soomusautod bataljoni reservide linile. Kui tormijooks õnnestab ja waenlane kindlustatud positsioonidelt wälja pektud, peawad soomusautod lohe tagalihatamist

algama waenlase lõpulitsuks hävitamiseks. Nad ei tohi võimalust anda waenlasele koguneda, meie wägedele wastupaneku awaldamiseks. Siin tekib aga küsimus, kuidas pääsewad soomusautod waenlaselt ärawõetud taewituteft üle, nende täitmine mullaga ei kõlba. Efitels wõtab see wäga palju aega, teifels on raste mulda nõnda tugewasti äratrampida, et auto fiske ei wajuks. Mutemaks ja õigemaks ülepeääsemise abinõuks on fild.

Rohalise filla ehitamise materjaali pääle ei wõi loota, fesi kuigi feda leida oleks, fiiski wõtaks tema otffimine ja kogumine palju aega. Selleks otstarbeks peab olema iga soomusautode kolonni juures walmis materjaal. Nimelt kolm palki à 7"×7"×3°, 24 lauda à 3½"×6"×120". Nendest 24 lauast olgu tehtud 8 filpi, 3 lauda igasühes. Lauad ühendatakse filpideks ½"×1½" raudlattide abil (joon. nr. 1). Filpide ühendus tehakse filla ladumise ajal raudkonksude abil, mis iga filbi küljes peawad olema (joon. nr. 2). Silla ehitus pannakse toime, nagu joon. nr. 3 on näidatud.

Kui kaewil liig lai on ja palgid ei ulata üle, siis tehakse teda kitsamaks traattõffe waiade abil (joon. nr. 4). Silla ehitamise ja tee wabaõtamise täõõhest on kohustatud osawõtma juuresolewad wäeosad, et soomusautod rutemini läbi pääfeks. Waenlase tagakõhutamiseks peab wälja saatma kõige wähem kats soomusautod, üks warustud kuulipildujatega, teine juurtükiga. Soowitaw oleks, kui kolm ehk rohkem wälja sõidaks. Kuulipildujatega warustud soomusautod häwitawad waenlast oma tulega kõige lähedamate lauguste pääl. Selleks peawad nad waenlase ahelikeft läbi tungima, referwide ja teiste seljataha loonud ofade kallale. Kõõ juhtumisi waenlase seljataga on olemas kohad (fillad, kistastitud jne.), kust laudu ta paratamata on sunnitud taganema loon-
datult, fiis ei tohi soomusautod mitte parajat filmapiltu mõõda lasta, waid suuniwad kogu oma tule jõu neile kohadele waenlase pihha.

Lahingusse sõidawad esimestena kuulipildujatega warustud soomus-
autod. Distant autode wahel mõitluse ajal olgu nõnda suur, et nad iiksteist tarbekorral tegelikult aidata mõitfid. Kuulipildujatega warustud soomusautode järel sõidawad juurtükidega warustud soomusautod. Nemad peawad oma tulega waenlast häwitama neil kohtel, kuhu kuulipildujate tuli ei ulata. Et waenlane soomusautode laugule edasitun-
gimise puhul nende seljataga teed ära ei rikuks, on wiimane nendest kohustatud kõige oma juurtükitulega teed kaitfema. Selle ülesande edu-
lamaks täitmiseks peab tema omale koha walima jään, kus ta teed, alates esimestest meie wägede ahelikeftest kuni wiimase eelsoitja soomusautoni, oma tule all mõitks hoida. Jseenesestki mõista tee kaitfimine ei wabasta teda teest eemalheisewa waenlase häwitamisest. Kui juhtub, et teed lahku lähewad ja ülesannete kafilikumaks täitmiseks soomusautod on sunnitud lahte teed mõõda sõitma, fiis jagunegu kolonn ifka nõnda, et eelsoifas mõitlefpid kuulipildujatega ja nende taga juurtükidega warustud soomusautod.

Wäga soovitaw ja kasulit oleks, kui soomusautodele waenlase taga-
kihutamise tööl ratsawägi kaasa aitaks.

Juhtub, et meie wägede tormijooks tagasi löödi ja waenlane algab
omalt poolt pääletungi meie nõrgestud wäeosade häwitamiseks, siis
panewad soomusautod oma tulega tema ebasilungimisele piiri. Nende
ülesandeks on siin waenlasi nõnda kaua maastiku külge kinni siduda,
kuni meie wäed wastupanemiseks küllalt koondud ja korraldud on.

Kohtamise (kõkkupõrte) lahingus on soomusautode tegewus iseäranis
tähtis.

1. Oma ilmunisega waenlase ridadesse ei luba nad wiimasele tema
ettewõtteid lawakindlalt täita.

2. Soomusautode liitumise võimalus on täielik, sest wõib oletada,
et teed on igalpool rikkumata ja wabad.

3. Dormates waenlase ridadest läbi tema seljataha, loomulikult
tõmbawad nad suurema osa wastase suurtüli ja kuulipildujate tulest oma
pääle, sellega võimaldades meie wägedele ülesandeid täita rahulikumalt ja
wähemate laotustega.

4. Soomusautode kiiruse ja tundmata maastiku tõttu on waen-
lasel neid raste oma tulega häwitada.

Parajaks kallaletungimise filmapilguks wõib siin nimetada aega,
kui waenlase wäed weel teed mööda kolonnides liiguvad. Meelespidades,
et kohtamise lahingus wõidab harilikult see pool, kes wõitluse algusel
initsiatiivi oma kätte wõtab ja seda kuni lõpuni ei kaota, on soomus-
autode ülesandeks kõhe waenlasele kallale tungida, kui suurajate poolt
teated tulewad, misjuguiseid teid mööda tema wäed liiguvad ja meie
eelwägi (awangard) algab üleminekut rännat-kolonnidest lahingu seisutorda.
Sel ajal tormawad soomusautod esimeste waenlaste wäeosade kallale,
neid laiali kihutades tungivad nende seljataha ja häwitawad oma tulega
kõik, mis teel lahinguwäljale ette juhtub. Eriti on tähtis häwitada bata-
reid ja lastemoona woorid. Peab meelespidama, mida suuremaid sega-
dusi nad waenlase ridades teewad, mida rohkem asutusi nad tema selja-
taga häwitawad, seda ligemal on meie wägede wõit. Soovitawale ees-
märgile jõudmiseks on waja sõita nii waenlase ridades kui ka seljataguses
kõiki teid mööda, kust laudu waenlane liigub. Kui seisutord ei nõua, siis
pole tarwis sõitustid korrata ühte ja sedasama teed mööda, sest siin wõib
waenlane juba teed ära rikkuda ehk suurtüli tulega piiri panna. On
juba waenlase seljataha küllalt segadust ja häwitust tehtud, tulewad soo-
musautod jalgwäe lahingu joonele. Siin peawad nad ilmuma neil kohtel,
kus waenlane kõige tugewamat wastupanekut meie wägedele awaldab.

Pääle tegewate soomusautode lahingu joonel peawad mõned nen-
dest ka ratsawäe juures olema, kes tiibadel wõitleb. Tuletame meelde,
et soomusautode tegewus on seotud kõhaste filmapilkudega ja teooludega,

sellepärast peavad nad valmis olema ilma talistamata igal minutil väljasõiduks. See on ainult siis võimalik, kui nad veel rännaku kolonnis niisuguste kohtade pääl liiguvad, kus teised wäeosad nende liikumist ei takista. Kõige rohkem talistamad liikumist woorid ja suurtükiväe osad. Need soomusautod, kes on nimetatud rindel (lahingu joonel) tegewuses, peavad liikuma eelwäe (awangardi) eesotsas, need aga, kes ratsawäega wõitlusesse lähewad, olgu rännatul ratsawäe juures.

Äraoodetawas lahingus peavad soomusautod waenlasele kaugelt wastu tungima, mitmeid teid mööda, wäljavalima filmapildud, millal waenlane koondatult liigub, ja siis teda häwitama. On waenlane tagasi löödnud, algawad soomusautod oma tagasihutamise tööd, nagu pääletungimise lahingusti. Raatsellahingus wõtawad soomusautod esimesed waenlase löögid oma pääle. Nad peawad wiimse wõimaluseni waenlast meie liinide ees häwitama. Meie wägede taganemise puhul, olgu see siis äraoode tawas ehk kaitselahingus, wõtawad soomusautod taganemise oma kaitsesse alla. Kus kohal waenlane kõige rohkem pääletungimise hoogu awalbab, seal peawad nad ülepeäsemata tõffets olema.

Lõpuks, soomusautode lahingutegewuse kohta peab ütleva, et nad sõjawäljal suureks abiks on jalg- ja ratsawäele, ehk küll on olemas mõned waated, nagu ei lubaks praeguse aja lahingu tingimised täielikku soomusautode löötamist. Kõik need waated kaotawad oma aluse, kui tule tume meelde soomusautode tegewust lahingutes Lutski, Brody ja Tarnopoli all 1916. aastal. Kui soomusautode lahingutegewust juhatawad nende pääl wõitlustes wilunud ohwitsersid, siis saawad nad ka tulewiku lahingutes nähtawat osa mängima. —

Täntide lahingutegewus.

Ilmasõja lõpul ilmufid sõjawäljale täntid, mis, nagu juba eelpool tähendud, ei murdnud mitte ainult Saksa rinde läbi, waid murdsid ka Saksa wägede moraalse wastupaneku. Täntid olid mitmesugused. Nõnda nimetud raskete täntide pikkus oli 14 arf., laius 4,2 arf. Käigu kiirus 4,5 kuni 7 wersta tunnis. Nad olid warustud ühe 45 m/m ehk 75 m/m kal. suurtükiga ja 4—5 kuulipildujaga. Kergeste täntide pikkus oli 5,5—6,5 arf., laius 2,5 arf. ja kõrgus 3,2 arf. Nende warustus oli: üks suurtükk 37 m/m kal. ja 2—3 kuulipildujat ehk 4 kuulipildujat. Kergeste täntide edasiliikumise linnid on kuni poole tänti kõrguseni. Käigu kiirus 10—15 wersta tunnis.

Olid weel kerged täntid gummirataste pääl. Nende käigu kiirus oli umbes 22—25 wersta tunnis.

Pääle nende olid weel jalgwäe transporteerimise täntid, 21 arf. pikad. Nende warustus oli: 2 suurtükki ja 3 ehk 6 kuulipildujat. Kõiki

üleval nimetud tänke valmistati Inglismaal. Prantsusmaal valmistati kergeid tänke, mis olid varustatud ka ühe kuulipildujaga, ehk ühe suur-
tüliga. Raskeid tänke olid määratud waenlase kindlustatud positsioonide
läbimurdmiseks, kerged püüdi sellel weel waenlase tagasihutamiseks, kui
viimane taganemist algab. Jalgwäe transpordetamise tänkide abil tungis
jalgwägi läbi waenlase liini tema seljataha. Selle tänki siis mahutusid
30 sõdurit varustusega. Esimestes lahingutes tulid ilmiks tänkide mitmed
defektid, millede kõrvaldamiseks valmistati tehaistes uued tänkid. Praktiselt
alusel uuendub tänkid ilmusid seeriade wiisi. Iga seeria oma nr. all.
Kuni sõja lõpuni oli mististi 1 kuni 10 ehk 12 seeriani. Kõige pare-
mateks lahingutegevuses mõib nimetada seeriaid nr. 5 ja nr. 9. Ka
Prantsuse tänt on omale leidnud õige laialise tarwitamise. Ingliseid ei
jäänud mitte lõigatud loorberite päale puhkama, waid jatkasid kohe päale
sõda uuendustööd tänkide kallal, ja nüüd on neil juba tänkid, mille kõigu
kiirus kuni 45 werstani tunnis ulatab. Need tänkid ilmusid hiljuti,
sellepärast pole nende kohta weel teateid olemas.

Ingliseid nimetawad õnnetumaks rahwaks seda, kes oma sõjawäge
tehniliste abinõudega ei warusta, iseäranis tänkidega. Raske on teras-
mitrata kütumist tatistada paljaste lättega.

Tänt seeria nr. 5 on warustud ühe 57 m/m suurtüliga ja 5 kuuli-
pildujaga: Suurtükk on paigutatud paremal ehk pahemal tänki küljel.
Üks kuulipilduja tänti eesotsas, teine küljel suurtüki juures, kaks teisel
küljel ja üks tagaotsas. Meeskonna koosseis tänki pääl 9 inimest: tänki
ülem, kaks motoristi (üks juhib tänti, teine waatab mootori järele), kaks
suurtükiwäelast (nr. 1, nr. 11) ja neli kuulipildujameest. Hädaorral
mõib ka 8 inimest olla, siis aga peab üks suurtükiwäelane suurtüki juures
olema kuulipildujaga töötama.

Lahingusõiduks on tarwis kaasa wõtta vähemalt 40—60 granaati,
80—100 kartetšhi ja 8000—10000 padrunit kuulipildujate jaoks.
Päale selle on wäga soowitaw, et meeskond oleks rewolwritega warustud.
Põlew- ja määrimisainete tagawarats mõib wõtta $\frac{1}{2}$ puuda õli, paar
naela bensini mootori kraanidesse walamiseks, 1 puud masuuti ja tawotti
5—10 naela.

a. IX. on
ant
Kerge tänt seeria IX on warustud harilikult 4 kuulipildujaga
(mõned on ka 37 m/m suurtüliga ja 2—3 kuulipildujaga). Tema
meeskonna koosseis 5 inimest: tänki ülem (töötab ise ühe kuulipildujaga),
üks motorist ja 3 meest, kes kuulipildujatega töötawad.

Lastemoona tagawara 2—3 tuhande padruniti iga kuulipilduja
 jaoks. Põlew- ja määrimisainete tagawara pole siin wõimalik ruumi
 puudusel sugugi kaasa wõtta. Igaks juhtumiseks wõdetagu mõni nael
bensini kaasa. Kerge Prantsuse tänki meeskonna koosseis on ainult kaks
inimest: üks suurtüki ehk kuulipilduja jaoks (tema on ka tänki ülem)

ja teine motorist. Lastemoona tagavara on siis tarwis võimalikult rchlem kaasa wõtta.

Jõuallitana raste täntki pääl on mootor „Ricardo“ 150 HP, lerge pääl kaks mootorit à 50 HP, ja lerge Prantsuse täntki pääl mootor „Renault“ 27 HP. Täntkide põhjalikku tehnilist ülewaadet pole siin tarwis ettelanda. Oletame, et meeskond on tehniliselt hästi ettevalmistatud. Juhin ainult tehnilises mõttes tähelepanu niisuguste asjade pääle, mis latastroofilist mõju wõiwad awalbada täntki tegewuse pääle.

Wõitluse sõitmiseks peab täntk täielikus korras olema. Wigasega ei tohi üleüldse wälja minna. Wäga tihti juhtub, et wäntwõlri waigistaja aparaadist (vibration damper) õli on lahanenud, mille tõttu ta oma tähtsuse kaotab. Waigistaja peab olema umbes kuni pooleni masinadliga täidetud. Et näha, kas see ka nii on, keeratakse waigistajat ringi, kuni rehwi sees olewad kaks wastuseiswat auku ühes horisontaalis on. Augud tehakse päält lahti ja pumbatakse ühte õli nõnda kaua, kuni ta teiselt poolt hakkab wälja jooksema. Suurt tähelepanekut peab pöörama ka bensiini juhttorude ja määrimise süsteemi pääle. Wäga soomitaw oleks, kui kõik filtrid saaksid pääle iga sõitu ärapuhastud, iseäranis need mis karteris on. Kui õli manomeeter alla 6 näitab, siis sõita ei wõi. Surumise tõsimiseks keeratakse abiwentiili üks ring; kui see ei aita, siis tuleb kogu määrimise süsteem läbiwaadata. Mootori jaoks wõib tarwitada ainult 1 sorti ja täiesti puhasi, ilma prügita bensiini. Tihti juhtub, et waakum-aparaat ei ime bensiini. Selle kõrwaldamiseks on suuremalt osalt küllalt kaks-kolm korda lüüa rusikaga tema külge pihta. Kui see ei aita, peab wiga otsima bensiini juhttorudes.

Et täntk igal ajal korras oleks lahingusse sõibuts, peab meeskond pääle iga lahingu enne puhkusele minekut täntki ülewaatama ja lahingus ilmstiks tulnud wigastused kõrwaldama. Wõige esiteks tehakse täielik mootori ja sõjariistade ülewaatus. Pääle selle täidetakse kõik määrimise paagid õli ja masuudiga. Määritakse epitsitlid, täidetakse tamotiga stauferid, walatakse käigu kasti määret, mis peab ulatama kuni poole pähhamasratta wõlwini, täidetakse bensiini paagid bensiiniga ja täiendatakse lastemoona tagavara. Pääle selle puhastatakse täntk hästi seestpoolt ära. Peab meeles pidama, et täntki puhtusest oleneb ka tema korrasolek. Kui seestpoolt kõik korras on, wõetakse wäljaspoolsed tööd ette. Täidetakse kõik stauferid tamotiga. Tamott stauferite sisse peab jaama nõnda tugewaste bressitud, et ta oma wetrumuse tõttu august tagasi tungib. Pääle selle määritakse ja reguleeritakse käigu lindid ära. Kui tänt oli lahingus porise ilmaga ja pääle selle seisis kaua aega palawa ehk külma ilmaga ja pori on tugewasti käigu lintide külge kiuwanud ehk külmanud, tuleb enne sõitu käigu lindid märjaks teha weega ehk petroleumiga ja esimesed sada silda sõita tasase käiguga. Külma ilmaga, kui west radiaatoris pole segatud glitseriiniga ehk piiritusega, peab pääle iga

õibu wesi radiaatorist, tsilindritest ja weepumbast wäljalastama. Kui wesi on wäljajooksnud, pannakse mootor käima ja lastakse paar minutit isõtada.

Sumega kaetud ehk liiwase maapinna pääl, niisama ka porise ilmaga, täntide tegemise ajal, on tarwis kinnitada käigu lintide pääle spetsiaal liistud, mis igal täntil lahingus kaasas peawad olema. Pääle selle on weel tingimata tarwis lahingusse kaasa wõtta käigu lindi tagawara lülid poltibega. Täntide liikumist takistawad ainult rabad, sood ja jõed. Metstast, kus umbes 3 tolli jämedused puud kaswawad, saab raste tänt kergesti läbi. Kiwidesi tehtud alad, telegraafi postid, sügawad kaewitud j n. e. ei takista täntide liikumist.

Nagu juba eelpool öeldud, on täntidel suur liikumise wabadus, sellepärast wõiwad nad igal ajal, igal kohal ja igast lahingust osa wõtta.

Täntide suurus, nende warustus ja käigu kiirus on mitmesugune, siis peab neid ka niisugusel ajal, niisugustes lahingutes ja niisuguste kohtade pääl, kus nad oma omaduste poolest kõige kohasemad, tarwitama. Arwesse wõttes igasuguseid wõimalikke juhtumisi lahingutes, peab tänti pääl olewast meestonnast igaüks põhjalikult oskama:

1. olla tänti juhiks,
2. olla motoristiks,
3. tuld anda suurtükist,
4. tuld anda kuulipildujast,
5. parandada tänti wälkseid wigastusi ja
6. olukorrast aru saada.

Päälletungi lahing.

Kui waenlane on asendunud tugewasti kindlustud positsioonidele, kus on sügawad kaewitud, laiad jämedate waiadega traattõkkes, siis peawad esimestena kallaletungima raskeid täntid. Witad sõidud oma jõuga on täntidele wäga kahjulikud, isearanis rasteile, seepärast peab neid lahinguwäljale teiste meoabindudega toimetama, nii ligi kui wähegi wõimalik. Kõige kergem on seda raudtee abil teha. Oma jõuga liginewad nad lahinguwäljale ainult selle tee, kus teiste meoabindude tarwitamine wõimata on. Wõitluse on tarwis saata wõimalikult rohkem tänte. Kallaleurgi alguses peawad täntid olema juba kindlaks määratud kohtade pääl, kuhu neid õõji peab toimetama, et waenlane ei märkaks. Õõfise liikumise hõlbustamiseks märgitakse tee päewal lubjaga ära. Kui täntid määratud kohtadele jõuawad, maskeeritakse neid seisutoha ämbrusega kollukõlas, et waenlase aeroplaanid neid ei märkaks.

Lahingu algusel, määratud ajal, algawad esimestena oma kallaletungimist raskeid täntid. Nende ülesandeks on:

- a. purustada waenlase traattõlled,
- b. häwitada waenlase kuulipildujate pesad,
- c. häwitada waenlase transhee-mortiirid ja miinipildujad ning
- d. tungida kaewikuisse ja kihutada säält oma tulega waenlase wäe-
osjad laiali.

Waenlase traattõlete purustamiseks seotakse iga tänki taha ankur, mis tee järeltulewaile wäeosajale okasraadijst puhastab. Kuulipildujate pesad tulewad kohe häwitada. Selleks peab tänt pesale võimalikult lähedale tungima ja ta suurtüki tulega purustama. Paremaks tabamiseks võib tänki minutiks seisma jätta. Transhee-mortiiride ja miinipildujate häwitamiseks ei või neile otse kallale tungida, waid peab wõtma niisuguse käigu suuna, et waenlasel tuleks lastesihiti sagedasti muuta wertikaalselt ja horisontaalselt. Waenlase wäeosjade wäljalõõmine kaitsekaewikutelt teostakse kuulipildujate ja kartesshi tulega.

Üldine tänkide liikumine lahinguwäljal peab sündima malekorras. Distantid-kallaletungivate tänkide wahel, kuni waenlase positsioonideni, ei tohi mitte wähemad olla kui 25—30 sülda. Waenlase kaitsekaewikuile jõudmisega kaob üldine täntide juhatusse võimalus. Sellest filmapilgust algades wõivad iga tänt oma ülema algatusel, häwitades kõik, mis wäe-
wägede edasitungimist wõiks takistada. Njawiitmist ei tohi olla. Tarwis on kõik kohad, kõik kaewitub läbi läia, kus waenlane weel wastupannaawatseb. Peab meeles pidama: mida kiiremini tänkid liiguvad, seda raskem on waenlasel neid oma suurtüki tulega häwitada ja seda paremini nad oma ülesandeid täidawad. Eht küll tänkid siin on sunnitud töötama igaküls oma ülema arandgemise järele, kuid siiski, üksteist filmaspidades, peawad nad kooskõlas üldisele eesmärgile jõudma.

Kui rasked tänkid juba waenlase kaitsekaewikuist üle on läinud ja wiimane taganemist algab, tungiwad ta kergele kallale wastase tagasihutamiseks. Liikumise ajal et tohi tagapool käijad tänkid mitte eelminewate järgi mööda sõita, waid peawad säält minema, kus traataiad weel purustamata on, et ühtlasi ka teiste wäeosjade kallaletungimiseks teed walmistada. Waenlase suurtükide tule all ei ole soowitamist liikuda otsekohe lastwa batariel pääle, waid wõtta käigusihiti diagonaali mööda — niisugusel liikumisel on waenlasel raskem tänki tabada oma tulega.

Kohe kergele tänkide järele peab ka jalgwägi oma kallaletungi algama. Kui waenlase positsioonidest on lõhe läbi murtud, on wäga soowitamist ka ratsawäge tema seljataguse kallale lasta, kes kergeile tänkidele kaasa aitaks.
(Järgneb).

Mälestused sõjalaewastikust 1918—1919 aastal.

I.

1918. aasta novembrikuu esimesel poolel, kui Sassa okupatsioonivõimud Eesti lahtuma hakkasid, lugesid ajalehes Eesti Ajutiselt Valitsuselt avaldub ülestutset, milles wabatahtlike ohwitseri ning rahwawäelasi ülestutseti astuma Eesti sõjawäkke, otustasid ühes teiste mõtteosalistega Tallinna sõita, et kindlamaid teateid saada Eesti sõjawäe üle, mille organiseerimisest wõõrsil räägiti, kuid millest Eesti jõudes midagi kuulda ei olnud. Meie reisi eesmärgiks oli mitte ainult soow astuda Eesti sõjawäkke, waid ka tung wärsteneda mitmekuuliseft külaelu umbsuseft, tuhu meid okupatsioon wäljapääsemata paiskas.

Tallinna jõudes üllatas meid esimesena ajalehe „Kommunisti“ müümine tänawal, mis okupatsiooniajal peaaegu ununenud laht rewolutsiooni Wene laewastikus elawalt meelde tuletas.

Meie Tallinna reisi päämiselt ülesandeks oli registreerimine. Ülestutse järele toimetati registreerimist Pagari tänawal, mille ta pita otsumise järgi leidime. Meid, meriwäelasi, registreeris erariides, waga wiisakas, tõsise ning tähtsa näoga herra, walge roos rinnas, — oja-tonnas, mille nimetust ei mäleta. Registreerimise lõpetades, pööras ta meie poole küsimusega: „Kas teate ka, et meil on olemas sõjalaew, nimega „Bobr“? (Mõtlesin endas, kes peaks küll olema see isand, kes pärib meilt sääraseid asju? — Kes meist ei peaks tundma endist Wene suurtükipaati „Bobri“!) — Wastasime jaatawalt, et teame ja tunneme. „Bobr“, jatkas tundmatu, „wajab ohwitseri, ja teid kõiki määratakse jellele laewale“. Weel mitte tundes asjaolusid, pärisime herralt üht kui teist: mis ametid meile sinna määratakse, millised kawatsused jne. Kõige pääle saime üldise wastuse: „Minge aga laewale; estalgu pole midagi teha, kuid pärastpoole tarwis suurtükid roostest puhastada, inventuur*) teha jne. Lõpuks teatas herra, et ta ise „Bobri“ komandeeriks tulla, sest senire ei olla küllalt ojaw omas ametis. — Nii lõppes meie audients.

*) Need on kui mitte täpikälsed, siis sellemõttelised tundmata herra ütelsed. Pärast selgus, et „Bobril“ weel mingisugust inventaari ei olnudki.

Wäljatulles pärsin kaaslastelt, kas keegi ei tea, kes on see soliid isand. Keegi teadis ütelba, see olla lipnik R.

Bagari tänawalt sadamasse „Bobri“ asetudes, efitelissime wanemalle ohwitserile, kes kuuldes meie kõlde (6—7 meest) määramisest laewale, küllalt imestada ei jõudnud, — laewal puududa töö nii paljuile. Laewal ümberwaadates märkajime kõitjal suurt korratust ning organiseerimattust. Meeskond, mis oli olemas rohkem nimepibi, koosnes suuremalt jaolt sulideist, kaabataist, kommunistest, kes pelgasid näidata oma tõelist nägu. Boosmanni käskude üle hirwiteti, ega mõelbudli neid täita. Kõit see sarnanes tawalisele enamlaste laewa korrale, millelt olin lahkund umbes poole aasta eest. Laewa waatamisest jäi mulje, et wõimatu töötada sel laewal, ning otsustajime mõni päew weel ringi waadata ja minema sõita, mis otsufest fiiski loobusime, ilmudes järgmisel päewal uuesti laewale. Herra Bagari tänawalt, kellega meil au oli eelmisel päewal kokku puutuda, oli komanderitoha juba ülewõtnud, nimetades end leitnandiks. (Milline järst tõus! Tol ajal seifid auastmed paljuil isandail eesplaani). Järgnewal päewal sõime juba riigi toitu. Söömiseks puudusid laewal igasugused abinõud. Minult wanemal ohwitseril oli talbrit ning lusikas, mida meie kõit (9—10 ohwitseri, kes tol korral ühistajutis), wanema ohwitseri tahtel toat, kordamööda tarwitajime.

Nii kestis see paar kolm päewa, kuni igauks endale lusika murekses, nii et meil edaspidiseks serwiisiks ühine suur paat kujunes, millest igauks oma lusikaga söi.

Iga päew määrati uusi ohwitseri juurde, sest puudus igasugune teine koht meriwäe ohwitserile, kuid kindlat ametit ei olnud ühelgi. Kõit logelesime, mitte seepärast, et tööd ei olnud wõi ei tahetud tööd teha, waid seepärast, et puudus isik, kes oleks juhatand, mis teha. Selleks siin wäike näide: Ühele meriwäe ohwitseridest oli ettepanek tehtad (siis, kui enamlased Narwas olid) Runda ümbrusse miinid sisse panna. Kui „Lembitul“*) asuwaile ohwitserile sest erawisil teatati, kes soowiks reisist osa wõtta, oli soowijaid nii palju, et wäike traaler, millega kawatseti sõita miine panema, kõiti mahutada ei oleks suutnud. Wäljasõidu aeg juba kindlaks määratud, jäi reis ometigi tegemata, sest enne seda ilmusid Tallinna reidile Inglise sõjalaewad, mis põhjusel otsus muudeti.

Kuni 17. detsembrini 1918 kestis „Lembitul“ tegewusetus; selle aja jooksul tungisid Wene enamlased juba sügawalle Gestimaasse, ning Tallinna kommunistid, toetetuina sadamatehaste töölisest, kelle hoolets nähtawasti oli jätud „Lembitu“ ülewõtmine, kawatsesid walitfufe ohje oma kätte kistuda. Nagu ju eespool öeldud, oli laewa meeskonnas palju kaabataid ning kommuniste, kes siis ka sadamatehaste töölisti üles-

*) „Bobr“ nimeteti wahapääl „Lembituks“.

kihutasid „Dembitu“ ülevõtma, sest neil enestel puudus algatusjulgus, — olid ju laeva meeskonnas kõik ohvitserid ja pooled madrustest kindlabal valitsuse poolehoidjad. 17 detsembri! 1918, f. 10—11 vahel, ilmus laeva ette falkond tööliki. Mõned agaramad neist olid juba laewamahi märkamata laewale tunginud ja Eesti sini-must-walge lipu maha kiskunud, et tõmmata asemelle punast lippu, mida aga üks ohvitserest, sündmuselt kuulda saades kellegi madruse kaudu, takistas. Töölised kihutati laewalt minema, ning Eesti lipp aseteti omale kohale.

Töölised arvatavasti kawatsefid „Dembitu“ ülevõtmisega ja reidile wadamisega hääb trumpi valitsuse vastu saawutada, — sai ju osa „Dembitu“ suurtükkest, mis sakslaste poolt enne eestlastele üleandmist ritutud, korda säetud.

Pärast seda juhtumist läks „Dembit“ reidile ning wabanes ühtlasi hulgast halvast elemendist — paljud meeskonnast „matseti“ laewalt maha — kuid juba järgmisel päewal lahtus ta reidilt, asudes Põhja-lantfi.

Wahepääl oli kapten P. Ujutise Waltitsuse poolt merejõudude juhatajaks määratud. See mees — osaw, energiline, kauaaegne Tallinna elanik ning feldtkomandeurkolon — suutis laewastikku eustada ja toetada, waatamata selle pääle, et, wõib olla, küll oma spetsiaalteenistuse ning-ostuse poolest ei wastand täiesti oma ometile, kuid ta töötas alguses kontaktis laewa noorte ohwitseriga, kel merisõjaasjanduses ehk küllalt teadmisi ja kogemusi, mida aga nende nõrk tahtejõud iseseiswalt kasutada ei wõimalband.

Kapten P. tagandas senise komanderi R., määrates asemelle endise weneaegse merewäe lipniku R., wiimasele abiks — instruktoriga — wabatahtlisena Wene wanem-leitnandi W., lipnik R. soowitusel. Lipnik R.—d, olgugi energilist, kuid sõjameriteadmistes mitte küllalt kompetent, täiendas asjatundlikult kommandeer-instruktor — tark, külmawereline ja energiline sõjamees, kelle laewale ilmumisega laewa kord täiesti muutus. Algas tibe töö: Ühe päewaga formeeriti meid ümber, igale ohwitserile määrati oma töö, meeskond jagati wahtidesse ning lahingkord säeti kokku. Järgmisel päewal käisime reidil suurtükke proovimas. Peab au andma laewa artilleristele, kes sakslaste poolt ritutud ning puudulikke osadega suurtükid osawalt ära parandasid. Kolme päewa jooksul sai laew lahinguwalmis. Korraldeti väike desantfalk — ja esimene Eesti Wabariigi sõjalaew, „Dembit“, algas oma tegevust.

II.

23. detsembril 1918. a. l. 12.30 sõitis „Lembit“ Tallinnast Kort-Kunda, varustatud kirjuima meeskonnaga, tuli ju meeskonda, mis 17. detsembril laewa reidile asumisel, märksa lahane, uute meestega tätenbada, mis läbi laewale palju ebaustawat elementi kogunes. Sellele wastutaaalut^{is} koguti ohwitsereid ühiskajuti tuttaraid ning wabatahtlikke, ümber 40 mehe: endiseid merewäe ohwitseri, insener-mehaanikuid, mehaanikuid, laubalaewa^a kapteni, tüürimehi ja weel paar maawäe ohwitseri, kes desandiga laewa tulid. Sama kirju koosseisu omas merewägi: madrused, kooliõpilased, üliõpilased, mõned kommunistid (salajased muidugi), maawäelased, hobusepoissid j. t.

„Lembit“ut“ saatsid a./l. „Lood“ ja „Laene“. Reis B.-Kundani oli rahulik. Sõidu kestes harjuteti ohwitseride ühiskajutis automaatpüüfiga tegutsema, millest pääle paari mehe desantjalgas aimugi polnud, — automaat tundus tol korral weel uudisena. Kuigi alles nüüd õpiti riista tundma, mida, wõib olla, paari tunni pärast waja tegelikult tarwitada, juudeti hää tahtmise juures paljugi teho, ning desantjalk täitis oma ülesande leitnant R. juhatusel hiilgawalt. Ta asus a./l. „Laene“ ja „Lood“iga maale, „Erumbilu“ suurtükikule toetusel, puhaatna küirikese ajaga Kunda silla ümbruse waenlastest, saates wange laewa ülekuulamisele, muude seas ka tuntud kommunisti, Kunda silla komandandi R.

Meile abits tuli Inglise ristileja miinipaadiga. Pidime ühe juurde neist oma paadi saatma, tulid inglased, nähes meie saamatust ning harjumattust paadi allalastmisel, millega meie umbes poole tunni jooksul kuidagi toime ei saand, lasid oma paadi mõne minutiga alla ning sõudsid „Lembituni“.

Harjumattus awalbus meil muiski toiminguis, nagu suurtüki lastmises, signaalisatsioonis ja teistel erialadel, kuid tegelik elu ise koolitas. Sõdisime, õppisime ja harjutasime — ning meis arenes sõjakus ja julgus.

Ühendus maalolewa desandiga oli puudulik, ning tarwiliku suurtükikule koondamist kuhugi punkti pidi „Lood“ wõi „Laene“ fillalt „Lembituni“ sõitma selgitama, alles siis wõis sündida tulistamine, millest omalorda inglastele pidime teatama, mis puuduliku oskuse tõttu palju aega wiitis ning meile hädaohtlikuks oleks wõind saada. Siiski lõi desant waenlase Kundaast wälja ning pidas kohta õhtu saabumiseni oma käes. Õhtu pimeduses asus desant laewale, ja et uusi wärskleid jõude polnud juurde saata, sõitis „Lembit“ Tallinna.

III.

Tallinnas warustas „Lembit“ end tarwiliku materjaaliga ja sõitis 25. detsembril õhtul l. 11 Lõssa poole teele, et waenlast jädalt wälja lüüa. Saatsaits — jällegi a./l. „Lood“ ja „Laene“. Warahommikul

Loosale jõudes, läks wälle desantšall (umbes 50 meest), täiendub „Lembitu“ meeskonnast — minnafoowijaid oli tavaliselt rohkem kui võimalik kaasavõtta — „Baenega“ maale, mis enne „Lembitu“ suur-
tükide poolt waenlastest puhastud, ning lühitse aja jooksul oli waenlane
Loosla külalt välja löödud.

(Kui selleks isekraliisi põhjusi ei olnud, siis tuleks küll sarnaseid
wälfseid desantoperatsioone kapten B. poolt suureks weaks lugeda, sest
et neist mingit kasu ei olnud. Wälle salgate ei wõinud kauemaks ajaks
maale jääda, et wallatud kohta enda käes hoida, kuna abiwäge lisats
saata ei olnud, ja desantšall, täites oma ülesande, pidi jällegi taganema,
wõimaldades waenlasele asuda oma endisele seisukohale. Minult siis
wõib wälkkest desantoperatsioonist kasu olla, kui selle abil ritutalje strateeg-
iliselt tähtsaid ehitusi, telefoone, batareisid, wõi wallatakse mõni tähtis
punkt, jäädes sinna püsima).

Loosalt sõitšime sama! päewal Kolga lahte, Tšitre silla juurde.
Pärašt maatuulamišt selgus, et maal omad mehed asuwad, mille järele
Tallinna poole sõideti.

Kooskäri majakašt miisi 10, Kooskäri ja Naisšaare wahel, wäl-
kafime lasus sõjalaewu, mida pilwes ilma ja widewiku tõttu raste ära-
tunda. Lõpuls tundšime fiiski ühe Wene „Rowiku“ tüüpulise flueti
ära. Üks miinilaewest eraldus laewadelasufi ning juundus olse meie
poole, andes mingišuguseid märke. Arwates, et meil wenelastega tegemist,
hakkafime oma laewa lahingtorba šaadma, mis aga aeglaselt edenes.
Ei jõutud suurtükkelt weel katteidki ära wõtta (tavaliselt peawad sõja-
ajal suurtükid merel lastewalmis olema), kui wõõras laew meie laewani
saabus, siis ümber keeras ning tagasi sõitis, — see oli Inglise miinilaew.

Suurtükilaskmisel sai „Lembitu“ raadiotelegraaf niiwõrd wigastada,
et ühendus Tallinnaga kattes, mille tagajärjel laewal wiimse päewa sünd-
mustest midagi ei teatud. Alles hommikul kuulšime järgmisest loost:

Enamlaste laewastitu juhataja, Raskolnikow, oli „Spartaki“ ja
mõne teise laewaga Kroonlinnašt wälja sõitnud, et Tallinnat wallata.
Nähes, et Wegna saarelt neid ei lastud, otjustand Raskolnikow Wegna ja
Naisšaare wahelt Tallinna reidile läheneda. Wegna saarelt hakanud
waenlased Tallinnat pommitama, mispääle neile wastu lastud.
„Spartak“ pöörnud ümber, et põgeneda, kuid jooksnud suure kiirusega
mabalikule ning sattund inglaste kätte — 26. detšembril 1918. Wene
teised laewad, ära nähes, et „Spartak“ tagasi ei tule, saatšid miiniristleja
„Antroilli“ teba otšima, kes tähelepanematult möõdund lahest Inglise
laewast, mis 26. wastu 27. detš. wõi luuramiskäigule saadetud. Merel
olewad Inglise laewad käsutand Tallinnas seiswaid Inglise laewu hom-
mikualgel wälja sõita Wene miiniristlejaid püüdma, mis ta sündis.
„Antroill“, märgates Tallinnast lähenewad Inglise laewu, hakanud

hommikupoole põgenemo, kuid, sattudes merelolewate ning Tallinnast tulewate Inglise laewade wahela, oli sunnitud end wangi andma.

Inglise walitsuse poolt anti need laewad Eesti Wabariigile, kes nad torba säädis ja „Spartaki“ — „Wambolats“ ning „Awtroilki“ — „Lennukits“ nimetas. „Wambola“ nõudis põhjalikumat parandust, kuna „Lennut“ juba mõne päewa pärast „Lembitule“ abits tuli.

IV.

28. detsembri õhtul sõitis „Lembit“, kõige tarwilikuga warustetuna, jällegi Tallinnast wälja — seekord Lofsa, a/l. „Lood“, „Laene“ ja „Moonfundi“ („Aleksander“) saatel. Hommiku pärale jõudes ning puhastades suurüükitulega ranna waenlastest, saatis laewad desfandiga silda. Külas, mis meie tulewaga waenlastest mahajäetud, sattusid fiisli meie kätte wangi üks waenlase bataljoni juht ning üks sõdur. Õhtul sõitis desfantsfalt jällegi Tallinna, et 30. detf. uuesti merele ajuda, nimelt Kolga lahte, kuhu waenlane wahepääl tungind.

Seekord oli desfant juurearwulistem kui kunagi enne, — abits olid ka „Kalewi“ malewased. Laewadest saatsid „Laene“, „Moonfund“ ja „Wladimir“. Dessant püüdis Esitre silla juurde ajuda, mille aga waenlane kõwa suurüükitule alla wõttis. Nüüd tormas meridesantsfalt leitnant R. juhatusel, põlwist saadil wees (paadid jäid põhja kinni), maale, surudes waenlase fillast laugemalle ning wõimaldades sellega „Moonfundile“ silda sõita, kust ka „Kalewi“ malewased maale läksid ja desfantsalgaga ühinedes ühisel jõul waenlase rannast paar wersta eemale surusid; kuid waenlane sai abiwäge, ning meie desfant witi taganema — fillani ja säält laewa. Seniajaks jõudis aga waenlane Esitre silla juures olewasse kusemeisatukka, kust ta meie desfandiga fillast tulewat „Moonfundi“ ägedalt tulistama hakkas. Nüüd juhtis „Lembit“ oma suurüükitule kusejutukka, kuid puuduliku sibe tõttu oli raske otsustada, mis maal sünnib, kes nimelt tulistab; arwati koguni metsatulas omi olewat, sest et „Moonfund“ fillast ei lahtunud. Kuid „Moonfundi“ — kuulidest läbisitud kui jõela põhi — wiiwitatus tekkis waenlase ägeda tulistamise mõjul kusejutukast.

Kui ei saawutand me ka sel desfandil mingifuguseid tähtsaid tagajärgi ning sõitmine õhtu eel Tallinna poole, kuhu 1. jaanuariks 1919 jõudsime.

Sellega lõppes aasta ühes imelikude desfantege, millel mingit üldist kawa maowäega, mis näisid rohkem kasututena rõõmläikutudena. Siiski, nende kogu seisus selles, et nad ajutiselt waenlase tähelepanu tõttisid, taktis- tades sellega tema edasiliikumise kiirust.

V.

3. jaanuari ööl sõitis „Lembit“ „Laenega“ ilma desfantsalgata Kolga lahte, kus waenlane piti randa ägedalt pääle tungis, liituma ba-

tarei kohuseid täitma. Pommitamise umbkaudu iga küla, kus hr. P. arvas, et punased pidid asuma; oli võimata täpikäseid teateid saada waenlase üle — otsekohese sibe puudusel maawäega. Tallinna raadiolt saime liig hiliseid teateid, kes omalord puuduliku sibe tõttu kaunis hilja teateid sai maawäe seisukoha üle.

Juhusliku pommitamisega raiskasime kasutumatult palju lastemoona, millest pärastpoole suurt puudust tundsiime; tuli kohusel wiisil laenguid walmistada, mis aga meie suurtüki nõuetele kõigiti ei wastand: juhtus, et sarnane omawalmistud laengu hüls pääle kuuli wäljalaskmist nii tugevasti kinni jäi suurtükiranda, et teda raudrellfiga tuli wälja taguda, ennes kui suurtükki uuesti laadida, mis minutit 5—10 aega nõudis.

Sama päewa õhtupoolikul andis lastemoona ja desfandi puudus end libedasti tunda, ning saadeti „Daene“ — „Lembitu“ walwele jättes — Tallinna, kes säält ühes „Moonsundiga“ 5. jaan. tagasi jõudis.

Tõnna eel saadeti desfant küll randa, kuid see oli sunnitud paanikas taganema, waenlase suure ülekaalu tõttu, kuigi „Lembit“ suurtüktule awas metjatukas asuwa waenlase pihta. Seelord kaotasime ühe mehe „Lembitu“ meeskonnast.

6. jaan. hommikul ilmus m./r. „Lennut“, wõttis wahiposti oma pääle, ning „Lembit“ sõitis Tallinna.

VI.

Jaauariku 8. päewal mälemad laewad — „Lembit“ ja „Lennut“, kes olid end warustamas — sõitsid merele, desfandina seelord kaasa ka soomlased, ümber 200 mehe, asetetuina „Lembitule“, kuna terve desfant umbes 700 mehest koosnes, pääle soomlaste — kalwlofed ja mere-desfantrood. Soomlaste wõrdlemisi hää lord, warustus, dissipliin tõstis meie meeoleolu, waimustas, julgustas ning awatles wägitegudelle. Soome hünni mängimine (muusika asuteti samal wäljaõidu päewal), tema austamine püstitõustes kuulamisega äratas tormilist entusiasmi meie Wene „wabaduse“ ning Saksja okupatsioonil ajal tseremoniideist wõõrdunud ohwitseres.

Terve see „äratõitmata malewa“, mahutud „Lembitu“, „Moonsundi“, „Daene“, „Loodi“, „Hektor“, traaler „Kalewi“ ja puffer „Wran geli“ pääle, jõudis Saksja 8. jaan. hommikul; teel järgnes meile Tallinnast tulew „Lennut“.

„Lembit“ „Lennutiga“ wõtsid Saksja silla ümbruse tule alla, mis järele suurepärase maaleminel kujunes punasel hommitusest päitele tõusust taewafoonil, selge talwise ilmaga. Kõik desfantlaewad läksid sõjalaewade wahelt läbi (joon. nr. 1) täie käiguga silla juurde, suurtükkipaude, hurrahüüete ning muusika saatel, mis mängis „Lembitul“. Kõigi rinnus ühine foot wõita ja kuusalusit taganewa waenlase taganemisteed läbilõigata — see kõik weetles paljusid laewade meeskonnast kaasa minema, misjugune

soov ainult ükspäev täide läks, sest laeval on igapäev oma teatud amet ja kohustus täita.

Esimestena läksid maale soomlased. Wastupanu oli nõrk, sest waenlane, ehmunud meie suurest kätkest, pidabes meid mitmeluhandeliisets wälgete wäerts — kohalikkude elanikkude ütelse järgi — oli kiire korras juuremalt osalt põgenend. Kuidas dessandi tegevus maal arenes, seda teame ainult dessandist osawõtnute jutu järele, selgema pildi sellest saame loodetawasti tulewikus ajaloost.

Pääle dessandi maalefaatmist läks „Dennut“ Kolga lahes luuramas, kas waenlane Eitrest taganend. Teated muretseti, nagu ikka, wälisse dessantsalga abil. Veel samal päewal tuli ta tagasi Kolga. „Dembit“ pommitas siin selle aja kestes kofti, kus dessandil suurem wastupanu. Teisel päewal sõitis „Dennut“ Tallinna end warustama ja „Dembit“ ühes maalitud dessandiga — pääle soomlaste, kes maawäega ühinedes piti mereäärt edasi tungisid — läks P.-Kunda poole teele, et jäänud dessanti maale jaata ning waenlase taganemist raskendada.

Merel oli „Dembit“ wahetuhtumine, kas kurja kae läbi, wõi meeskonna harjumatuselt. iäi selgusetuks. Et hoolmi saare juures läksid äkki katlad rikki ning aur jookis wälja, kulus tütt aega, ennetut hooisab ja asjatundlikud insener-mehaanitid katlad niimõrd torda said, et wõis edasi liikuda. Et põhjalikumalt parandust ettemõtta, otsusteti Käsmu lahte sõita. Säääl läksid luurajad maal ning töid teateid waenlase Wõsu külas afumiseft. „Dembit“ lastis Wõsu külla paarkümmeid pauku ning järgmisel hommikul wara asus teele Kunda suunas, ühinedes teel Tallinnast tulewa „Dennutiga“.

Kundas algaas äge pommitamine, mille warjul dessant maale läks (joon. nr. 2). Ägebast wastupanust hoolimata, waldas wahwa dessantmeeskond õhtuks Kunda, kuid kartes waenlase suurt ülelaalu, põdris õõlets laewale, seekord ilma ühegi kaotuseta.

11. jaan. hommikul waldas dessant Eesti hünni saatel uuesti Kunda, tõrjudes waenlase la lähedalolewast Kunda ning Walla mõisateft wälja, hoides kofti enda käes 13. jaanuarini, mil arawõtetud kohad maawäe eelwäele üle andis, kes piti mereranda pääletungis.

„Dennut“ käjuteti Harjumaal-Jõesuud pommitama, kust ta ühe wälisse waenlase pulseri taasa töi, mille ta waenlaselt osawasti wäljapetnud, kujutades enesest waenlase laewa ning nõudes lootsi jõlleõitmisets. Sadamast sõitnudli pulser lahe kommissariga wälja, mille „Dennut“ waenlase filmi all kinni wõtnud ning tagasi sõitnud. Enne seda känd weel miine panemas, mis praamil Tallinnast Kunda toimeteti, kus neid laewa laaditi. „Dembit“ wahepääl läks Meri wabrikut ja Püssi jaama pommitamas. Pääle seda sõitis laewastil ühes dessandiga Tallinna.

(Särgneb).

Ruigi meie ratsawäe arv väikene peab tema väljaõpetamine kõigiti eeskujulit olema. Sellel alal puuduvad meil aga sõised waatepunktid, mis väljamaa sõjavägedes ammugi kindlaks määratud. Autorid ise loewad oma tööd ainult lähtepunktiks ratsawäe edaspidisele väljaarenemisele, lootes temast kasu asjast humituile.
 Toimetuse ääremärkus.

Ratsahobuse väljaõpetamine ja nüüdseaja ratsawäe ohwitserile kui sõitjale ja sõbuõpetajale ette seatawad nõuded.

N. Reek — R. Kent.

Meie aja ratsawäest nõutakse: kiirust, wäledust, wastupidawust, tegutsemise wõimet mitmelelisel maastikul ja seejuures niisugusel mõõdul, millel endisel ajal tähtsust polnud. Wastawa't sellele nõutakse nüüd ratsahobuseltki: liikumise kergust suure raskuse all, jabula all tõotamist sõjapäewa jooksul, — tihti peale paha ilmaga, palawusega, külmaga, wahel toidu ja wee puudusel.

Sawates kätes sunnab hobune kõige laialdasemaid nõudeid rahuldada; tuleb ainult meelde kõrgema kooli hobuse arusaamiswõimet, meelespidamist ja paindumust, Inglise hobuse kiirust, hunteri wäsimatust, kasata hobuse wastupidawust.

Riwi hobuses peawad teatud määral kõik need paremused aset leidma. Seepärast peawad riwi hobuse väljaõpetamise eesmärgiks olema kõik need nõuded, mis sõjalunst lahinguhobusele ette seab.

Wõtame näituseks rüütlite ajajärgu.

Rüütli-wõitlus koondus kahewõitluseks tasasel, ruumi poolest piiratud maastikul. Nagu teada, oli nende sõjariistaks piik, mõõt, kilp, — seejuures olid nii ratsanil kui ka hobune soomusega kaetud. Erika lahing-tegutsemise otstarbel pidi rüütli sõjawalt külma sõjariistaga ja hobusega ümberkäia ostama. Hobuselt nõuti ühest küljest kõrget paindumust ja wäledust koha peal, teisest küljest — ilusaid liikumisi lühidalt allüüridel ja üleüldse kõike seda, mis wälispidisele mõjurusele kaasa aitas. Niisuguse hobuse väljaõpetamise otstarbeks olid rüütliel iseäralised tallipoisid, millest hiljemini Saksamaal eri-hobuseõpetajad (berreitorid) *) wäljatujunefid, kes hobuse väljaõpetamise süsteemile aluse panid.

*) Esimesed maneeshiõpidu õpetajad olid: Staalias 1134. a. Napolis — Orison ja pärastpoole Prantsusmaal — Piniatelli ja Pluvinel.

Arusaadav, et selle väljasõidutamise iseloomujoonels maneeshi kunsti kõrgemad peensused olid. Schleifjügel^{*)}), igasugust wormi larmid kangraud ja teised farnased abinõud efitasid väljaõpetamise juures suurt osu.

Sel mõõdul aga, kuidas lasteriista täienemine edenes, laiendus ka ratsaväe tarvitamise ülesanded ja muutus järkjärgult tarvitamise viis ise. Kuid hobuse väljasõidutamise süsteem jäi endiseks, — bereitori kunsti kindlalt juurdunud alustele. Saksamaalt läks bereitori väljasõidutamise süsteem ka teiste riikide sõjavägedesse, muu seas ka Wenemaale, kus eraldi bereitorite koolid asutati. Bereitorid töötasid hobuste väljasõidutamise alal täiesti iseseisvalt, olles selles suhtes eeskujuks nii ohvitseridele kui sõduritele.

Meie päivil, mil ratsaväele enneolematuid nõudeid ette seadma hakati, ilmus tarvidus riivihobuse ettevalmistuse waatepunkti muuta. Ühendub, koondub allüürib, filmatorlaw painduvus ja lühikesed pöörded, ilusad liikumised peavad aset andma w a s t u p i d a w u s e l e, mitmekesise maastiku wõitmisele, waatamata aja ja ulatuse peale, hoides kinni ka õige lähtfateft riivinduetest — painduwuseft ja wälenduseft.

Ühitesemaa sõitnde ja piiratud ruumi töö pealt laugemuu töö peale ülemineku tarwidust ei saa juhuslikena nähtusena wõtta. Kui ratsaväe minewiku peale tähepanu heita, wõime selles suhtes teatud järjekorda tähele panna. Endiseil aegul olid sõjaväed arwulijest palju wähemad, kuid ratsaväe arwuline suhe oli neis palju suurem kui meie ajal. (Nagu teada, seisid sküütide ja mongoolide malewad koos ainult ratsaväest, seal aga, kus jalgwäge tarwitati, oli ratsaväe arw $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$, kuna ta praegu $\frac{1}{12}$ — $\frac{1}{15}$ -ni on alanenud).

Selge on, et meie aja ratsavägi, kes samalajalisel piirkonnal ühesuguselt edukat tegemust tahab jatkata, wõrdlemata kõrgemat liikuwust ja lestwamat töowõimet suurtel ulatustel peab üles näitama.

Kuid ka sellest on veel wähe: ühendusteede korraldamine, wooride konstruksiooni ja organifatsiooni täienemine on sõjalistele operatsioonidele kiirema käigu annud, päewateekond ei piira ennast enam 10 — 12 kilomeetriga. Meie aja sõjavägede liikuwust tõstab suurel määral raudteewõrgu arenemine ja farnaste fideabindude tarwitusele wõtmine nagu: telegraaf (traat ja traabita), telefoon ja teised. Lõppudelõpuks, praeguse jalgs ja suurtükiwäe tule tabawuse ja ulatuse tõttu peab ratsavägi oma tormijooksufid enam laugemalt algama ja seejuures wõimalikult suurt liikuwuse wälendust arenutama. Ühe sõnaga, peab ütleva, et ühes sõjaasjanduse tehnika arenemiseft on kaswanud sõjavägede liikuwuse tähtsus selle sõna kõige otsetõheseimas mõttes. Ratsaväe, kui liikuwuse kehastuse, suhtes pidid need nõuded veel enam kaswama — ja on kaswanud enneolemata määratumailks.

*) Schleifjügel — teine paar ratsmeid, mis päitserõngastest läbi lähevad ja otstega sabula aluse külge kinnitakse.

Wäljaarenemud luureteenistus, mille omapärasuseks tegutsemine osadena, on esile toonud laialdase ühikväljasõidu laugetele ulatustele, pealegi äärmiselt raskeis maastiku tingimistes.

Ühes nende nõuetega hakkas ilka enam ja enam tunduma bereitori väljasõidutamise viisi üheliülgus ja mahajäämine sõjaliste eesmärkide suhtes, samuti ebavaade hobuse peale. Bereitori kunst oli piiratud tasase pinna ja lühendub ajaga. — Niipea, kui hobune neist tingimustest teistesse sattus, pidi kõiki neid nõudeid muutma, kuna aga ettevalmistus muutunud olutorra suhtes täiesti puudus. Endiseil aegil see end suurt tunda ei annud, sest päevateekorraldus ulatus oli 15 — 20 kilomeetrit ja vähemgi, rünnatud aga 400 — 600 — 700 meetri pealt.

Bereitorid (kui mitte sõjaväelased) hoolitsefid wähje selle eest, kuidas hobune wälju mööda sõidab, suurtüki lähedal seisab, kas ta julgesti wette läheb, kas tal küllalt lai samm, et 6 — 7 km. tunnis ära käia; allüüride arendamise peale ei pandud üleüldse mingit rõhku, püüti allüüride asemel saawutada ilusaid käite. Ja ometi ei ole see laugeliski üks ja seesama.

Süsteemaatiline wäljaõpetamine wälja-tõkete wõitmiseks puudus bereitori programmis täiesti. Wäljasõidutamise juures katsus ta teatud shablooni käite saada, ja kui see korda ei läinud, loeti hobune teenistuseks kõlbmatuks. Et mitte kõik wõttes selles wäljasõidutamise wiisid head polnud, näitab juba tolleaegne mõiste hobuse tasakaalust, mille leidmiseks katsuti hobuse keha raskust võimalikult tahapoole asetada. Sellega rituti neid ainult (seljast ja tagumistest jalgest), kuna palju õigem tasakaalust arusaamine see oleks, et hobune ise ratsaniku ja kandejogu raskust omal seljal kasulikumalt ära püüab jaotada. Ratsanik iseenesest tasakaalu punkti kunagi leida ei suuda, sest et wastawalt kehaehitusele ühel hobusel ta enam ketspaiga ehk kintsude, teisel — enam eelkeha lähedal asub. Kõige bereitori wäljasõidutamise wõtete eesmärgiks oli sõidu olude mõnusus, aga mitte tema raskus. Nüüdseaja sõja- ja lahingutingimised seadsid ülesse niisugused nõuded sõiduks ja wäljasõidutamiseks, millele bereitori üheliülgne kunst enam ei wistanud. Tagajärg oli see, et bereitorite koolid kinni pandi ja bereitorite amet ära kaotati.

Ohwitseride ratsakooli juures asutati ratsasõidu instrktorite (ohwitseride) kursused, kuhu wäeosadest paremad ohwitserid saadeti, vähemalt leitnandi aukraad's.

Kui instrktor peale kursuste lõpetamist wäeosasse tagasi ilmus, olid temal suured kogemused ja teatud autoriteet. Et oma teadmisi hõlpsamini edasi anda, moodustati tema käsutusse eskadronidest instrktorite komando — parematest ratsanikkudest ja noortest ehk pahasõitjatest hobustest. Tagajärgedena omandasid eskadronid hääd ratsasõidu-instrktorid ja osa wäljaõpetud ja äraparandud hobuseid.

Peatades näüd meie aja nõuetele vastava ratsafõidu, hobuse väljafõidutamise ja kasvatamise mehaanilise külje detailide juures, algame maneeshiga.

Hobuse väljafõidutamine algab harilikult maneeshis, millel selleks waidlemata paremused on: maneeshis, kui ta kinnine, võib igasuguse ilmaga töötada, noored hobused on vähem kartlikud ja enam tähepaneelikud kui väljas; seinad ja nurgad hõibustawad teatud harjutusi; õpetajal on kergem walwata hobuste, õige sadulas istumise, hobuse juhtimise, sõjariista hoidmise järele; lõpuks, maneeshis on üleüldse hõlpsam töiti, nii ratsartiklube kui hobuste, individuaalseid puudusi tähele panna ja wastawalt parandada. Wiimane on iseäranis tähtis nekrutite väljafõitamise juures.

Wanemate aastate meestele ja ohwitseridele on maneeshiõit aegojalt tarwilik, kui harjutus, kui enesekaitse ja kui wõimlemine hobuseile.

Kuid ülemaltoodud paremused on ühel ja samal ajal ka põhjusteks maneeshiist üleliig lugupidada, sel puhul muutub ta aga oluliselt kahjulikuks. Ratsawäe pea-eesmärk ja ülesanne — wäljateenistus — jääb sellega tagumisele plaanile, kuna maneeshi alles hiljuti mitte a hinduks ja aluseks, waid eesmärgiks oli.

Ratsanikule, iseäranis aga hobusele etteseatavad nõuded olid maneeshi olulorra mõjude all, ja tagajärjena ilmus ebawaaade nii selle kui teise peale. Kuid meie ajal on andeksandmata eesõigused maneeshi ja paraadi kasuks ratsaniku ja hobuse tõiste lahinguomaduste arwel. Wäljatam, peaaegu waheldumata idõ maneeshis rõõwitib hõhuselt enam kui poole aasta kestwusel wärskõ õhu, ta lütmatab kergesti, taotab lõpuks wirtuse, ja kui töö ainult maneeshis kestab, jääb hõhusel ka loomuliku kehajõu arenemine soitu, saamad takistud hingamise funktsioonid ja nägemine muutub tõntsi. Mõline liikumine tasasel pinnal muutub harjumuseks, mis ei lase wäljaareneda wõimet liikuda mitmelelele maasikul ja tüma pinda mõõda, märke ja mäest alla, samutiigi kiilasteel j. n. e. Lõpuks, maneeshi piiratud ruum piirab ka hõwi jõidu wastu.

Kõil need puudused on sedawõrd tähtsad, et kui neid mitte filmas pidada, wõib maneeshi ratsawäe edulale wäljaarenemisele määratumat kahju tuua.

Nõuõseaja ratsafõidu ja hõuse wäljafõidutamise süsteem peab niisugusena esinema, et rõõbastikku maneeshi õppustele ka õppused wäljal liisandufid. Sarnase süsteemi tagajärgeõks on niisugune ettevalmistus, mille juures ilmub wõimalus talistamatult ja edulalt wäljateenistuse ülesannete teostamisele afuda. Wastasel korral satub maneeshi jõidufis wäljaarenenud hõbune esimeõe ilmunise puhul wäljale sedawõrd tundmata olufordõ, et ratsaniku juhatusõ alt wälja titub, ja eraldi aega waja lähõb tema araharjutamisõks uue oluforrõga.

Wäljaõppuste sageamat tarwidust filmas pidades, peab wasta-
walt muutuma ka sõidu iseloom, sest ka wäljal wõib tasase pinna leida
et sõitu jatkata nelinurgal.

Suurema osa ulatuselt liigub ratsawägi samm, s. o. allüüris, mille
juures vähem jõutuluft. Et aga hobusel wõimalit on ainult siis täiesti
wäljapuhata, kui ta täies rahus ja ilma seljaraskuseta wiibib, saame aru,
kui lähtis on selle eest hoolitseb, et igasuguste ratsarännatute juures
täieliku puhke kasuks aega wõita. Sellest järelbub wahelduma allüüri
tähtsus. Kuid peab meeles pidama, et wahelduw allüür mitte ainult
puhke eesmärgil aega ei kasuta, waid ka farnast liikumise mitmelepidust
wõimaldab, ilma milleta nii hobused kui ka ratsanikud ka samm käies
ära wäfilfid.

Allüüride mõistlikus ühtlustamises peitub üks kasulikumatest töödest
hobusele. Mis puutub sammusse, peame püüdma selle allüüri kiirust
kuni 6—7 km. tunnis tõsta, meelespidades, et ka jalgwägi wabalt 4 km.
tunnis ära läib.

Traam määrustiku järele 12 km. tunnis, muudugi minutite kampa
liikudes, mitte aga terwete tundidena. Traawi laiendamise ostarbel
peab hobuse wäljasõidutamise juures käigu lameduse peale rõhku panema.

Tähendaba oleks, et hobuse käit jala ehitusest oleneb ja nimelt:
mida lühem õlaalune, seda kõrgem käit, ja wastuoltsa — mida pikem õla-
alune, seda lamedam käit. Just siin peab esinema hobuse wäljasõiduta-
mise ratsionaalsus. Etimefel juhtumisel ei pea lühikest õlaalust kõrge
käigu ostarbel kasutama, waid just wastuoltsa, hobust ikka enam ja enam
edasi hoogustama.

Sedamööda, kuidas traawi kiirus suureneb, lähneb liikumine hobu-
sele ikka koormawamaks, ja eelmaintud normist wälja minnes muutub ta
lahtisels, wantumaks, mida hoogsa ja lameda traawiga ei pea ära segama.
Kui aga tarwidus tõuseb liikumist kiirendada — on kasulikum wähe
maad galoppi minna.

Galopp, mõistes selle all wäljagaloppi — 16 km. tunnis;
maneeži galopi peale ei wõi waadata kui allüüri, waid kui eelharju-
tuse peale, mille eesmärgiks on tasakaalu arendamine selles allüüris ja
jalgade õige käit.

Galopp on lahingallüür. Õige huwitawana paistab see asja-
olu, et seal, kus Wene määrustiku järele sõid ümberriwistused traawil
sünniwad, Sassa oma — galoppi nõuab. Arwatawasti oleneb põhjus
hobuste fordist. Puhtratsahobuse liigile on loomulikum galopp; traawli-
liigile on kergem traaw. Wiimane on tingitud nende sortide kehaehituse
oluksest lahtuminekust ja nimelt: etimefel — eelkha kergus wõ:relde
tagupoolega, lühite selg ja jalad; teisel — enam raskem eelkha, pikk
selg ja kõrge jalad.

Harjutades galoppi, peab püüdma, et hobused selle allüüri all rahul-
likult, hea tahtmisega ja ilma alalise tagant sundimiseta edasi liigulsid;
jätkjärgult viiakse selle allüüri ulatus lähe kuni kolme km., ja nii, et
peale selle veel rünnakuts hoogu jattuks. Iseäranis tähtis on see meie
ajal, kus rünnakut 1500—2000 meetri pealt tuleb algada.

Määrusriitus antud laugused liitumiseks galopis on head kui nor-
mid, kuid tihtipeale on kasulikum 1000—1500 meetrit galopis ära sõita.

Wäeosa lahingumalmis oleku üle otsustatse tema wõime järele suure-
mal ulatusel galoppi minna, seejuures hargriwi liituvust alal hoides.

Ilma galopi arendamata on mõtteta ka karjäär, sest et see wiimne
muud ei ole kui esimene kõrgem ilmutus. Kõik wõiduratsutamise hobused
harjutatse wälja ainult sellel allüüril.

Hobuse wäljasõidutamise juures sünnitab galopp tihtipeale raskusi,
sest et teda liig hilja harjutama hakatakse — alles esimese aasta lõpul,
kuna teda alati tuleb kasutada, niipea kui hobune ise hüppama hakkab
(traawit wälja libiseb).

Sakseni marshal Moritz ütles: „Eskadron, kel jäändu ei jattu liitu-
must kaotamata 2000 mtr. galoppi ära sõita, lahinguts ei kõlba“. See
on peatingimuseks. Kui ratsavägi seda tingimust rahuldada suudab, on
ta hea ja kõik muu temale kerge. Nii waatas asja peale ka Friedrich
Suure aegne kuulus Seidlitz.

Kui allüürid wälja töötud, ratsmed kui juhtimise peabindud nõu-
taw kerguse omandand, wastaw wäledus wälja arenend, ühe sõnaga
— kui hobuse wäljasõidutamine lõpule wiidud, peab tema teenistuseks
tarwitamisele üle minema, järelikult sõitu wälja peal algama.

Wäljasõidul on omad reeglid ja wõtted, wastawalt olukorrale, mil-
les ta teostub: hargrimis, näituseks, et nõutawat loondust pidada, ei
lähe wälja-istand millegis lahku maneeshi-istandist; rünnakul aga, üffil-
sõidul, luure- ja walweteenistuse juures, on nõutaw wälja-istand, mille
reeglid kindlalt ära määratud ja mis sugugi ei luba jalgraudu lühendada
ja sadulas hüppeid teha. Just wastuolka — siin peab iseäranis tuge-
walt põlmed sadula küljes hoidma ja traawil wabalt ratsmete juures
kehaga wähe ettepoole kalbama, et wedrutawalt ülesammu sadulasse las-
tuda, aga mitte tagumiseaga wastu sadulat koltida.

Wälja-istand on laugemaa liikumiste olukorrale tingitud, et hobust
ja ratsanikku kergendada. Lühikesed, loondu allüürid on wäljal luba-
matud. Sõitu teid mööda ei wõi wäljasõiduks lugeda; et aga wäljale
sõita, peab teelt kõrwale pöörama — üle kraawi kargama. Kindlustu-
seks, et hobune alati, kui see tarwilik, kergesti, ilma sundimata ja omale
kahju sünnitamata wälja-takistusi wõita suudaks, peab teda süstemaatili-
selt selleks õpetama ja argojalt praktiseerima. Täni pole sarnase hobuse-
kaswatamise wiisi peale iseäralist rõhku pandud, kuid ühes wäljateenis-
tuse arenemisega tõusis päewakorrale nõue hobust niiviisi wäljaõpetada.

et ta enam tihedamail kordel, kergesti, tingimata, ilma suurema jõupingutufeta ja isearalise sunnufeta walmis oleks wälja-tõlkeid ära wõitma. See nõue omab määratu tähtfufe just wiimasel ajal, kus põllud, wäljad, heinamaad risti ja põigiti igasuguste kraawide wõrguga on üle põimitud. Meie tähendafime oga kord juba, et ilma kawakindla õpetamife süsteemita mainitud tagajärgi wõimata on saamutada.

Süsteem hobuste wäljaharjutamifets igasuguste wälja-tõlke wõitmisets seisab kindlas wõtete järjekordfuses: esiteks peab hobune harjuma oma teha raskufi ilma ratsanikuta üle tõlke wiitma ja juba peale selle ühes ratsanikuga. Sel teel arenewad wälja hobufes osawus ja filmamõõt, ilma milleta tõlke wõitmine wõimata. Kus'e on hüppama sunnida hobust, kes tõlet kardab, kuid suure hädaohuga on seatud tõlke wõitmine selle hobufe seljas, kel osawus ja filma=mõõt puudub. Ja omeli on hobune niifugune andetas loom, et kui tema ettewalmistamine õigeile alufetele on seatud, ta ka selles suhtes rohkem suudab, kui seda tegelikfufus nõuab.

Hobufe seljas, kes õpetud tõlkeid wõitma, koondub ratsaniku kunft sellesse, et teda seejuures mitte segada. Sellel asjaolul on suur tähtsus nekrutite wäljaõpetamifsel, sest et tõlke wõitmine kindla hobufe seljas ratsanikus julgufi tõstab, usku looma wõime fisse figitab ja loomulikku enesehooldmife tunnet tõntfitab. Ungari ratsawäes harjuwad nekrutid esimestest ratsafididu tundibest peale tõlkeid wõitma. Xenophon ütleb omas traktaadis ratsawäe kohta: „Ratsanikud, kes harjunud kraawidest üle minema, kõifi tõlkeid wõitma, kõrgustikule minema ja alla tulema, on ratsanikkude suhtes, kes sellega mitte harjunud pole, niifugufes seisukorras, nagu linnud teiste loomade suhtes, eht nagu õpetaja, kes oma õpilafega mõõtadel wehkleb.“

Alalugu õpetab. Kui meie sõjaajaloo poole pöördume, wõime näitufi leida, kui edukat mõju ratsawäe tegewufe peale tõlke wõitmife ettewalmistus awalbas. 1870—1871. a. sõjas, lahingus Marse-la-Tour'i juures (17. augustil 1870) päewa lõpul, mil mõlemilt poolt suured ratsawäe massid kokku põrkafid, mil eskadronid üks teife järele, nii rindelt kui tiibadelt, rünnakuid loimetafid — wistab De France brigaad 150 sammulähedale jõudnud Preifi Oldenburgi dragunite wastu oma kaardiwäe ulaanid. Sel filmapilgul metsa taga rekognosifeerimifsel wiibiro Preifi 2-se kaardiwäe dragunipolgu 5-es eskadron, kuuldes paukufid, pöörab galopil lahingwälja poole ja satub pöõfaste wahel 1 meetri kõrgufe kiwiaia otfa: terwe eskadron, kui üks ratsanik, hüppab nobedalt üle selle tõlke, koondub galopil ja jõuab päralt just sel filmapilgul, kui Oldenburgi dragunitele abiks rindelt Hannoveri ulaanid ruttawad; 2-se dragunipolgu 5-es eskadron ründab felfamal ajal felfatagant ja tiibadelt.

(Färgneb).

Lühikene uurimine Prantsuse raske raudtee-suurtükiväe kohta*).

Raske raudtee-suurtükivägi ei ole mitte viimase ilmasõja ülesleibus. Inglisele tarvitajid juba omal sõjaläigul Transvaali vastu soomustud ronge, mis olid varustatud pääsõiduga ja väitsetaliibriliste suurtükkega. Need riistad olid muudugi väga kaugel praegusest R-R-S-st, kuid nad lubasid siiski ettevõtta äärmisi ja sügavaid kallaletungimisi vaenlase vastu, kes oli lehv suurtükiväe poolest, ja päälegi maal, kus maanteede võrk mitte lai ei olnud. Kõigugune tüüp on nüüd muudugi vananenud. Kuid ei ole tarvis näitust kaugelt otsida, vaatame oma ennesõjaaegset kindluse suurtükiväge ja ka seda materjaali, mis meie tööstus sel alal esile tõi — siis võime nii mõndagi leida, mida nende karakteriliste omaduste ja ka nende tarvitamise põhimõtete järele võib lugeda praeguse R-R-S eelkäijateks.

Wõtame ainult platform-lafeti mud. 1897 a., mis oli ehitatud 120 naelaliste ja 15 ja 15,5 C. suurtükide jaoks ning mis Belfortis, Epinalis, Toullis ja Verdun'is varusteti. Need platform-lafetid olid esialgul konstrueeritud seks otstarbeks tarwiliselt korraldud tee jaoks; laiusga 60 cm., kuid nad mõisid ruttu liikuda ka üleüldise kindluse teede võrgu pääl ja võtta positsioone igal pool, kuhu neid juhataja poolt nõuti. Praegusel ajal kujutab enesest see materjaal kindluste liikuva suurtükiväe referwi.

Juba need platform-lafetid sisaldasid eneses kaks pääfaktori, mis praegu R-R-S-elt nõutakse, ja nimelt: suur ümberpaigutamise võimalus (strateegiline liikuvus), võimalus ruttu positsioonile asuda ja seda vahetada (taktiline liikuvus). Pääle selle on nende juures ka ettenähtud võimalus tarwiliselt sobida raudtee võrgu omadustega.

Mobilisatsioonil algusel oli nende tähtsus ja isegi nende olemasolu suuremale jaole suurtükiväelastele kui ka kõrgemale juhatusel teadmata. Ilk 75 mm. suurt. siiski oli kindel ja neid arwati küllalt tugewaks sõjate ülesannete läbiwiimiseks, mispärast ka raske materjaali, iseäranis platform-lafeti materjaali, üleüldise uurimise alla ei võetudki. Sellest tekkis rahuajal teatud mittelugupidamine raske-suurtükiväest. Kuid see waade muutus warsti, kui need suured teenused ilmsiks tulid, mis juba

*) Maurice, kuulirjaš „Revue d'artillerie“.

esimesel sõja-aastal kindluse ja piiramise suurtükiväe poolt korda saadeti. Sugupidamine temast laswas veel suuremaks, kui esimesed R-R-S-*id* sõjaväelase ilmusid. See lugupidamine tõusis mitte ülli tõrgemas juhatuses, kes nende ehitamist oli nõudnud, vaid isäranis aga ehitajate seas, kes siitamaale halvasti nende omadusi tundsid ja hästi aru ei saanud neist tingimistest, millebes uuel suurtükiväel töötada tuleb.

Ruid fiiski oli waja veel palju tööd ja libedaid kogemusi, enne kui 1917. a. R-R-S täieõiguslise liikmena teiste wäeosade peresse pääsis.

R-R-S teenused on meil praegu veel meeles, sest tema on lahingwäeljal küllalt elujõudu üles näidanud. Tarwis ainult meelde tuletada, mis tema juudab läbiwida ja mida temalt mitte nõuda ei wõi. Raste suurtükiväe ja iegi wäga raske suurtükiväe tähtsus on nüüd igauhele isenejst mõistetaw. Ei tohi enesel aga ka filmi kinni pigistada selle inimliku eelarwamise eest, mis raske-suurtükiväe tähtsust tõigutada tahab. Nende ehitamine, ülewalpimine, lastemoonaga warustamine jne. on wäga kulukas. Teiselt poolt on kindel, et inimese mõistus ka sel alal ikka edasi püüab, mida selgesti wiimsed 15 aastat pääle Wene-Jaapani sõda on näidanud. Ruid wõib ka kergesti juhtuda, et aja jooksul ära unustawad need põhjused, mis meid sundisid seda uut suurtükiväega looma. Sgatahes peab, kuidas lugu ka ei oleks, selle eest hoolt kandma, et aja tõrgusel seista: meie oleksime wäga wäesed, kui meil ei oleks seda uhtus-suurtükiväge.

Esimest korda R-R-S, see uus sõjariist, ilmus sõjaväelase⁴ 1915. a. ja wõttis Artois' lahingust tegelikult osa. Sellest päewast pääle on tema tõigis lahinguis ikka suurenema arwuga oma sõna kaasa ütelnud. Muudugi peab tunnistama, et nende konstruktsioonis on wigu, mida rahuaja olukorras ehitamise juures mitte ei oleks olnud. Wõib isegi oletada, et tulewitu R-R-S arwatawasti prcegusest teisisugusena kujuneb. Ruid tõikumata kindlaks on tehtud kõik päätingimised, mis nõuda tuleb selle suurtükiväe materjaalilt ja transpordi abinõudelt, samutigi lastealuselt. Käesolewa kirjatöö pääsihiiks on nimelt neid päätingimisi ära selgitada.

Tuleb esiteks armustuse alla wõtta praegu olemas olew materjaal, wäljaminees tema tarwitamise wõimaluste lähtepunktist, ja pärast läbi harutada raudtee kut lastealuse omadusi. Tõpuks, wõib selle põhjal kindlaks teha need karakterilised tingimised, millele peab wastama raudtee-suurtükivägi.

Üleüldised andmed praeguse R-R-S-wäe kohta.

§ 1. R-R-S-wäe klassifitseerimine.

On harilikult saanud praegust R-R-S-wäge kolme liiki jaotada: Nõnda nimetud „tõigi asimuutide“ materjoal, mis lasseb igasse kohta, iga tee päält;

materjaal, mis lasab teepõrde sihis;
materjaal, mis lasab ainult spetsiaal-aluselt.

Peab tähendama, et lõik suurtükk, välja arvatud kergemad välja-
tüübid, teatud kujul laskealusel tarvitavad, kus juures viimase nimetuse
all jeda riista mõista tuleb, mille abil lasett ehk kell lastmise reaktiooni
maale edasi annab. Meid huvitab nimelt, kuidas kindlaks teha need abi-
nõud, mille abil see iga ülevaltähendub liigi juures sündida võib.

„Kõigi asimuutide“ materjaali juures platformi tugi teeballaasti vastu
täidetasse liikuvate elementide läbi, mis platformi külge kinnitunud on.
Laskealusel siin on platform, tugebeks elementid, rõõpad ja ballast.
Platform ise, mille päale suurtükk ja lasett asetud, on liikumise abinõudega
võrreldes weidi kõrgem, viimased jäävad lastmise ajal rahule ja hoiavad
selle läbi oma koha tee pääl alal.

Materjaalil, mis lasab teepõrde sihis, on laskealusel rõõpad,
ballast ja tarbekorral veel toed, mis tee päale tarviliselt kinnitakse.
Lasett on nii ehitud, et tema weidi kõrgem on liikumise abinõudest; vii-
mased seisavad lastmise ajal koha pääl ja juhitavad platformi tagastjooksu
ajal selle suuna.

Spetsiaalse laskealusega materjaalil on laskealus ainult üks ja
otsustav vahend laseti ja maa vahel, rõõpad siin mingisugust osa ei
mängi. Selle süsteemi juures on lastmise ajal tarvilik lahutada lasett
tema liikumise abinõudest.

Kokkuvõttes selgub, et olenemata sellest, kas rõõpad võtavad osa
lastmise reaktiooni maale edasiandmisest või mitte, on olemas kaks pää-
kategooriat. Esimesse kuuluvad materjaalid, mille liikumise abinõud
lastmise ajal laseti mitte lahutud ei ole, teise — kus liikumise abinõud
lahutud on. Sellest jaotusest saame tulevikuski kinni pidama, mis ka
raudtee tehnilisest vaatepunktist loogiline on ja mis kõik taktilised oma-
dused endas sisaldab.

Materjaali võib veel jagada selle järele, kas lasett on asetud lii-
kumise otstarbel kahe või nelja wanritele päale — ühed on suure-
jõulised suurtükkid, teised vähemajõulised, mis ühise platformi pääl.
Teine, alam jaotus läheb sellest välja, kas ühendus suurtüki ja laseti
vahel on paendum või mitte.

I. Materjaal, mille lasett osub mitme wanri pääl.

1° Materjaal, mille rõõpad lastmise reaktiooni edasiandmises maale
osa mängivad.

A) Materjaal, küljepoolse võlvi lastmise suunaga (nõndanimetud
„kõigi asimuutide“).

Kõik need materjaalid omavad paenduva ühenduse laseti ja suur-
tüki vahel. Nad lasuvad igast kohast, igas suunas ja iga tee päält —

a) ilma raudtee sellekohase ettevalmistuseta eht wähesse ettevalmistuslega:

200 mm. haub. (Schneideri platformid)

190 mm. suurt. mud. 1870—1893 (Schneider)

240 mm. mud. 1894 (Batignolles);

b) pärast suuremat raudtee ettevalmistamist:

240 mm. colonial.

B) Materjaal wäga wähesse külje pääl olewa lastemoonaga, mis lasseb teepöörete sihis:

a) Ilma paendurwa ühenduseta lasseb kindlustud tee päält. Tagasi-pörlamine amortiseeritakse tugewa hõõrumise läbi lajети ja raudpalkide wahel, mis tee pääle tarwiltselt kinnitud on.

Materjaal hõõrumislega 32, 305, 285, 370, 340 (Schneider).

b) Wäga wäitse küljepäälse lastemoonaga, lasseb tee päält, mis mitte raudpalkidega ettevalmistud ei ole:

285 mm. hälliga (Schneider).

c) Paendurwa ühenduslega, kus juures osa tagasipörke energiat hõõrumise läbi raudpalkide abil häwitakse (ettevalmistud tee)

274 mm. suurt. mud. 1893 (Schneider).

520 mm. haubits (Schneider).

2° Materjaal isearalistel lastealusel, mille juures rõõpad lastmise reakttsiooni üleandmise juures maale mingisugust osa ei mäangi.

Rõigil on paendurwa ühendus suurtüüti ja lajети wahel.

Nende ülesjäädmine nõuab lõigepäält raudteeharu ehitamist sellele kohale, kus lastealus ülesse jääda tuleb.

A) Lastealusel, millest lastmise suund külgede pääle piiratud on.

a) Tagasipörke pesaga, mis koha pääl üksikuteft ofadest kokkupandurwa on:

340 mm. suurt. hällides (Saint-Chamond)

400 mm. haubits (Saint-Chamond)

b) Ilma tagasipörke pesata

305 mm. suurt. (Batignolles)

370 mm. haub. (Schneider).

B) Lastealusel, millest küljepäälne lastmine täielikult wõimalik on.

Rõik farnasel alused seisawad koos ofadest, mida sügawalt maasse asetada tuleb — harilikud Sassa tüübid.

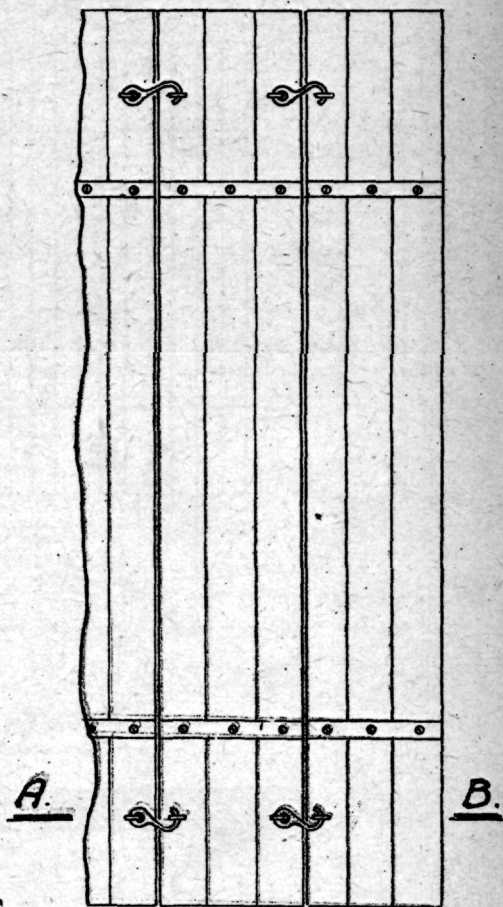
(Särgneb).

J. Lutsar

"Soomusautode ja tänkide lahingtegewus"

Joonistus N 1.

Joonistus N 2.

Lõige A-B

Masstab Tolli.

U. L. 1881

Geometrische in der Ebene

Geometrische in der Ebene

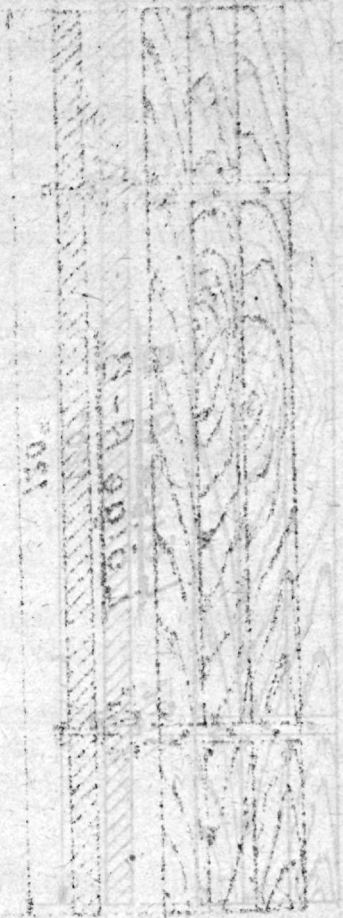
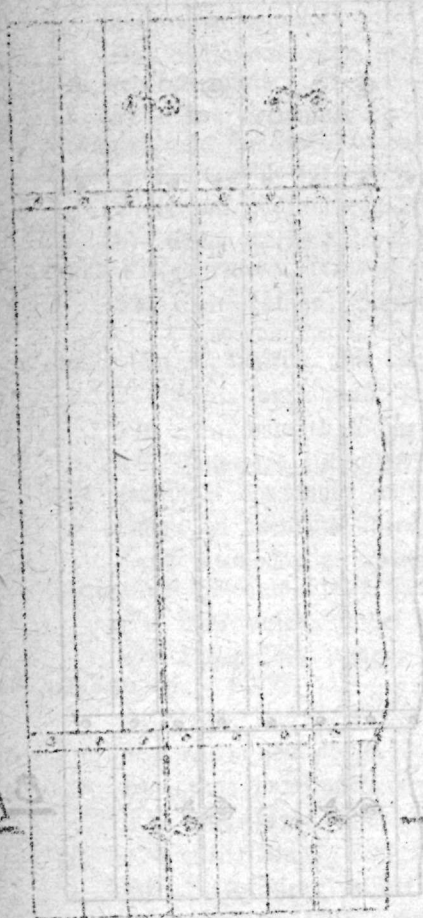
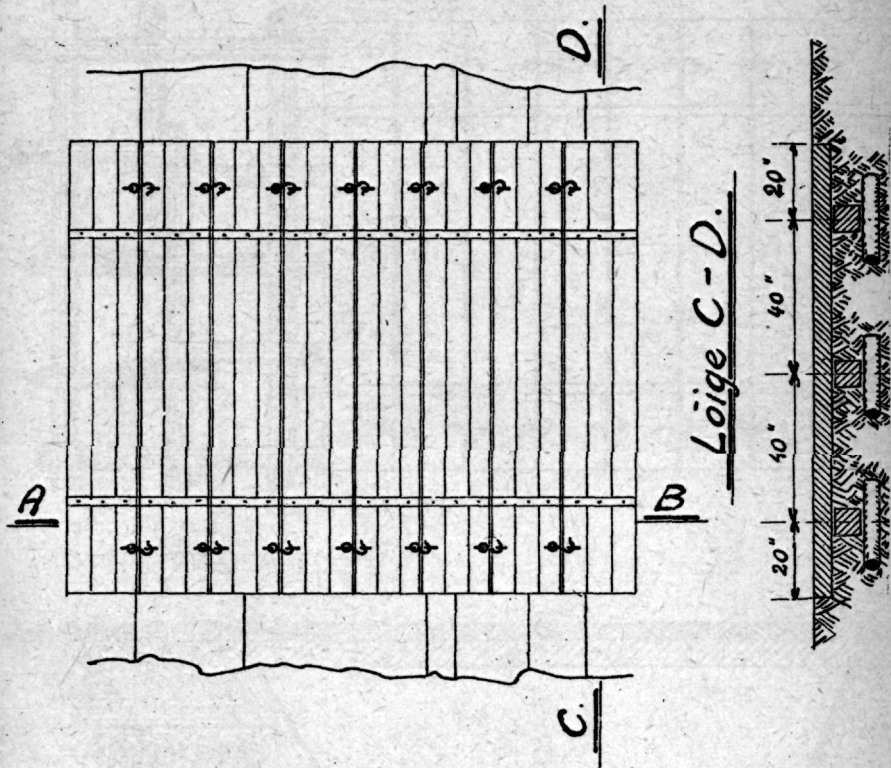

Figure A-B

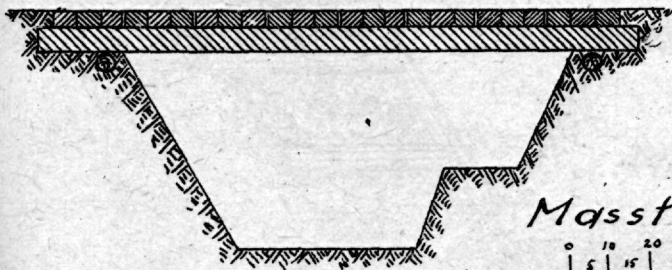

Figure C-D

Joonistus №3.

Lõige A-B

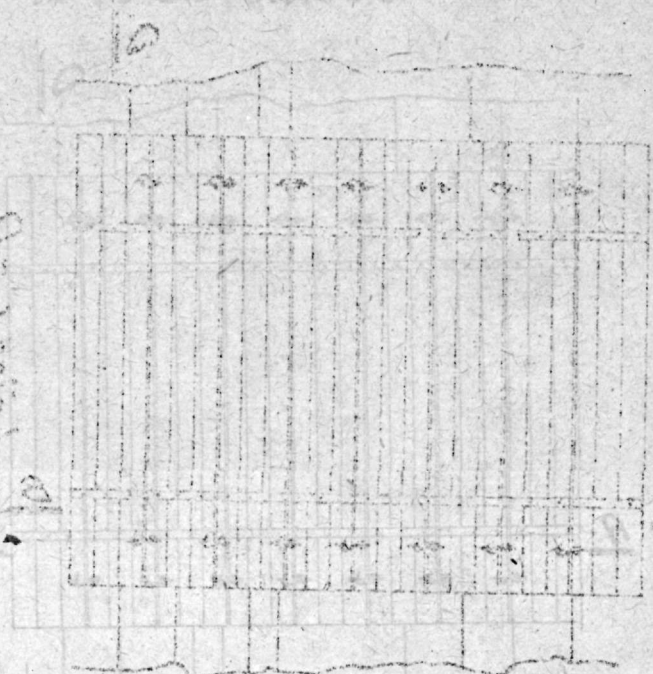
Masstab

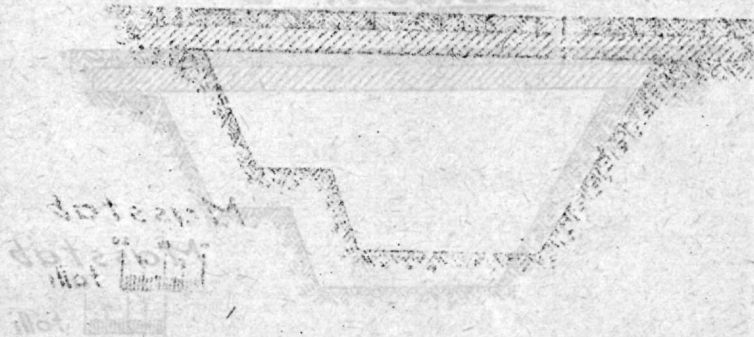
Journal of W. J.

Vertical text labels, possibly 'D. 2000' and '1000', written vertically next to the left diagram.

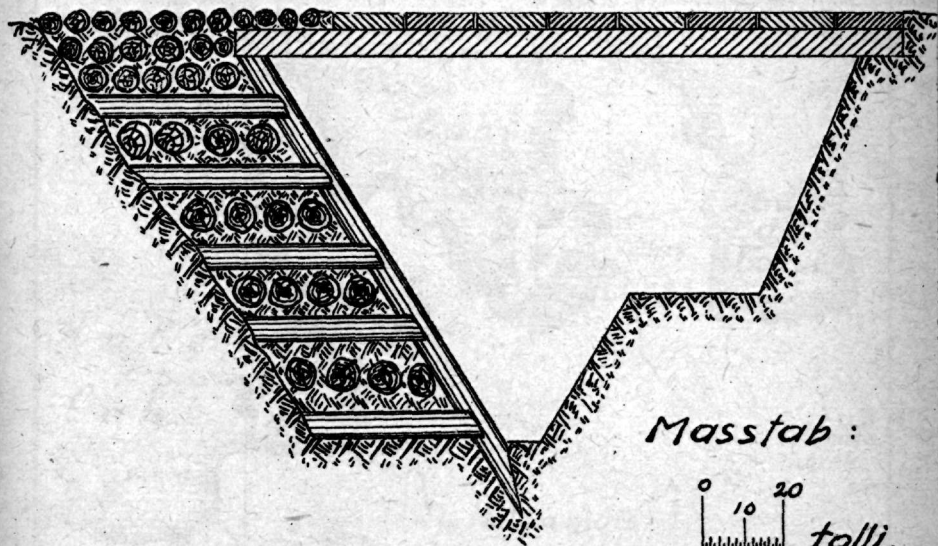
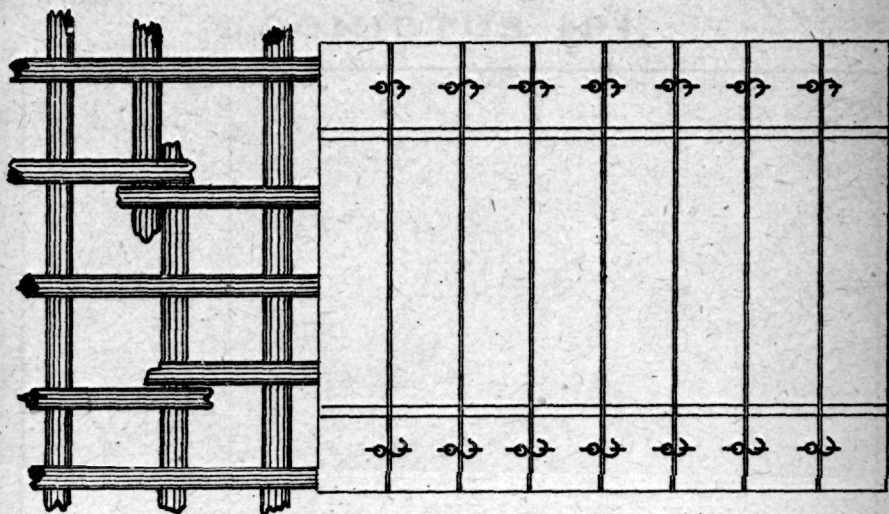

Side A-B

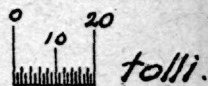

Vertical text labels at the bottom left, including 'Vertical', 'Horizontal', and 'Not shown'.

Joonistus N° 4.

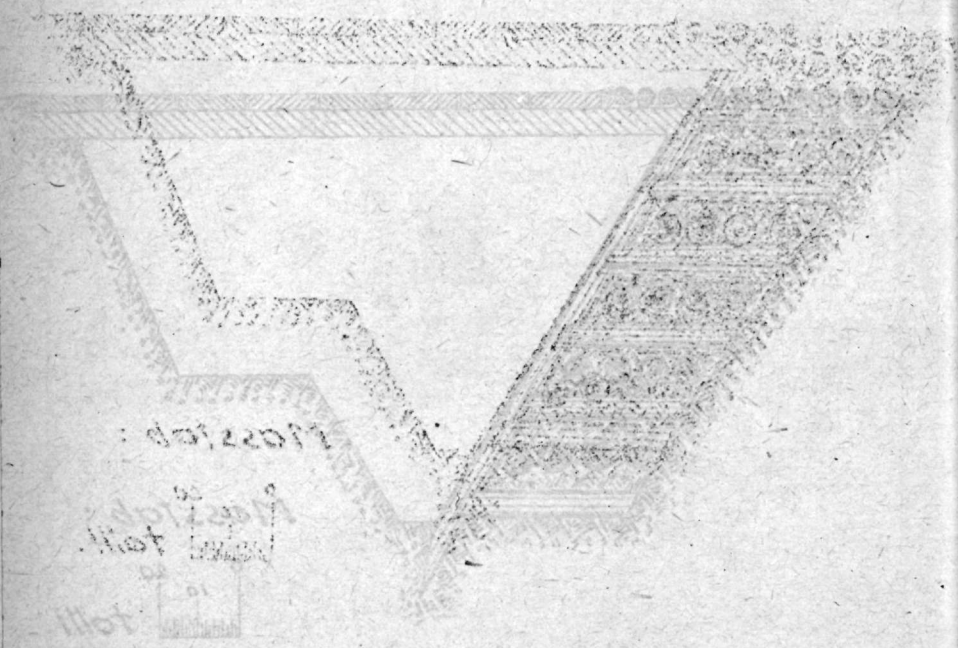
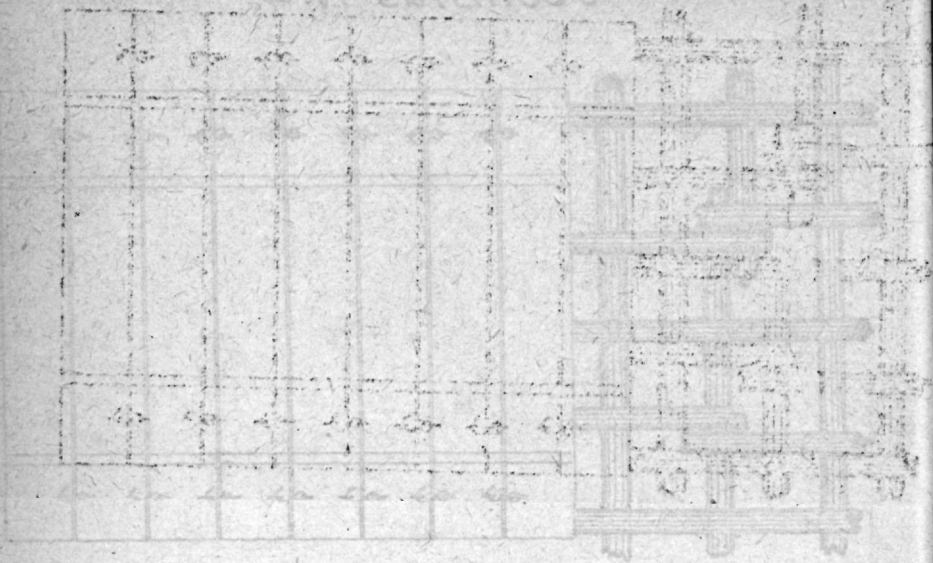

Masstab :

Journal No. 1

Journal No. 1

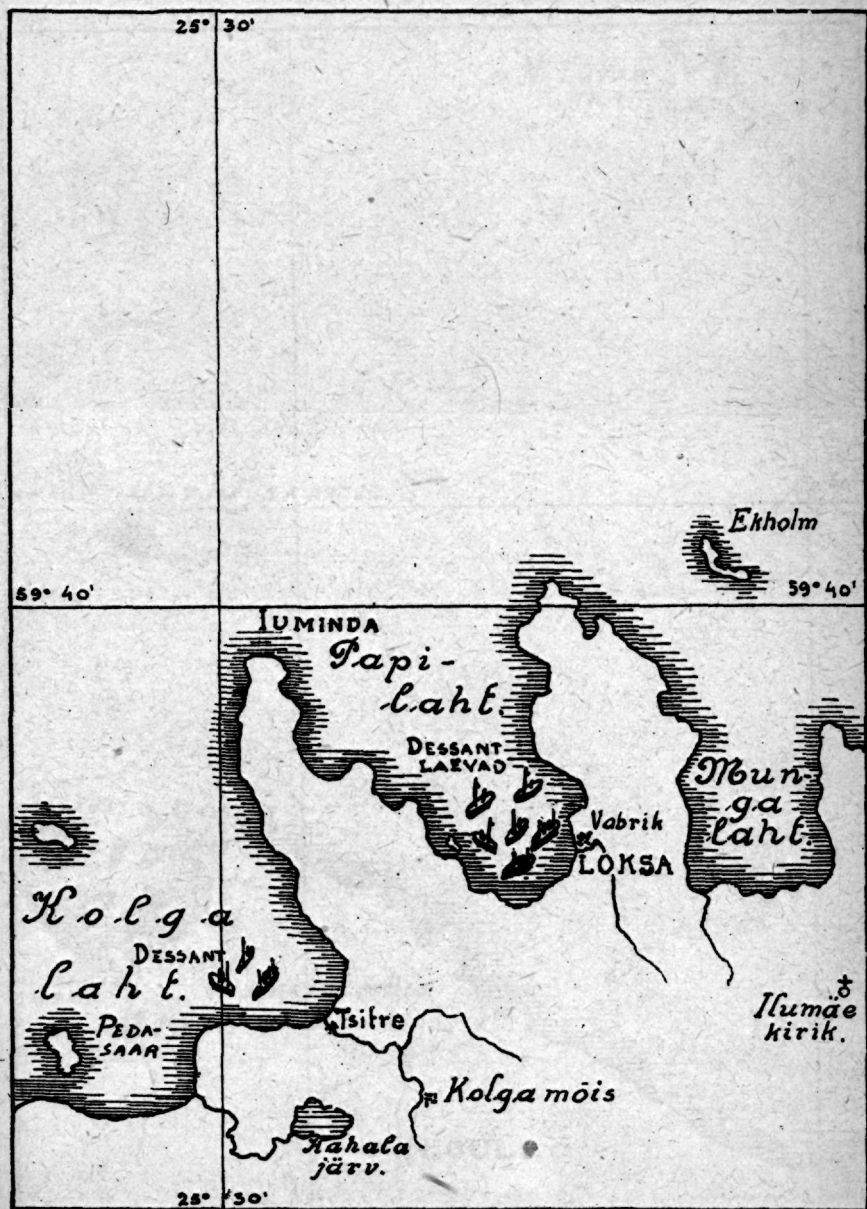

Journal No. 1

Journal No. 1

Journal No. 1

JOONISTUS N° 1.

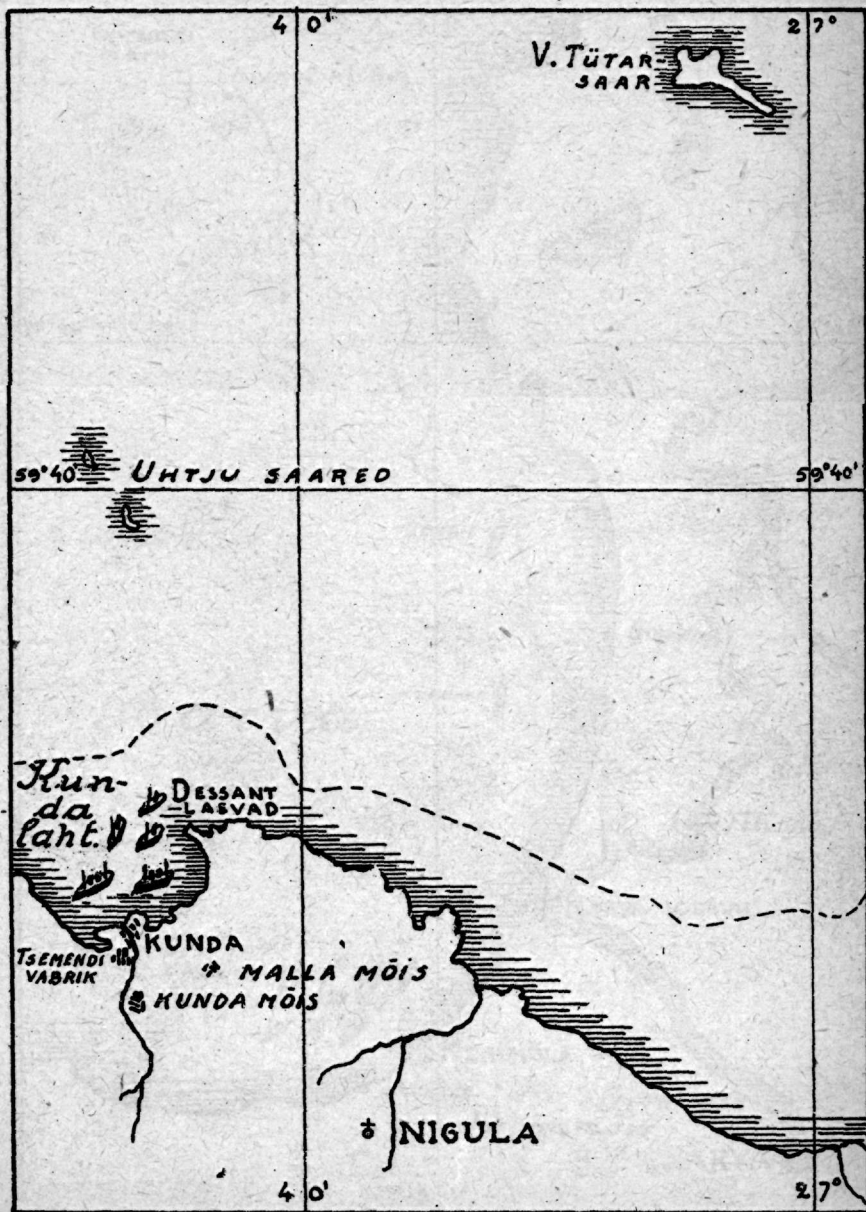

Official History of the United States Army, 1812-1815

1812

JOONISTUS № 2.

JOHNSON'S MAP

N. TEXAS
S. TEXAS

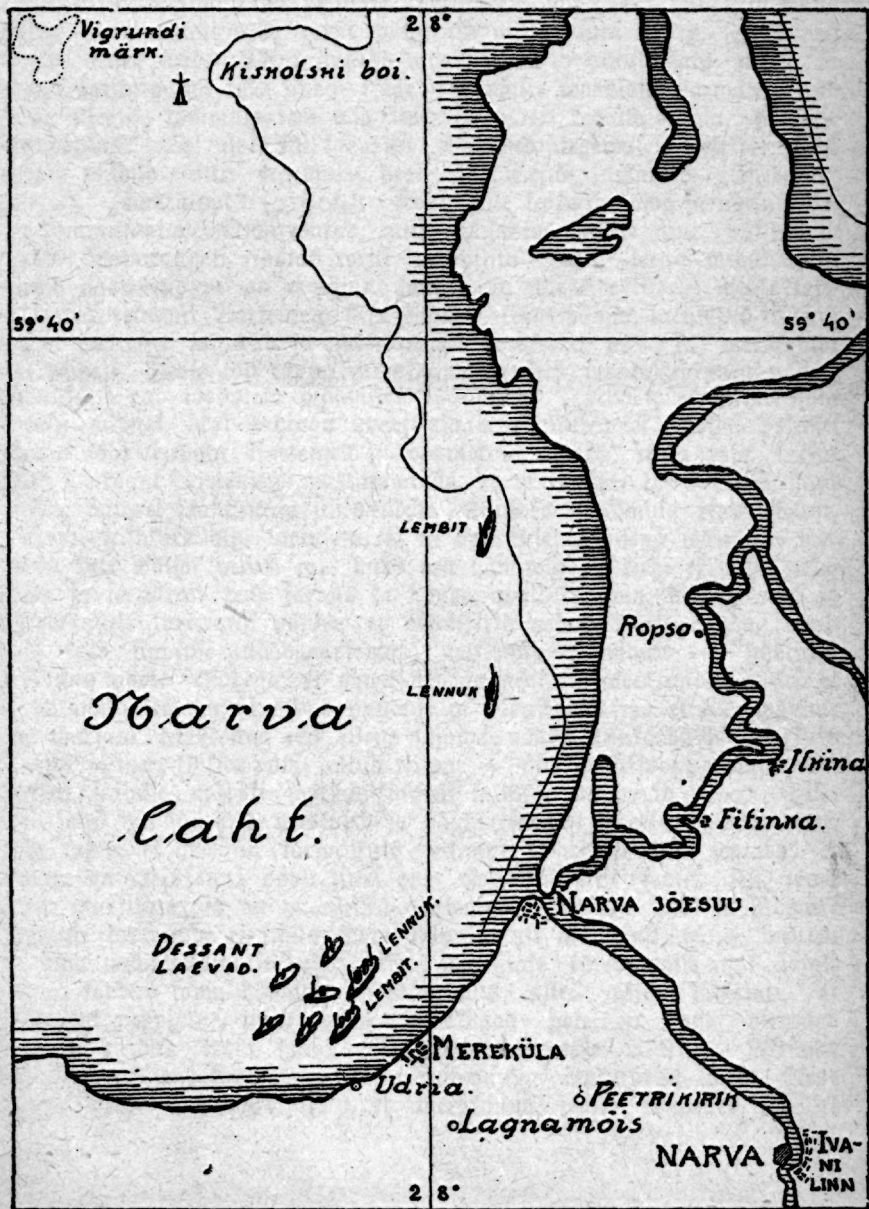
SOUTH TEXAS

NORTH TEXAS

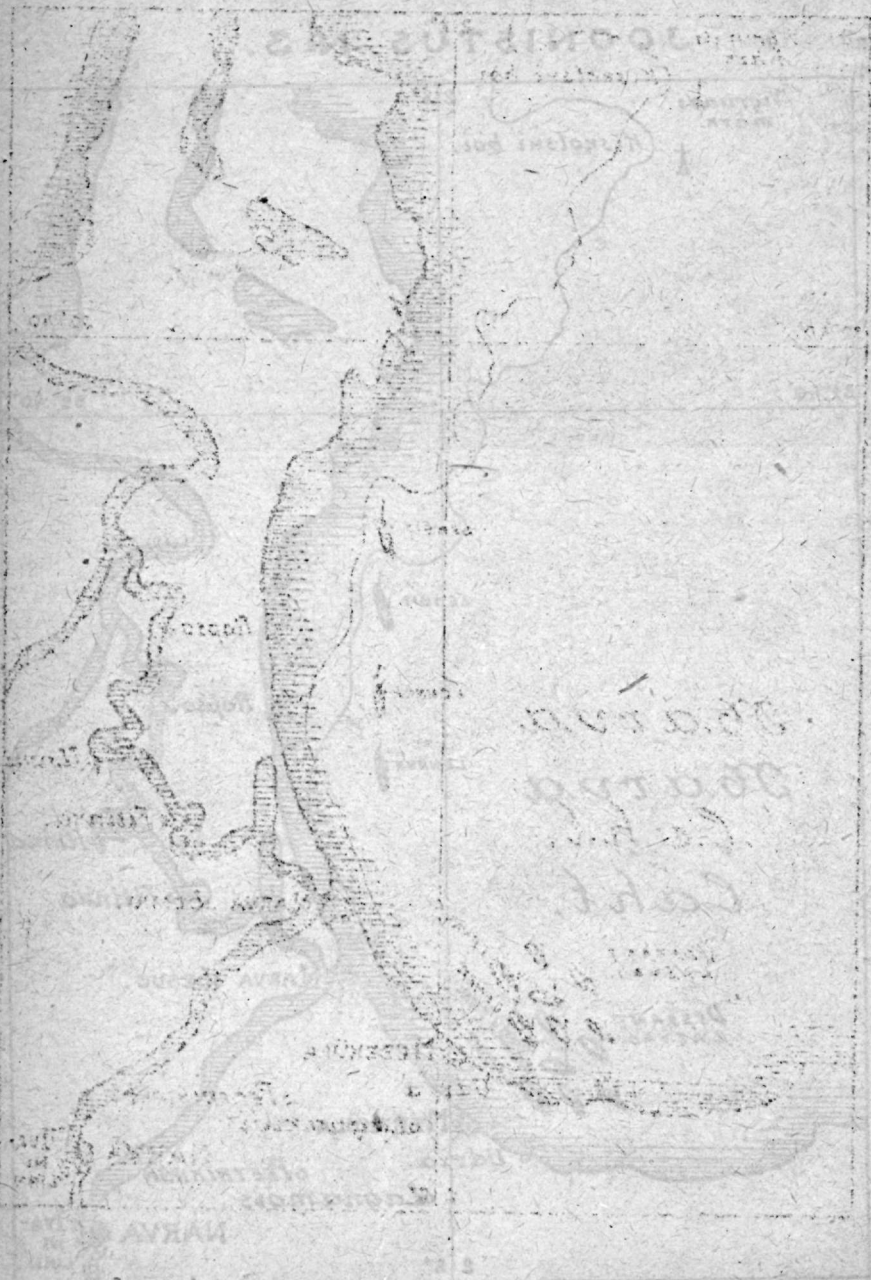
MEXICO

MEXICO

JOONISTUS N: 3.

TOPOGRAPHICAL MAP

NARVA

SALMON
COLUMBIA